

II. LAJOS UDVARTARTÁSA

1516—1526

A M. TUD. AKADÉMIÁTÓL GOROVE-
DÍJJAL KITÜNTETETT PÁLYAMŰ

ÍRTA

Dr. FÓGEL JÓZSEF

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVNYOMDÁJA

1917

A CZÍMLAPOT RAJZOLTA MADÁCHY ISTVÁN

ELŐSZÓ.

E munkám természetes folytatása a M. Tud. Akadémiától kilencz évvel ezelőtt Gorove-díjjal jutalmazott II. Ulászló udvartartása cz. művemnek. Mindkettőben azon az úton haladtam, a melyet Csánki Dezső dr. követett I. Mátyás udvarának megrajzolásában.

Erősítette e korszak elém táruló világát az a kép, a melyet Fraknoi Vilmos festett meg II. Lajos udvaráról (Budapesti Szemle 1876.). Pótoltam azokat a hiányokat, a melyekre Angyal Dávid dr. és Domanovszky Sándor dr. urak, a M. Tud. Akadémia tagjai bírálatukban reámutattak. Fogadják érte őszinte köszönetem.

Hálával emlékszem meg testvéremnek, Fögel Sándor dr.-nak szíves fáradozásáról is.

Szatmárhegy, 1917. július.

A SZERZŐ

Regnum venale cito perituum.

A XVI. század első felében vagyunk. Lehengerült a kő arról a sírról, melyben zárva volt az ó-kor görög s latin irodalmi hagyománya. Kiáradó szelleme friss erővel aczélozta a lelkeket. Visszaszállt a dolgok régi értelme. Föl-szabadult az erők egész tömege. Bizonytalanság hatotta át az embereket.

Forradalmak és hódítások kora volt ez. A mozgalmak élére hiú és borotváltarczú kétkedők, érzéki és koszorús-fejű kritikusok állottak. Mohón élvezték az újulás tavaszi áramlatát. S bár egyre erősebben ragyogott arczukon az emberméltóság sugara, meglátszott rajtuk az új szellem küzdelme is.

Bennünket is megcsapott ennek az áramlatnak a szele. Nálunk is ilyenek ragadták magukhoz a kormány rúdját. Jellemben és erkölcsben sok volt köztük a léha. Csak kevés az érzékenylelkű, a ki fázva-fájva húzódott össze, mert látnia kellett a bekövetkező zord idő reggelét, a melyen koporsó készült Szent István országának.

Élesítsük meg tekintetünket. Lássuk, mint szitált elhaló világuk alkonya.

Az örökség.

Ezerötszáztizenhatot irtak a jó budaiak. Böjtmás havának 13. napja virradt rájuk. Szomorúan ütötte meg fülüket a várkapolna lélekharangja. Megkondukt nemsokára valamennyi. Siratták az öreg Dobřet. Nem érte váratlanul őket. Tudták, hogy a tavasz első napsugara csak fájdalmat, csak szenvedést hoz régi köszvényére. Lázát egyre növelte, végre kimerítette. Érezvén utolsó óráját, meggyónt és megáldozott. Fölvette az utolsó kenetet. Öreg szolgakomájával, Erdődi Bakócz Tamással és másik virrasztgatójával, György brandenburgi gróffal magához hívatta 10 éves Lajoskáját. Jóindulatába ajánlotta főpapjainak és főurainak. Elbúcsúzva tőlük, agóniába esett és este 7 órakor visszaadta lelkét Teremtőjének. Sírba szállt vele hatvanéves, sokat szenvedett, aranyszívű uralkodójuk.

Valami keserves elárvultság szállta meg őket. Érezték, hogy ezer veszély és nyomorúság között maradtak.

Közéletünk nekiindult és vonszolódott tovább azon az úton, a melyet szinte járhatatlanná tett 26 évi politikájával. Nehéz, ölmos felhő borult rája. Ránehezedtek a feudális hatalom túlkapásai, áldatlan pártharczai, közjogi küzdelmei.

Felfakadtak a gyógyuló sebek, kezdték megbosszulni magukat a régi mulasztások és bűnök. A főurak és köznemesség küzdelme példára talált országszerte. A királyságot kikezdte az oligarchia; az oligarchiát a köznemesség, ezt meg a jobbgyság támadta, a mint az egyházat az új szellem. Szociálgazdasági szervezetünk fölborult. Termőföldjeink

fele 25 család kezébe került. Sok köztük a *parázna, lator, nyúló, fosztó*, a ki mást sem tud, csak *nagy vígan lakozni*. Velök, a hatalmas nyomorgatókkal, az uratlan urakkal szemben hiába emelte fel szavát a törvény. A ki bírta, marta. Üres fogalommá vált tisztelet, becsület, önzetlenség, hazaszeretet. Kiveszett a közszellem. Eltűntek az alkotó eszmék.

Jaj annak az országnak, a melynek trónján gyermekkirály ül. S e nehéz időkben egy tízéves gyermek fejére került Magyarország koronája, a ki halálával tette oly szomorúvá a Lajos nevet, mint a milyen fényessé első viselője tettével.

Ismerkedjünk meg az udvarával. Kik tanácskodtak mellette? Kik pompáztak körülötte? Vonultassuk elénk vezető államférfiait! Nézzük szemtől szembe azokat, a kik Mohács alá vitték a koronás gyermeket, a kik a párt-harczokban elvakulva, a császár és a szultán csatapiaczává tették a Duna—Tisza mentét.¹

¹ Ludw. Neustadt, Die letzten Stunden des Königs Wladislaw II. von Böhmen u. Ungarn (Ung. Revue 1884. 35.). — U. attól, Ungarns Verfall am Beginne des XVI. Jahrhunderts (Ung. Revue 1885. 313.). — I Diarii di Marino Sanuto XXII. 63, 69, 70, 103; XXXV. 111. — Herberstein Zs., Rerum Moscovitarum commentarii Antverpiae 1557. 153—154. — Tubero Schwandtnernél, Tom. II. pars I, pag. 361—62. — Dubravius, Historiae regni Boiemiae 1552, Colophon Impressum et finitum Prostannae. — Fraknoi V., Magyarország a mohácsi vész előtt Budapest 1884. etc.

Az udvartartás színhelye.

Budavára volt az önálló magyar királyi udvartartásnak állandó központja. Templomaival, karsú tornyaival, olasz ízlésű palotáival és polgárházaival kevés egykorú európai város versenyezhetett. Nem maradt mögötte a soktornyú Augsburgnak sem.¹ Meglehetett itt találni mindazt, a mit kiki megkívánt és a mit a természet nyújthatott. Különösen elhíresítették Mátyás építkezései. Pompás várpalotája Ursinus Veliust még pusztulásában is a Vatican épületeire emlékeztette.²

A mai Szent György-tér volt a város legelső piacza. Zsigmond-térnek nevezték akkor.³ Hatalmas Herkules-szobor diszelgett a közepén. Déli oldalán kelet-nyugati irányban 30 lábnyi széles árok húzódott. Ez választotta el a várost a várpalotától. Felette felvonóhid ívelt a várba. Az árok hosszában magaslott homlokzatával, a Zsigmond-térre néző ablakaival, gótstilű faragványával, hatalmas koczkatömbjeivel a Zsigmond-féle *frispalota*. Inkább ropant tömegével, mint művészi tagozottságával ragadta meg a szemlélőt. Nyugati végén a Csonkatorony örködött felette. Négyemeletes magasságával hatalmasan beárnyékolta a teret is.

¹ Stephan Gerlachs des aeltern Tagebuch . . . durch seinen Enkel M. Samuelem Gerlachium Frankfurth am Main 1674. 12.

² Casparis Ursini Velii, De bello Pannonico etc. ed. A. F. Kollar Vindobonae 1762. 15.

³ Dr. Csánki Dezső, Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak korában Bpest 1890. I. 6. — Némethy Lajos, Salamon Ferencz és Pasteiner idevágó művei.

Menjünk át a hídon, nézzünk be a várpalotába. Szemünkbe szökik, hogy Mátyás óta kevés változás esett rajta.¹ Az új gazdáknak nem volt pénzük nagyobb szabású átalakításokra. Nem szállt olyanok kezébe, kik a renaissance vezérférfiai közé tartoztak. Lassankint lepergett mennyezete díszítése. Dús aranyozásában kiütközött gerendázata. Mozaikpadlói kikoptak. Kárpitozott ragyogó termei megfakultak. Ércztől sárgálló vörösmárvány ajtó-felei szintelenné lettek. Új művészetének fénye egyre szürkült és homályba sötétült. Udvarain, könyöklőin itt is, ott is meglátszott, hogy gazdát cserélt. Csak a ki-kivilágosodó ablakok sora mutatta, hogy ott buzgott az udvartartás színhelye.

A várpalota lett tanuja annak a hajszának, a mely máról holnapra elnyelte a magyar királyi udvartartást.

Visszatérve a Zsigmond-térre, nézzünk szét a városban. A piac északi oldalán, szemben a frispalotával, a mai Honvédelmi Minisztérium helyén állott a Boldogságos Szűz új vagy kisebb, közönségesen Szent Zsigmondról nevezett prépostság-temploma. Keskeny czinterem futotta körül.² E prépostság tisztségét mindenkor előkelőbb udvari tisztek, titkárok viselték. Most az erkölcsös, művelt Várdai Pál kincstartót találjuk benne.³ Az épület nyugati oldalán a frispalotára néző homlokzattal meredt égnek Perényi Imre nádor palotája.⁴ A prépostság másik oldalán Lindvai Bánffy Zsigmond⁵ főpohárnoké.

A mai Várszínház táján szintelenkedett a ferenczesek vagy mezítlásos barátok klastroma és temploma. Védőszentjéről Szent János-templomnak is nevezték. Itt készítették elő terveiket országgyűlések alkalmával a nagyságos rendűek.⁶

¹ L. leírását Csánki Dezső, I. Mátyás udvara Budapest 1884. 167 s. köv. l.

² 1522 : DL. 23681.

³ L. a kincstartóknál.

⁴ 1518 : DL. 23032.

⁵ 1517 : DL. 22976.

⁶ Monumenta Vaticana Ser. II. Tom. I. pag. 374.

Annak az utcának, a mely észak-déli irányban haladt a Szent János- és Szent Zsigmond-templom között, Szent János-utca volt a neve. A mai Várszínház-utca az. Összekötötte a Zsigmond-teret a Szent György-térrel.¹ E kis utcában pompázott az erdélyi vajda Szapolyai János palotás udvarháza,² mindjárt a mezitlábás barátok klastroma mellett. Nem messze tőle a Verbőczy Istváné.³ Velük átellenben a Beginák kolostora komorkodott.⁴

Az utca északi sarkán befordulva, pompás épületen akad meg a szemünk. Kapuzata szemöldökén ismerős czimer: félkerékből kiemelkedő szarvas. A mai Erdődy grófok birtokszerzőjének palotája.⁵ Ablakaiból nézegetett Erdődi Bakócz Tamás esztergomi érsekprímás a Szent György-térre s meg-megakadt tekintete a tér északi-nyugati szögében levő Szent György-templomocskán.⁶ Ennek ajtajánál tiporta György vértanu márványalakja a lábán fölsavarodó sárkányt.⁷ Akkor is, ma is legnagyobb, legszebb terét alkotta Budának, diszes palotáival, értékes polgárházaival. Nyugati oldalán meredt kőbe Kanizsay László vasmegyei főispánnak és királyi familiarisnak, a dunántúli dinasztának palotája. Mellette Bélteki Drágffy János királyi főpohárnok, majd királyi főtárnokmesteré.⁸ Ugyanott lehetett látni a befolyásos királyi tanácsosnak, Ákosházi Sárkány Ambrus zászlós úrnak udvarházát,⁹ valamint a zsidó vallásból keresz-

¹ A mai Disztér. Akkor Szt. György-térnek hívták.

² Joh. Thurnschwamb Engelnél, Geschichte d. ungrischen Reichs u. seiner Nebenländer Halle 1797. I. 197. — 1524: Dl. 24002; 1525: Dl. 24172.

³ 1539: Károlyi cs. oklt. III. 215.

⁴ Ugyanitt lakott a Kubinyi-család is (1529: N. Múzeum törzsanyag) és Mekesei György kir. titkár (1529: Esztergomi káptalan magánlevéltára 64. láda).

⁵ 1525: Dl. 24172; 1526: N. Múzeum törzsanyag XI. 12. sz. okl.

⁶ A mai Uri-utca és Disztér sarkán.

⁷ Tafferner még látta. L. Caesarea legatio etc. cz. munkáját Viennae Austr. 1672. 173.

⁸ 1524: Dl. 23904. — Károlyi oklt. III. 150.

⁹ Tört. Tár 1901. 139 (Füssy Tamás cikke).

tény hitre tért Szerencsés-Fortunatus Imre kincstartónak vasrácsos palotáját.¹

A piac északi oldalába két utca torkolt. Mindkettő északi irányban haladt párhuzamosan. A nyugatra esőt Olasz-utcának nevezték (ma Úri-utca), a keletit Mindszent-utcának (a mai Tárnok-utca). Az előbbi csendes, mint ma, az utóbbi forgalmas, tágas, teres. A város ütőere. Renaissance ízlésű palota nyitotta meg a házsort. Szalagon függő czimerpajzsán, a mely gyümölcs- és levéldíszítésével a Ghiberti-alkotta firenzei bronzkapura szokteti emlékeztűnket, ugró aranyoroszlán töltötte ki a balról jobbra dülő harántpólyát. A pécsi püspöknek, Szatmári Györgynek, ezerféle terve, gondja égett e palotában.² A tőle pár lépésnyire levőben már gondatlanabb élet járta: a dúsgazdag Bethlenfalvi Thurzó Elek királyi főkamrás, bányatulajdonos, Lajos és Mária egyik főhitelezője tartotta³ itt udvarát. E soron lakott és lakomáztatott még György brandenburgi gróf,⁴ valamint Kisvárdai Várdai Ferencz, az erdélyi püspök.⁵ Ez előkelőségeken kívül laktak még jómódú polgárok is itt, a kik értékelni tudták a házuk előtt húzódó diszmenetek tarka világát, köztük és velük tartva a Boldogasszony templomától a várpalotáig.⁶

Az a csendes utcát, amely ezzel a tágas-teressel párhuzamosan haladt nyugati oldalon (Olasz-utca), sokat fölkeresték a palotások Gergelylaki Buzlai Mózes főudvarmester háza miatt.⁷

¹ 1524: DL. 24002. — Thurnschwamb Engelnél, i. m. 207.

² 1524: DL. 23941. — Dr. Tóth-Szabó Pál, Szatmári György primás (1457—1524). Magy. Tört. Életr. Bpest 1906. 26—27.

³ Jászay Pál, A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. Pest 1846. I. 6.

⁴ 1533: N. Múzeum törzsanyag.

⁵ 700 aranyat fizetett érte (1516: Kállay es. llt. N. Múzeum).

⁶ Mint Gyarmati Balassa Ferencz nógrádi főispán (1520: Br. Balassa es. llt. N. Múzeum); Csáki László és Ferencz (1504: Héder-váry es. oklt. I. 499); néhai Laki Thúz János (1491: Esztergomi kápt. magánlt. 64. láda) és mások.

⁷ 1517: DL. 23122. — valamint Petrőczy Henczelffi István ítélő-mestert (1525: DL. 24122; 23941); Illyevölgyi Jánost és Gergely doktort (1491 és 1507: Esztergomi kápt. magánlt. 64. láda).

Az Olasz- és Mindszent-utcákat a Szentháromság-utca kötötte össze, mint manapság is. Középe táján lakott a híres varga-püspök: Szalkai László. Szomszédságában zajongott a Fugger-Thurzó-bankház.¹ Az utca keleti vége Boldogasszony-templomának vitt, a mai Mátyás-templomhoz.

Monumentális része volt ez Budának. Sokszor fényben úszott és kiragyogott. Gyakran fölverte csöndjét a hullámozó tömeg. Tőle északra feküdt a domokosoknak Szent Miklós-ról nevezett temploma és kolostora. Ettől kapta nevét az előtte elterülő, nyugatra húzódó térség. Rajta büszkélkedtek a váci püspöknek, Gutai Ország László királyi tanácsosnak,² Kisserjéni Ferencz királyi alkinestartónak házai.³ A kolostortól és a templomtól le lehetett látni a csillogó Duna aczéllapjára. A látóhatár keleti részén előtűntek Szent Margit-szigetének tornyai. A Dunára vezető márványlépcsők kiszögelléseiről, könyöklőiről, változatosabbnál változatosabb képekben ölelhattük föl a pesti vidéket.

A város északi részén, a mai Helyőrségi templom táján volt a magyarok Mária Magdolna-plébániája, a Czobor-szentmihályi Czobor Gáspár királyi kamarás szomszédságában.⁴

Ime ezekben a főpapi, főúri és udvari tisztai palotákban és házakban zajlott le az az élet, a melyet az udvarnak kellett volna irányítania.

És miért nem irányította?

¹ Thurnschwamb Engelnél, i. m. 201. — U. itt lakott Weinmann dr. is (u. o.).

² 1525 : DL. 24077.

³ 1522 : DL. 23680. — Továbbá a szegedi polgárok háza (1522 : DL. u. o.). — A Szt. Miklós-utca végén, a szombathelyi piacon volt még a háza Lévai Zsigmondnak (1522 : DL. 23633) és Bornemissza Jánosnak (1528 : N. Múzeum törzsanyag).

⁴ 1519 : DL. 23217.

Pénzügyi állapotok.

Minden háztartásnak alapja a pénz; a királynak is, a polgárinak is. Rajta fordul meg. Vegyük szemügyre, mi volt az udvar jövedelme, miből fedezte kiadását, szükségletét.

Jövedelmi forrása ugyanaz, mint másutt Nyugat-Európában. Pénzügyi politikájában középkori szellem honol. Mai értelmű háztartásról nem volt szó. Az udvar jövedelme is, az állam jövedelme is egy helyre folyt: a királyi kincstárba. Innen utalták ki az udvartartás szükségletét, látták el a végvárat, fedezték a közigazgatás kiadását, valamint az igazságszolgáltatás és egyéb közszükséglet tételeit.

Viselték e terheket a király *rendes* és *rendkívüli* jövedelmei. Rendes jövedelmek: *a)* a koronajavak, *b)* királyi haszonvételek (mint só, bányák, pénzverés, harminczad, vámok), *c)* különböző bérek (városi, szász, zsidó . . .), *d)* egyéb jövedelmek (megürült egyházi javak időközi jövedelmei, ajándékok, birságok . . .). Rendkívüli jövedelem: az adó, vagy mint akkor nevezték: rovás. Esetről esetre szavazták meg, rendesen hadicélra. Csak kötve rendelkezett vele a király.¹

E kettős bevétel között foglalt helyet a *lucrum camerae* — az első magyar egyenes adó. Rendes jövedelem ugyan, de a mikor a rovás járta, beletudták, nem szedték külön.

Vegyük sorba az egyes jövedelmi forrásokat.

¹ Dr. Acsády Ignác, Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt 1526—1564 Bpest 1888. — Dr. Thallóczy Lajos, A kamara haszna (*lucrum camerae*) története Bpest 1873. 80.

Koronajavak. A középkori társadalomban a földbirtok nagyságától függött az érvényesülés. Mátyást családi vagyona és egyénisége mellett kivált rendezett koronabirtokai tették félelmetessé. Ulászló főképp a koronajavak elprédálása miatt lett játékszerré. Halálakor színük-javuk zálogban volt. Az 1516. országgyűlés kimondotta kiváltásukat és visszaadásukat. Jövedelmük felét zálogösszegük törlesztésére rendelte.¹ Behatóan foglalkozott velük az 1518. bácsi XV. törvény-cikk; minden birtokost, kinek koronajavak voltak kezében, felszólított igazolásra és határnapra Budára idézett.² A vizsgálat szigorúsággal indult. Bakócz Tamás primás és Perényi Imre nádor jó példával jártak elül és visszaadták a kezükön levőket. Bornemissza János budai várnagy és Korlátkövi Péter főudvarmester nem vették figyelembe.³ Példájukat mások is követették. Nem volt erős kéz, a mely végrehajtotta volna a törvényeket. A mi később visszakerült, az állandó pénzzavarral küzdő kincstartó újra zálogba vetette. Az 1521. évi XI. és XII. törvényczikkek elrendelték visszaadásukat. Hiábavaló volt.⁴ E czímen nem jegyezték föl semmiféle bevételt forrásaink.

Sóbányák. Ha jókarban voltak, jól fizették a reájuk fordított fáradságot. Évi jövedelmül rendes kezeléssel 100,000 forintot hoztak. A Jagellók alatt elbitangolódtak. Ulászló utolsó évében csak 25,000 forintot vettek belőlük.⁵ Utódja idejében szabad gazdálkodás folyt. Bárki szabadon vitette a sót. Sóval fizették az udvar személyzetét. 1517-ben nagyrészüket nem munkálták.⁶ Az 1518. bácsi X. törvény-cikk megtiltotta magánosok részéről való árusítását, a tisztviselőknek velük való fizetését. Intézkedett, hogy vált-

¹ Diarii XXIII. 350—353; Acta Tomiciana IV. 115.

² 1514. évi III. t.-cz.; 1518. évi bácsi XV. t.-cz. (Corpus Juris); 1518: DL. 32592; 1519: DL. 23164.

³ Engel cikke Schedius folyóiratában, Zeitschr. für u. von Ungarn 1803. 283

⁴ 1515: DL. 33648.

⁵ Diarii XXIII. 350.

⁶ Acta Tomiciana IV. 115.

sák ki a zálogban levőket.¹ A következő évben 16,000 forintra becsülte egy velenczés a sójövédelmet.² 1521-ben a királyi kincstartó, Várdai Pál, kivette az országgyűlések követelésére a máramarosi sókamrákat Csébi Pogány Zsigmond kezéből. El is számolt velük.³ Javultak-e később a viszonyok, nem tudjuk. Az 1522. évi XIII. törvényczikk arról tanuskodik, hogy arravaló kezekben 100,000 forintot adnának. Adtak-e és bevették-e, kérdéses.

Szomorúbb a *nemes fémeknek és a réznek a bányászata*. Vezetés mellett 140,000 forintra becsülték évi jövedelmét, még pedig szakférfiak, mint a Fuggerek.⁴ Ulászló végső éveiben 36,000 forintot jövedelmeztek,⁵ majd víz alá kerültek. 1519-ben már csak 14,000 forint a bevétel.⁶ 1521-ben az alsómagyarországi bányavárosok Mária királyné kezébe kerültek. Régi szokás szerint dos-ként illeté meg őt. Nagyobb rendnek kellett lennie, mert 74,297 forintra számítottak belőlük, még pedig a királynét illető összegek levonása után. Ugyanekkor a budai pénzverőből a múlt évi 87,347 forint helyett 50,000 aranyat vetettek a mérlegbe. A szebeni aranybeváltásból pedig 50,000 forintot⁷ vártak. A besztercze-bányai rézbányákat kezdettől fogva a Thurzók bányászták 15,000, majd 20,000 aranyforint bérösszeg fejében.⁸

¹ G. Kovachich, *Vestigia comitorum apud Hungaros Budae* 1790. 432. — 1519. III. t.-cz. (Corpus Juris).

² *Diarii* XXVII. 497.

³ Társát, Perényi Gábor főkamarást a számadás alól fölmentette a király (Br. Perényi és llt. N. Múzeum).

⁴ Dr. R. Ehrenberg, *Das Zeitalter d. Fugger u. Creditverkehr* im 16. Jahrh. Jena 1896. I. 121. — Wenzel Gusztáv, *A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében* (Ért. a Tört. Tud. köréből 1882.) 32. — Thurnschwamb Engelnél, i. m. 190.

⁵ *Diarii* XXIII. 350.

⁶ *Diarii* XXVII. 497.

⁷ *Litterae et epistolae originales e variis collectionibus selectae* 254. Bpesti Egyet. Könyvtár. — 1518: DL 23042; 1519: DL 21414, 1519-ik évi bácsi X. t.-cz. (Corpus Juris); 1520: DL 23042; 1522: DL 25664; 1524: DL 24002; 1525: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv brüsszeli okmányai.

⁸ Thurzók és Fuggerek bányaművelését I. Wenzel G., *A Fuggerek jelentősége Magyarország tört.-ben* Bpest 1883.

A vámjövédelmet, jelesen a harminczadot¹ 18,000 forintra becsülte a velencei követ² 1516-ban. Kevés, mert javarészüik zálogban volt. Különösen sok volt a Szapolyai János vajda kezében. Az 1518. bácsi VIII. törvényczikk elrendelte visszaadásukat. Hiába, 1519-ben valamennyit zálogolták. Egyéb vámokból 20,000 forint folyt be.³ 1522 körül a budai és a fehérvári harminczadból 16.000-et, a pozsonyiból 6000-et, a kassaiból 800-at a szlavoniaiból, ha visszakerül, 4000-et reméltek. Az erdélyi ötvenedből meg 4000-et. A huszadból semmit, mert fölment az erdélyi tisztviselők fizetésére. A trencsényi és szakolczai harminczadokat szintén zálogolták.⁴ A következő évben a budai, fejevári, pozsonyi, kassai és szlavonai harminczadok jövedelme 28,000 forinttal, az erdélyi huszad és ötvened pedig 4000 forinttal szerepelt.⁵ A meg nem nevezett harminczadokból még mindig nem egy Szapolyainál volt. Az 1525-iki hatvani XXXVIII. törvényczikk vissza is követelte tőle és az Ujlaki-féle javakkal pótolta. Mohács előtt a gazdag pozsonyi harminczadot Szerencsés Imre királyi kincstartó birtokolta kölcsön fejében.⁶

A királyi jövedelmek legtöbbször igénybevett ága: a városok adója.⁷ Ha a király megszorult, csak rájuk üzent. Mátyás prése eredményesen sajtolt. Ritkán jöttek vissza üres kézzel kiküldöttjei. A Jagellók kevésbbé üzhették, mert a koronajavak után zálogba vetették a városokat is s így nem volt mit préselni.⁸ 1518-ban Eperjest és Kis-

¹ Dr. Domanovszky Sándor, A harminczadvám eredete (Ért. a Tört. Tud. köréből Bpest 1916.).

² Diarii XXIII. 350.

³ Diarii XXVII. 497.

⁴ Egyetemi könyvtár i. okl. 254.

⁵ Szydłowiczki Naplója a Magy. Tud. Akad. könyvtárában, Géresi Kálmán másolatában.

⁶ Hatvani Mihály, Magy. Tört. Okmánytár a brüsszeli országos levéltárból és burgundi könyvtárból (Mon. Hung. Hist. Dipl. I. Pest 1857. 32.).

⁷ 1522: Dl. 23674.

⁸ 1517: Acta Tomiciana IV. 115.

szebent Perényi Imre nádor birtokolja.¹ Kolozsvárt még mindig (Ulászló óta) Somi Gáspár.² A bácsi országgyűlés elrendelte ezeknek visszaadását is. 1522-ben Lőcse a taxa és census-fejében 700, Bártfa és Eperjes 400—400, Kiszében 200 forintot fizetett.³ A következő évben ilyen tételek járultak a kincstár gyarapításához: Buda, Pest 2000-rel, Szeged 2000-rel, Fehérvár 400-zal, Kolozsvár 417-tel, Esztergom 200-zal, Sopron 400-zal, Lőcse, Bártfa, Eperjes—Kiszében összesen 1000 forinttal. A többi kir. város zálogban maradt.⁴ 1524-ben a brassói Szent Márton-napi census Szalkai László pénztárát gazdagította kölcsöne fejében.⁵ 1526-ban Esztergom 1000, Fehérvár 3000 forintot fizetett.⁶

A kiváltságos népek között jelentős *a szászok és zsidók adója*.

A szászok 1519-ben 6000 forintot,⁷ 1521-ben, hogy a koronázás fényes legyen, 21,000 forintot hoztak Budára.⁸ A következő évben 16,000 forintot tett taxájuk, censusuk 6700-at.⁹ A zsidóság 1522-ben 1600 forintot fizetett.¹⁰ A nádornak Báthori Istvánnak pártfogásáért pedig évi 400 forintot.¹¹ Egyéb rendes jövedelmekről nem szólnak kütfőink. Bizonyos, hogy a megürült egyházi javadalmak jövedelmei-

¹ 1518: N. Múzeum törzsanyag VI. 15—16. — Katona Hist. Critica XIX. 129. — 1519: N. Múzeum törzsanyag.

² 1518: Dl. 32592.

³ C. Wagner, *Analecta Scepussii sacri et profani Viennae—Posonii et Cassoviae 1774—78. I. 145.*

⁴ Így Pozsony, Kassa, Nagyszombat (Egyetemi könyvtár i. 254. sz. okl.).

⁵ 1524: N. Múzeum törzsanyag XI. 23.

⁶ II. 213.

⁷ *Diarii* XXVII. 497.

⁸ G. D. Teutsch, *Die Schässburger Gemeinderechnung von 1522. Archiv des Vereines für Siebenburg. Landeskunde. Neue Folg. I. Bd. Kronstadt 1853. 147—148.*

⁹ Egyetemi könyvtár i. okl. 254.

¹⁰ U. o.

¹¹ 1520: Dl. 23411.

ből is tekintélyes összegek folytak be.¹ Különben nem intézkedett volna az 1519-iki bácsi XIII. törvényezikk.² Hasonlókép történhetett a birságok-, illetékek- és egyéb kisebb jövedelmekkel. De mindez vajmi keveset segíthetett az állandóan pénzben szűkölködő kincstartókon. S mivel így a rendes jövedelmek nem fejlődhetek hozzá az állam- és udvarháztartásának növekedő keretéhez, rendkívüli jövedelmekhez fordultak: *az adóhoz*.

Lajos tízévi uralkodása minden évében szedetett rovást. Az 1516. évi országgyűlés 2 forintot szavazott meg. Első része augusztus 1-ig, második része a következő év január 6-ig volt fizetendő. Okulva a mult hibáin, minden jövedelmet a kincstartó kezébe folyósítottak. Ő fizette belőle a fegyveres népet. A vármegyék tehát elestek a kirótt segély tetemes részének ily czímen való visszatartásától. Valami 140,000 forintot szedtek be ilyen úton.³ Az 1518-iki bácsi XLV. törvényezikk is 2 forintot ajánlott föl.⁴ A következő évi bácsi XV. törvényezikk jövedelmük egy tizedével róttta meg a prépostoknál kisebb egyházi javadalmasokat.⁵ Ennek az évnek adóbevételét 60,000 forintra becsülte a velencei követ. Kevés. A legnagyobb baj az volt, hogy az urak nagyrésze visszatartotta a birtokán, vagy a maga részére hajtotta be.⁶ A Belgrád elestével (1521. aug.) összeült Szent Erzsébet-napi dieta lefoglaltatott minden arany- és ezüstmarhát. Maga a király járt elől példával és kiszolgáltatta 3760 forintot érő aranykészletét.⁷ Fogyasztási, eladási, fej- és kereseti adót vetettek ki. Országos kincstartókat választottak a befolyó összegek ellenőrzésére és

¹ 1520: Frangepán Gergely halálával a kalocsai érsekség, Ippolito d'Este halálával meg az egri püspökség üresedett meg; jövedelmeit 3 éven át az udvar élvezte.

² Corpus Juris.

³ Diarii XXII. 250—53.

⁴ Kovachich, Vestigia comitiorum 499. — Diarii XXVI. 211.

⁵ Corpus Juris.

⁶ Diarii XXVII. 497.

⁷ 1521: DL 23618.

behajtására. Fölhevülésük szalmalángnak bizonyult. A remélve remélt három millióból fél sem lett.¹ A behajtás eléggé kiméretlenül folyt.² De míg a kincstartó kezéhez jutott, nagyrésze elúszott. Az 1523-iki Szent György-napi országgyűlés egy-egy forintot szavazott meg két évre. Mennyit szedtek be belőle, nem tudjuk.³ Ismeretlen az 1525-iki országgyűlés egyforintos kivetésének a végösszege is. Guidotto, a velencei követ jelentése szerint megüthette volna a 160,000 forintot is, ha a király nem lett volna annyira jóságos, annyira elnéző.⁴ E hibáján kívül fokozta az adózás romlását azzal, hogy adók átengedésével törlesztgette kölcsönvett összegeit.⁵

Rendkívüli jövedelmeihez vehetjük a Szentszék nyújtotta 60,000 aranyat. Segíteni akart vele VII. Kelemen a Mohács előtt álló országos nyomorúságon.⁶

*Az összes évi bevételt 200,000 forintra tehetjük.*⁷

A folytonos pénzügyi hullámlás azonban nagy zavart teremtett. Elzálogosításokkal iparkodtak segíteni magukon s mikor nem volt, akkor kölcsönökkel.⁸ Az adósság egyre nőtt s az udvar saját embereinek lett adósa. Okmányaink

¹ G. Kovachich (Supplementum ad vestigia comitorum . . . Budae 1798. II. 516) 47,747 frt.-ra becsülte a jövedelmet. Mindenesetre több volt. Az Országos Ht.-ban két számadástörédék maradt fent. Az egyikben Kanizsai László 11,089 frt.-ot kapott néhány dunántúli megyéből, a másikban Tolnából 3000, Soltból 800 frt. folyt be (1522: Dl. 26271., 26273.).

² 1522: Dl. 23674.

³ Corpus Juris XIII. t.-cz. — Dl. 23821.

⁴ F. Firnhaber, Vincenzo Guidotto's Gesandtschaft am Hofe K. Ludwigs von Ungern 1523—1525. (Quellen u. Forschungen zur vaterländischen Geschichte, Litteratur u. Kunst Wien 1849. 135.) — Dl. 24208.

⁵ 1518: Dl. 37348; Esztergomi káptalan magánlevélt. 49. láda, fasc. 3. — 1519: Dl. 23360. — L. az adósság és kölcsön jegyzetét alább.

⁶ Thurnschwamb Engelnél 202. — Az 1525-iki jubileumból is folyt be valami.

⁷ Középtérteket vettünk. 1516: 219,000 frt. (Diarii XXIII. 350.): 1519: 140,000 frt. (U. o. XXVII. 497); 1522: 189,709 frt. (Egyetemi könyvtár i. okl. 254.); 1525: 250,000 frt. volt az összes bevétel (Firnhaber i. m. 135.).

⁸ 1517: Acta Tomiciana IV. 115.

hosszú sora bizonykodik kapkodó sáfárkodásáról. Tartozott Kanizsai László-¹ és Felsőlindvai Széchy Tamás² zászlós uraknak, Bakócz Tamás³ primásnak, Máté tolnai főapátnak,⁴ Podmanini Podmaniczky István nyitrai püspöknek,⁵ Ecsedi Báthori István nádornak,⁶ Várdai Pál kincstartónak,⁷ Bethlenfalvi Thurzó György körmöczi kamara ispángrófnak,⁸ György brandenburgi grófnak,⁹ Nagylucsei Dóczy

¹ 1517: Háromszáz frt. árú sóval törlesztik a tőle vett kölcsönt (Dl. 25587.); 1522: elszámol vele Lajos és 11,607 frt.-tal maradt adósa, 3607 frt.-ot elengedett Kanizsai; a fennmaradt összeg fejében továbbra is zálogolta a fehérmegyei Csókakőt (Dl. 23664.).

² 1519: 2000 frt.-ot adott Jajeza szükségletére (Dl. 23360., 24396.); 1520: újra 1000 frt.-ot kölcsönzött (Dl. 23431.). Mindkét kölcsönét a birtokain szedendő adóból kapta vissza.

³ 1516: 10,500 frt.-tal volt adósa az udvar (Esztergomi kápt. magánlt. 10. láda fasc. 8.); 1518: 500 frt.-ot ad Jajezához; visszaveheti a legközelebbi rovásból (U. o. 49. láda, fasc. 3.). Ugyanekkor az országgyűlésen a nemesség 1000 frt.-ot vett fel tőle a végvárok szükségletére (U. o. 10. láda, fasc. 8.); 1519: Batthyányi Benedek kincstartó 1000 frt.-ot vett tőle kölcsön a király szükségletére (U. o.).

⁴ 1518: 320 frt.-ot adott; a legközelebbi rovásból visszakapja (Dl. 37348.).

⁵ 1518: 150 frt.-ot adott a kincstárnak; a legközelebbi taxából megkapja (Dl. 23008.).

⁶ 1518: elszámolnak vele és a temesi ispánságért meg más szolgálataiért 1518. ápr. 4-ig 28,216 frt. 67 dénárral maradt adósa Lajos (Dl. 23046.); 1521: Pétervárad szükségletére 2000 frt.-ot, egyéb kiadásokra 4000 frt.-ot adott. Ezek fejében a hűtlenségbe esett Török család birtokaiból Csőreg várát kapja (Dl. 23586.).

⁷ 1518: 200 frt.-ot vett kölcsön, mint kincstartó az udvar szükségleteire Nagylucsei Dóczy Ferencztől (Dl. 23099.); 1524: újra 650 frt.-ot vett tőle kölcsön a végvárok szükségletére (Dl. 23942.); 1525: tartozik neki az udvar 600 frt.-tal (Dl. 24212.).

⁸ 1520: 25,000 frt.-tal tartoznak neki (Dl. 26343.).

⁹ 1521: Aranylánczát (13 márka és 14 lat súlyút), aranyozott ezüstmarhált (200 márka 40 lat súlyút) és egyéb clenodiumait adta az udvarnak. Lajos ígéri, hogy visszatéríti értéküket (Dl. 38071.). — 1522: elszámol Lajossal és 21,795 frt.-tal maradt neki adósa a király. A frankfurti birodalmi gyűlésen való követeskedéséért meg 4890 frt.-tal tartozott neki az udvar (Dl. 38046., 38072); 1522-ben már 100,000 forintra rúg az udvarnak adott kölcsöne (Dl. 38046.).

Ferencz főkamarásnak,¹ Török Bálint nándorfehérvári bán-
nak,² Sulyok Balázs- és Istvánnak.³ Folytatja ezt a sor-
zatot Fischer Jakab kereskedő,⁴ Bethlenfalvi Thurzó Elek
főtárnokmester,⁵ Orlovchich Gergely zengi kapitány,⁶ Gyarmati Balassa Ferencz testőrhuszárkapitány,⁷ Szalkai László,⁸
Alsolindvai Bánffi János főpohárnok,⁹ Szentendrei Csőregh
János néhai alkincestartó,¹⁰ Fugger Raimund, Antal és
Jeromos,¹¹ Szerencsés Imre,¹² Várdai Mihály és Imre,¹³
Vingárti Horváth Gáspár főasztalnok . . .¹⁴ Egyiknek többel,
a másíknál kevesebbel volt érdekelve. Elmondhatták, hogy

¹ 1521: Belgrád fölmentésére 2000 aranyat adott. Ezért Óvár
továbbra is kezében marad zálogban (Dl. 23571.); 1525: Ugyancsak
a végvárakra 1000 frt.-ot kölcsönzött (Dl. 26334.).

² 1521: 70,000 arannyal adós neki az udvar Belgrád őrizetéért.
(Verancsics, Mon. Hung. Hist. II. osztály. Írók II. 15.)

³ 1521: 4000 aranyat követelnek (Szerémi, Emlékirata, Mon.
Hung. Hist. II. oszt. Írók Pest 1857. 77).

⁴ A nála levő 6000 arany adósság fejében a besztercebányai
rézbányákból rezet kapott. (1521: Dl. 23589.); még 1528-ban is követel
az udvartól 6400 frt.-ot. Követelését nem tudván igazolni, kérését
elutasította Ferdinánd. (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. 1528.)

⁵ 1522: 65 ezer arannyal megy neki az udvar. Ennek fejében
pénzverésjogot kap (Diarii XXXV. 109.) Ugyanekkor Mária királyné
25 ezer forinttal tartozik neki (Dl. 23606.); 1525-ben meg százezer
forint a követelése. (Monum. Vatic. Ser. II. Tom. I. pag. 225.) 1526-ban
32,000 frt.-tal adósa neki az udvar (Dl. 24309.).

⁶ Zeng és Klissza őrizetéért 15,743 frt.-ot követel. Csak 9600
frt. kapott (Dl. 26308.)

⁷ 1524: négyezer aranyat és régi ezüstmarháit adta Lajosnak.
(Br. Balassa es. llt. N. Múzeum.)

⁸ 1524-ben a nála levő adósság törlesztésére a brassói censust
rendelik (N. Múz. törzsanyag 1524. XI. 23.).

⁹ 1525: 585 frt.-tal (Dl. 33647.).

¹⁰ 4000 frt.-tal (Dl. 25725.).

¹¹ 50 ezer arannyal (Thurnschwamb Engelnél 205). — 1526-ban
25,000 aranyat adtak (Hatvani, Brüsseli Okm. i. m. I. 33.).

¹² 1526: 1500 frt.-ot ad kölcsön. Ezért a pozsonyi harminczadot
továbbra is magánál tartja (Hatvani, i. m. 32.). Később 10000 aranyat
ad ismét Lajosnak (u. o. 36.).

¹³ 7000 frt.-ot kölcsönöztek (I: 67.).

¹⁴ 1526: pl. ciprusi Hannibal kir. kamarás egy ízben 10 aranyat
kölcsönöz (I: 65.). — Dávid budai zsidótól hitelbe vásároltak (I: 98.).

van uralkodójuk, de ők parancsolnak neki. Sokszor úgy elfogta a kincstárt az üresség, hogy 10—14 dukatért kölcsönhöz fordult.¹ Az udvar főpapjai és főurai ellenben bőségeskedtek és pompáztak. Hogy a konyha napi 25 dukát szükségletét honnan teremtik elő, épp oly kevésbé törődött Lajos, mint azzal, hogy mit határoztak és végeztek infulás és hermelines tanácsosai, a kik összejöttek délben, estig veszekedtek s szétosztak a nélkül, hogy valami érdemlegest míveltek volna. Hiábavalók voltak a budai, tolnai, bácsi országgyűléseknek az adófizetésekre és kir. jövedelmekre vonatkozó intézkedései. Közvetlen a mohácsi csata előtt Thurzó Elek kincstartó 2297 frt. 54 denárt utalt ki gyorspostásoknak, a kik vagy a megajánlott subsidium szorgalmazására mentek szét az országba, vagy a végvárak zsoldjainak sürgetésére érkeztek Budára.² Sürgettek, várakoztak s 40 nap alatt harmadfélezer forintot éltek fel. Ugyanezen idő alatt ajándékokra 159 frt. 25 dénár, Pook János kamarás esküvőjére 50 frt. hullott, a lengyel követ napi ellátására pedig 12 frt.; a fölös számmal lebzselő palotások fizetésére meg 3424 frt. 31 denárt fizettek ki. Joggal írhatta Herberstein: ez nem mehet így sokáig.³

Nagy vonásokban⁴ ilyen képet mutatott az utolsó Jagelló pénzügye, a ki apjától 400,000 arany adósságot örökölt.

Szomorú felelet arra, miért nem irányította életünket.

Vajjon kik irányítottak? Nézzünk be a palotába. Ismerkedjünk meg az udvar személyzetével.

¹ Diarii XXVII. 497; XXXV. 295; imo ipse potius praeda omnibus erat, ad paternam redactus penuriam, ut neque in arca neque ni penu aliquid ei superesset, ideoque saepius alienam messem coactus est metere (Dubravius, i. m. 206a).

² Midőn egy ízben a dunai flotilla legénységének küldöttjei Várdai Páltól, a kincstartótól a zsoldot követelték, Várdai — mint Szerémi írja — cum papira tergebat naticam suam et sic proicebat sordem suam ad faciem militonibus (i. m. 95.).

³ Herberstein i. m. 153—154. L. továbbá Fraknóinak II. Lajos udvara cz. i. művét.

⁴ Nem volt célunk részletes pénzügytörténelmet írni. Nem is feladatunk. De fel kellett tárunk az udvartartás erőforrásait, hogy lássuk miből táplálkozott.

Személyzet.

Legelső személy volt az udvarban a király. Követte őt a királyné, Mária. Környezte őket a külföldi követek, udvari méltóságok sorozata le a szolgáig.

Lajos nem töltötte be tizedik évét, mikor a trónt elfoglalta. Reményre jogosító, jókedvű, beszédes, nyájas ifjú volt.¹ Kellemesen hatott fiatal arczával, nyúlánk természetével, nyílt eszével.

Erdődi Bakócz Tamás bibornok-érsekprimás, Berzenczei és Tolnai Bornemissza János budai várnagy és György brandenburgi gróf gyámkodtak mellette. Ulászló rájuk bízta a gyerek lelkiismeretes vezetését.²

Mig egymást megértve fáradoztak gyámjai, szépen fejlődött. Piso Jakab³ és Dubravius János,⁴ e jeles humanisták kettőzött erővel álltak őrt tudományos ismeretei mellett. Vivásban, öklelésben, fegyverforgatásban felülmulta

¹ Dr. Fögel J., II. Ulászló udvartartása Bpest 1913. 40.

² 1516: DL. 37999; Békefi Remig dr., A népoktatás története Magyarországon 1540-ig Bpest 1906. 183, 392. — Diarii XXII. 131. — K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Maximiliana fasc. 28.

³ Fögel, i. m. 42.

⁴ Paulus Fabri, De augusta Budensi bibliotheca Commentatio. Lipsiae 1756. pag. XIII. nota o)-ban írja, hogy látta azt a Vergiliust, a melyből Dubravius oktatta Lajost. — Dubravius Pilsenben született. Először Celtist hallgatta Bécsben, majd Páduában folytatta tanulmányait. Mint a kánonjog doktora tért vissza hazájába. 1510-ben Thurzó Szaniszló mellé került. Tagja volt az Akademia Maierhoviciana-nak. 1513-tól Ólmützci főesperes. 1517-ben Lajos tanítója (Jos. Truhlař, Humanismus a Humanisté V Čechách za krále Vladislava II. V Praze 1894. 186.).

mesterét, György brandenburgi grófot. Kivált a tánczban is. Gondoskodtak nevelői, hogy jártas legyen a zenében és kézi ügyességben.¹ Teljessé tették nevelését, hogy elsajátíttatták vele a fontosabb élő nyelveket.²

Tizenhároméves korában (1519) kész lovaggá lett. Jól forgatta a fegyvert, sőt a szavakat is. Értelmesen felelgetett magyarul, németül, csehül és latinul.³ Nagyot változott helyzete a huszas évek közepe táján. A 84 éves bíboros-prímás hajlott kora és betegeskedése miatt visszavonult esztergomi várába.⁴ Irányítását két gyámtyársára bízta. Ezek egyike, Bornemissza, megtestesítette a munkaszerető, komoly takarékos, kispolgárianus józan életet;⁵ másika, György úr,⁶ a fesztelen élet, a mivel sem törődött, a sokszor léhaságig könnyelműt.

¹ Guidoto 1525.-i jelentése: *se delecta di musica et maxime de sonar . . . se delecta etiam de operar cum le mano sue qualche lavor de intaglio et similia* (Firnhaber, i. m. 135.) — V. Károly értett az órákészítéshez. (J. Voigt, Fürstenleben u. Fürstensitte im XVI.-ten Jahrhundert, Raumer-féle Hist. Taschenb. Leipzig 1835. 324.)

² 1519: Bon Alajos dr. jelentése, Diarii XXVII. 497; 1523: Lorenzo Orio jelentése szerint magyarul, csehül, lengyelül, francziául, latinul, olaszul. (Diarii XXXV. 295, XXVII. 497.)

³ U. o.

⁴ Bakócz 1521 nyarán meghalt.

⁵ Életét I. Főgel, i. m. 55 és köv. — Kiegészítésül idejegyezzük. 1520-tól fogva pozsonyi gróf is. Birtokai Berzence és Szent-erzsébet körül feküdtek Somogyban. Gyermektelen lévén, Lajost akarta örökösévé tenni. Másképp lett. Meg kellett érnie tanítványa halálát s látnia az ország pusztulását. Mohács után Ferdinándhoz szegődött. 1527 derekán halt meg. Méltán írhatta a négy királyt kiszolgált öregre Silesius Logus:

Te tamen ante omnes juvenis Ludovicus amavit
Qui tuus in vita dulcis alumnus erat.

(Pannoniae luctus 1544-iki kiadás. Magyar N. Múzeumban A, tergo., 1520: Dl. 23429., 23351; 1523: Diarii XXIII. 108.; 1524: Dl. 23972., 24005; 1525: Dl. 24200. — Firnhaber, i. m. 137; 1526: Dl. 24261; Acta Tomiciana VIII. 233.; Istváni 1622-iki kiadás 137.

⁶ Luis Neustadt, Markgraf Georg v. Brandenburg als Erzieher an Ungarischen Hofe Breslau 1883; Fraknoi V. idevágó ciklike Budapesti Szemle 1883. 339. — Megjegyezzük még ezekhez: a gróf külön

Közülök kellett a 15 éves koronás gyermeknek választania. Természetes, hogy vigkedélyű unokabátyjához, György grófhhoz húzódott.¹

Vezetése mellett új irányban kapott szárnyakat. Bizonykodnak mellette Zsigmond lengyel király sorai:

Felséges fejedelem — írja unokaöccsének — nagyon is jól tudja, hogy Felséged jólétét és megbecsülését ép annyira szívünkön viseljük, mint enmagunkét. Óhajtjuk is, hogy mindig a lehető legjobb legyen. Ép ezért Felséged iránt való köteles és nagy szeretetünkhöz mérten egyet és más, a melyek Felséged megbecsülésére és egészségére vonatkoznak, előterjesztünk, megszívlelés végett.

Mindenekelőtt, mivel minden hatalmunk, egész sorsunk Isten kezében van s az Ő hatalmával szemben olyanok vagyunk, mint a porszem a szélvihar előtt, kérjük Felséged, hogy minden cselekedetében Őt tartsa szem előtt, s legyen hűséges szolgálója. Gyakran és ájtatosan esedezzék irgalmáért, a templomban úgy, mint otthonában. Hallgasson szent miséket, ne rendezzen ünnepnapokon vadászatokat. Ne lakmározzék szentmise előtt. Ritkábban tartsa a vadászatokat s odázza is el őket, ha fontos ügyek vannak szőnyegen. Szórakozásai

udvartartást vitt Mindszent-utczai palotájában. Kellemes órákat töltött kertjében Mária királyné is. Mint minden katona, gavalléros volt ő is. Sokszor könnyelmű. Ha kellett, mindenét feláldozó szolgálója urának. Gyakran kisegítette az udvart. Borral legtöbbször ő látta el. Működése főkép vigságoknál, ünnepségeknél, pompakifejtésnél érezhető. Később öccse, Vilmos is Budára került. Mivel sokkal őszintébb volt, mint az udvar sok Tartuffe-je, Campeggio és Burgio pápai követek kibuzdították e titkos lutheránust az udvarból. 1524 végén elhagyta Budát. Sziléziába ment és egyike lett a Preussischen Reiches Deutscher Nation kiépítőinek. A heilbronnai templomban, Anschbach mellett temették el. [Dr. Luis Neustadt: Die ältesten Ansprüche d. Hohenzollern auf Schlesien (73. Jahr. Bericht d. Schles. Gesch. für Vaterl. Kultur 1895, III. Abt. Hist. Section Boroszló 1896. 35 és köv.)]

¹ Lajos elrontását kútfőink elsősorban neki tulajdonítják. Része volt benne, de még nagyobb és ez a legfontosabb: az egész környezetnek is (Dubravius, i. m. 203a). — Istvánfi, i. m. 85. — Massaro jelentése 1523 (Diarii XXXV. 106—7.). — Burgio jelentése (Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 159.).

legyenek mértékletesek és tisztességesek, olyanok, a minők a mostani fejedelmekhez és időkhöz méltók.

Mikor a tanácsban van és beszél, csak azt mondja és annyit, a mennyi kell és szükséges. Ne lássék fejedelmi bábnak, hanem igazi uralkodónak. Végezze gondos szorgalommal az államügyeket, ne tiünjék fel olyanok, mint a ki ügyet sem vet rájuk. Vadáskutyáit ne a szobájában tartsa, mert ezek nem királyi termekbe valók. Kerülje tőle telhetően a vendéglátásokat és tobzódásokat. Inkább illenek ezek pernahajderekhez, mint királyhoz. Ne kerülje a derék férfiak társaságát. A velük való összejövetel tisztos és üdvös . . . Ha ad, nézze meg, kinek, azt is mértékkel. Ne látogassa a fürdőket, kiszívják és elpuhítják ezek az embert. Ne lakmározzék bennük, ártalmas, sőt halálos is lehet. Ha mégis fölkeresi, úgy ritkán tegye és csak keresed magával. Mindenekelőtt azonban a haszontalan léhütök társaságát kerülje Felséged, legyenek azok ifjak vagy felnőttek, mert ezek nem tudnak és nem is szoktak másról beszélni, mint az ivásról, dorbézolásról és más hasonlókról . . .¹

Figyelmeztetéseit nem hallgatta meg. Rókákkal volt körülvéve az udvara. Nem tudott megszabadulni tőlük.

Napokon át délben kelt föl. Kamarásai kopogtatás nélkül jöttek-mentek. Asztalához ültek és fölálltak, mikor nekik tetszett. Pajtáskodtak vele és czimboráskodtak.² Megtörtént, hogy hiányos öltözetben jelent meg előttük. Valósággal megmosolyogták. Csak akkor szállt magába, a mikor gyászos híreket kezdett hallani az ország déli részeiről, a mikor elesett Belgrád (1521 aug. 29). Ennek hatása sem volt tartós reája. Még zúgott füle Belgrád elestétől s vigalomra készült. Jegyesét várta, a tizenhatéves Máriát,³ a kit hozzákényszerített a sok környező akarat.

¹ Acta Tomicianiana IV. 270 és köv.

² Dubravius, i. m. 205b). — Sydlowieczki-féle napló a Magy. Tud. Akadémiában. — Brutus I. Mihály, Magy. Historiája 1490—1552. Kiad. Toldy F. Mon. Hung. Hist. II. osztály. Írók. XIII. k. Pest 1867. 42, 43.

³ Ortway Tivadar, Mária II. Lajos magyar király neje 1505—1558 (Magy. Tört. Életr.) Bpest 1914. 22. s. köv.

Nejében magához illő gyermeket kapott, a ki nála is jobban szeretett mulatni. Együtt folytatták a vig életet.

Mária nem volt ragyogó szépség, de maga a viruló fiatalság. Sápata, lepittedt ajkszéle érdekessé tette. Arczára boruló hajfürtjei pompásan rámazták be ovális képét, a melyről két fekete szem öntötte világát. Az innsbrucki kolostor neveltjét rózsaszínűvé festette asszonyi érzelme. Nem is alakjával, hanem szellemi kiválóságaival szerezte meg férje szeretetét és tiszteletét. Egyénisége parancsolóvá lett, mert szellemes, vadakaratú asszony volt. Lelkiismerete összetettebb, vallási kérdésekben alkalmazkodó, erkölcsi tekintetben szabadabb. Pártfogolta a tudományokat, barátja volt a művészeteknek. Több nyelvet beszélt. Vigkedélyű, eleven, élni szerető. Jó vadász, kitünő lovas, ügyes zenész és elsőrendű tánczos. Megvolt benne mindaz, a mit fejedelmi nőtől megkivántak. Renaissance-típus. Rövid idő alatt magába olvasztotta férje egyéniségét. Akarata érvényesült az udvarban. Egyike lett a Habsburg-ház kiválóbb nőalakjainak. Tanu reá az az öt esztendő, a melyet hazánkban töltött. Megoldotta küldetését. Kevés osztrák főhercegnő hajolt meg annyira a családi politika előtt, mint az obediens soror Mária,¹ a kinek oly nagyon egyenes vonallal határolt az élet.

Máriának külön udvartartása volt. Kiadásait azokból a javakból fedezte, a melyeket férje hitbérül kötött le számára. E jövedelmeken kívül, melyeknek nagy részét az alsó magyarországi bányavárosok alkották,² részesült még adományokban is.³

¹ Így irogatta magát alá bátyjaihoz intézett leveleiben (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Hungarica.). — Egyéniségére nézve I. 1523: Diarii XXXV. 107, 295. — 1525: Firnhaber, i. m. 135. — Szerémi, i. m. 93, 122. — Dr. Leopold Ritter v. Sacher-Masoch, Ungarns Untergang u. Maria v. Österreich. Leipzig 1862. és Ortway, i. m. passim. — Külsejét az ambrasi képgyűjtemény után rajzoltam meg.

² A bányák vezetője Böheim (Böhaimb, Behem) Bernát egykori halli pénzverő volt. Mellette Lengyel János és Bornemissza Péter szerepeltek még (Thurnschwamb Engelnél 20; 1521: DL. 23589; 1525: DL. 24196). — Birtokait felsorolja a Hatvani-féle Brüsszeli okmánytár 22—24; Pray, Annales V. 62—63.

³ 1522: Bazini és Szentgyörgyi Péter-féle javakból Vöröskő várát (DL. 23658.); Majd Óvár is az övé lett. — 1524-ben a szlavoniai

Érczbányáit eleinte maga műveltette, később bérbeadta a Thurzóknak¹ és Fuggereknek.² Máramarosi sóbányáit és munkácsi uradalmát Ártándi Pál és Bátori István nádor vették haszonbérbe.³ Közvetlen a mohácsi vést megelőző években 40,000 aranyra becsülte jövedelmét a pápai követ.⁴ Ügyetlen sáfarkodás miatt nem egyszer neki is szükségét kellett szenvednie.⁵

Kanczellárjává nem Veszprém püspökét tette, hanem a szokástól eltérően Szelestei és Kövesszarvi Gosztonyi János doktort, a ki kanczellárja volt Anna királynénak, Lajos néhai édesanyjának is. Gosztonyi meg is felelt állásának. Műveltsége alapos, származása kifogástalan, s a mi szinte ritkaság számba ment, tiszta erkölcsű főpap volt. 1523-ban Máriával Csehországban járt. Résztvett ott a koronázásban. A kis termetű, kövérke kanczellárt igen megkedvelte asszonya. Szatmári primás halála után mindent elkövetett Ferdinánddal együtt, hogy a primási székre juttassa. De Szalkai Lászlóval szemben elbukott. Az udvari ármánykodást megutálva, az erdélyi püspöki széket foglalta el Gosztonyi (1524 vége) s ott fejezte be életét.⁶ Mellette titkár-

Medved, Rokonok és Lukavecz jutott kezébe, 33,000 aranyat fizetett György grófnak érte (Firnhaber, i. m. 116.). — 1525: 4000 frt. árú szövetet kapott Lajostól (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv brüszszi iratai.).

¹ 1522: Körmöcz-, Besztercze-, Selmeczéért 15,000 aranyat fizet Thurzó Elek (Dl. 23708, 32606.).

² 1525: 15 évre veszik bérbe a bányákat évi 20,000 aranyért és előre kölcsön adnak 50,000 aranyat (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. U. o.).

³ 1523-ban évi 7000 aranyért 1500 frt. sóért (Dl.: 32598; 1524: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. U. o.).

⁴ Monum. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. 161.

⁵ 1524: Körösmegyei egyik várát 10,000 frt.-ért zálogba vetette Csulai Móre László főtétekfőgójának (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. U. o.). — 1524/25: Várkonyi Amade István óvári várnagyának 1200 frt.-tal adósa (N. Múz. törzssanyag 1527.). — 1526: Pook Jánosnak 4000 frt.-tal tartozik (Fődváry es. oklt. I. 602.).

⁶ Főgel, i. m. 47: 1523: Diarii XXXV. 110—111; Dl. 23861; 1524: Dl. 25693, 36818, K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hung. Fasc. 1. — Firnhaber, i. m. 110.; 1525: Br. Jeszenák es. llt. N. Múz.; Dl. 24148; 1527: Szerémi, i. m. 154, 193, Luctus Paunoniae i. m. A. tergo.

kodtak: Valdstram Erasmus,¹ a ki Ferdinánd udvarából került Budára; Albisi Bernát mester,² egri éneklő kanonok, a ki a királyi titkárok közül került melléje. Ugyanonnan került oldalához Bácsi Miklós³ mester, az egri Boldogságos Szűzről címzett prépostság birtokosa és Oláh Miklós.⁴ 1526 küszöbén kerültek Mária kancelláriájába Nagyszebenből Reichersdorfer György⁵ és Hutter (Pileus) Márton.⁶ Udvarmestere teendőit a somogy-megyei Tóti Lengyel Jánosra⁷ és társára Pók János⁸ úrra bízta. Mellettük szerepelt főszertartásmesterként Vilmos brandenburgi gróf,⁹ György úr öccse, egyike a királyné legbizalmasabb embe-reinek. Főétekgójává Csulai Móre László,¹⁰ Fülöp pécsi püspöknek az öccse lett, főpohárnokává Gimesi Forgách Ferencz¹¹

¹ K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Cless-féle iratok 1523 márcz. 21.

²⁻⁴ L. a kir. titkárok között.

⁵ I. K. Schuller, Georg Reichersdorfer u. seine Zeit 1527—36 Wien 1859.

⁶ Archiv des Vereines für Sieb. Landeskunde N. Folge 14. Bd. Hermanstadt 1877. 346.

⁷ Ulászló alatt még családja sem szerepel. Felesége Korotnai Katicza révén lendül a pályája. Ő kezelte Böhheimmal és Bornemissza Péterrel a királyné bányáit is (Véghelyi D., Korotnai Katinka Századok 1870. 28.; 1521: DL. 23589; 1525: DL. 24196; 1526: N. Múz. törzsanyag II. 23; 1527: Liber Regius Országos Lltárban.).

⁸ 1525: Hazai Okmánytár II. 431; 1526: Ilédervári cs. oklt. I. 602.

⁹ 1525: I.: 180; Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 139—140.

¹⁰ Fiatalon került az udvarba. Első sikereit Bornemissza János oldalán aratta a parasztlázadás alkalmával 1514-ben. 1521-ben kir. étekgó, egyike azoknak, a kik a Budára érkező királynét Ó-Budán fogadják. 1523 végén már kir. főétekgó. A királyné is megkedvelte és maga mellé vette. Midőn a következő évben Újlaki Lőrincz herceg meghalt, fiatal özvegyét, Magdolnát vele hozta össze az udvar s ennek révén vagyona s tekintélye hathatósan emelkedett. Jelen volt Mohács-nál. Bátyja, Fülöp ott maradt, ő szerencsésen megmenekült. (1514: Istvánfi, i. m. 69; 1517: DL. 22995; 1518: DL. 31015; 1521: DL. 23558; Szerémi, i. m. 93; 1523: DL. 23855; 1524: DL. 26687., 23890; Istvánfi, i. m. 106; 1525: Kapy es. llt. Br. Balassa cs. llt. N. Múzeum.)

¹¹ Az 1519-ben elhalt Péter barsi főispán legidősebb fia. Anyja néhai idősb Beregszói Hagymás Katalin volt. 1517-ben kir. kamarás; 1525-ben a királyné pohárnoka. Unokatestvére volt Zsigmond kir.

királyi kamarás. Főistállómesteri tisztét Pemfflinger Sebestyén töltötte be.¹ Kamaráskodtak körülötte Petreczi Pál,² Hanika János és Hispanus Lajos.³

Udvarhölgyei közül legjobban kedvelte Pemplinger Katiczát,⁴ a későbbi Török Bálintnét; Ungnád Erzsébet grófnőt,⁵ a ki Csáktornyai Ernuszth Ferencz királyi kamarás neje lett és Likerka Johannát, kit Vingarti Horvát Gáspár királyi főasztalnok választott házastársául.⁶ Az udvarbíró feladatait Várkonyi Amade István teljesítette.⁷ Jogügyeit Mikolai Gergely igazgatta.⁸ Kívülük ismerünk még több kisebbrendű személyt.

kamarás, kinek jeles szolgálatai az övével párosulva kieszközölték, hogy 1525-ben új ezimeradományt és pallosjogot kaptak (1517: Forgách es. llt. N. Múzeum, Dl. 27606; 1525: Áldassy Antal, Magyar ezimeres levelek a Nemzeti Múzeum lltárában 32. — Bártfai Szabó László, Forgách család története 197.) — Oldalán szerepel még Bayol Fülöp és Hispanus Ágoston, mint pohárnok (I: 93, 97, 139, 169.).

¹ 1523-ban diósgyőri várnagy, utóbb főlovászmester (1523: N. Múz. törzs. — Fabritius Károly, Pemfflinger Márk szász gróf élete Bpest 1875. 9.).

² 1523: Dl. 23845; 1527: főpohárnok (Liber Regius Orsz. Llt.).

³ I: 144; II: 216.

⁴ Istvánfi, i. m. 100; Szerémi, i. m. 100. — I: 133. — Török Bálint a feleségének köszönhette, hogy Nándorfehérvár eleste miatt elkobzott javait visszakapta.

⁵ 1596: Dl. 24279.

⁶ 1527: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Hungarica. Fasc. 2.

⁷ Néhai Lénárd fia. 1515-ben alországbiró. Felesége Erzsébet néhai Bazini és Szentgyörgyi Imre unokája lévén, hivatali főnökével, Bazini és Szentgyörgyi Péter országbíróval atyafiságban állott. 1518. bácsi XL. t.-cz. egyik tanácsosnak rendelte a király mellé. 1524-ben Mária királyné mellé került és a királyné óvári uradalmát igazgatta. Utóbb 1526-ban Mária királyné udvarbírója lett. Ki-kisegítette a pénz-zavarban levő királynét (1515: Hazai Okmánytár II. 400.; Kisfaludy es. llt. N. Múz.; 1516: Dl. 22810, 22789; N. Múz. törzs. VII. 22. és VIII. 23.; 1517: N. Múz. törzs. III. 30.; 1519: N. Múz. törzs. V. 4, 19; 1520: Dl. 23488; N. Múz. törzs. IV. 20; 1522: N. Múz. törzs. III. 16; 1523: N. Múz. törzs. VIII. 24; 1524: Br. Jeszenák es. llt. N. Múz.; N. Múz. törzs. IV. 28, X. 12; 1525: N. Múz. törzs. X. 27; Hazai Okmánytár II. 431; Dl. 24224; 1526: Dl. 25023; 1527: N. Múz. törzs.).

⁸ Előbb Petróczy Henczeltfi István kir. jogügyész. — 1525: Dl. 29990.

A királyi pár után *tanácsosaik* birtak a legtöbb méltóság érdemeivel. A gyermekkirály helyett nekik kellett volna fentartaniok a királyi méltóság örökös disztét.¹ Tagjai egyházi és világi főurakból kerültek ki. Amazok közé tartozott az esztergomi és kalocsai érsek tizenkét püspöktársával, élükön az egrivel; emezekhez az országos, a katonai és udvari méltóságok jelesei, élükön a nádorral. Közéjük sorolták a királyi titkárokat és az országgyűlés választotta köznemeseket is.

Nézzünk a szemébe a legjelentősebbeknek.²

Óvatosan rakta ott tipegő lépteit s járt halkan egy szélesarcú főpap, a kit megszállt már a dér ezüstsűrke sugaraival. Erősen ívelt homlokával elárulta szívós akaratát. Erdődi Bakócz Tamás³ biboros érsekprimás volt az, Lajos egyik gyámja. Kipróbált öreg szolgája a Jagellóknak. Őt vallotta gazdájának a vasmegyei Monyorókerék, Körmend, Verestorony, a veszprémmegyei Somlyó vára és a körösmegyei Monoszló, Szarvaskő meg Diánvára. Továbbá a varasdmegyei Császár vára, a hontmegyei Csábrág, a barsmegyei Bény a hozzájuk tartozó rengeteg fekvőségekkel. Vagyonosabb volt a királynál, hatalmasabb koronás uránál. Évi 85 ezer arany jövedelméből fényesebb udvart tartott Esztergomban, mint a magyar király budai vár-

¹ Épp e miatt folyt a küzdelem a fő- és köznemesség között Lajos egész uralkodása alatt (Szabó Dezső, A Magyar országgyűlések története II. Lajos korában, Budapest 1909. 7., 25.; Diarii XXII. 250; U. o. XXIII. 353; 1518: évi XIX. és XX. t.-cz. (Kovachich, Supplementum 413.); főképen az 1518. bácsi XL. t.-cz. Kovachich i. m. 496.); 1519: Diarii XXVII. 497.; Acta Tomiciana V. 85.; 1525: Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 160., 236.; Firnhaber, i. m. 133., 135., 136.).

² Nem célunk az országgyűlés felállításának, tagjainak száma, hatásköre és módoszata felett folytatott közjogi harcok leírása. Csupán azokat a befolyásos tanácsosokat, főpapokat, országzászlósokat mutatjuk be, a kik irányították az ügyeket. A köznemes rendűek közül is megemlíünk egy párat.

³ Fraknoi V., Erdődi Bakócz Tamás élete Bpest, 1889. (Magy. Tört. Életrajzok.) U. attól: Bakócz Tamás primás birtokszerzeményei Századok 1888. 97.

palotájában. 600 lovassal kísértette magát Szent György-téri budai palotájába. Félelmetes nagy úr, alter rex. Erre a tanácsosára hallgatott leginkább a gyermekifjú koronás.

Mellette büszkélkedett Szatmári György¹ pécsi püspök, kancellár. Ugyanaz a típus. 60-ik éve körül járt. Roppant önérzetes volt, büszke és gőgös. Egykori főnökével és pártfogójával, Bakóczczal szemben még elnézett egyet-mást, de mással szemben annyira rátartott, hogy kiki csak az ő kegyével és pártfogásával boldogulhatott. Vágyainak vágyát az esztergomi szék tette. Végre 64 éves korában (1521.) elérte.

Hatalma és befolyása Szalkai László,² váci püspökre szállt. Ez a kis fekete, senki-képű ember lett a tanács lelkévé. A velencei követ szerint ő intézett mindent az országban társával: Bátori Istvánnal, a nádorral. Az angol Wolseynek nem volt olyan hatalma, mint Szalkainak. Tudá-

¹ Dr. Tóth-Szabó Pál, Szatmári György primás 1457—1524. Bpest. 1906. (Magy. Tört. Életrajzok.) U. attól, Magyarország a XV. század végén Századok 1903. 226. Diarii XXXV. 109.

² Szilágyságból való. Mátészalkán született iparos szülőktől. Atyja varga volt. Iskoláit Sárospatakon az ágostonosoknál végezte. Szorgalmáról tanuskodik mai napig meglevő iskoláskönyve az esztergomi főszékesegyház könyvtárában. Fiatalon került a kir. udvarba. Bornemissza János mellett szolgált próbaéveit. 1504-ben kir. alkinestartó, majd a kir. gyermekek jószágigazgatója. 1513-ban váci püspök; 1516-ban kir. kinestartó; 1518-ban kancellár. 1520-ban kalocsai érsek, de csak átmenetileg; 1522-ben már az egri püspöki székben van. Ekkor 50 év körül járt s bár három püspökségben ült, még mindig világi ember. Renaissance típus. Számitó, ravasz. S a mint nem bírta primási székhöz szükséges kellékeket, úgy nélkülözte a politikai élet legszükségesebb kellékeit is. Éles eszével és hatalmas latin tudásával mindenkit sakkban tartott. Mohácsnál esett el. (Főgel, i. m. 50; 1516: Diarii XXII. 250; DI. 22804., 22840; 1517: DI. 25587., Forgách es. llt. N. Múz.; 1518: DI. 30078., 25594., Kovachich, Vestigia i. m. 496., Diarii XXVII. 497., DI. 23281; 1520: Másolatok; 1521: Apponyi, Hungarica I. 117; 1522: Istvánfi i. m. 102., DI. 25660, 23678; 1523: Theiner, Vet. Mon. Hung. 629., Acta. Tomiciana VI. 305., DI. 25686., Diarii XXXV. 109—110; 1524: DI. 23901., DI. 25705.; 1525: Firnhaber, i. m. 135., Mon. Vat. Hung. Ser. II. Tom. I. pag. 174., 189.; 1526: Acta Tomiciana VIII. 221., 228., Istvánfi, i. m. 130.)

sával, ritka szerencsével röpt a pályáján. Nem hiába használta gemma-pecsétjein a pegasust. Túl is szárnyálta valamennyi barátját. S midőn 1524 tavaszán Szatmári eltávozott az élők sorából, ő az iparoscsalád sarja, nyerte el a megürült széket. Elbuktatta vetélytársát az ősnemes Ják-nemből való Szelestei és kövesszarui Gosztonyi János győri püspököt, a királyné kancellárját. És jellemző, még föl sem volt szentelve.

A *főpapi tanácsosok* között magukra vonják figyelmünket: Frangepán Gergely,¹ kalocsai érsek. Származására előkelő, 57. év körül járt. Évi jövedelme 25 ezer aranyra rúgott. — TomoriPál,² a vitéz budai huszárkapitány, kit szíve sebei vittek a kolostorba. Onnan tette a pápa Frangepán utódjává. — A szálas termetű zágrábi püspök Erdődi Simon, a ki ismert volt olasz műveltségével s 18—20 ezer forintot húzott, pedig 26. évét sem töltötte be,³ de a Bakócz unokaöccse volt. — Kisvárdai Ferencz erdélyi főpap. Szabolcs-megyei nemes családból szakadt.⁴ Beszéltek róla, mert szerette a boritalt s bár 20 ezer ducat évi jövedelmet

¹ 1516: Br. Perényi es. llt. N. Múz.; 1518: N. Múz. törzs. VI. 16., Thurnschwamb Engelnél 198.; 1519: Diarii XXVII. 498.; 1520: Egyháztört. Emlékek a reformatio korából I. 47., Katona: Hist. Critica XIX. 403.; 1520: Másolatok Országos llt.

² Fraknoi V., Tomori Pál élete és levelei Bpest 1881; 1523: Diarii XXXV. 109.; Firnhaber, i. m. 135—36; Istvánfi i. m. 103., 121.

³ Páduában végzett. 1518-tól zágrábi püspök; 1524-ben szerette volna a megürült egri püspöki széket elnyerni, de hiába pártfogolta unokabátyja Erdődi Péter, sőt maga Ferdinánd főherczeg is, nem sikerült. Mohácsnál jelen volt, megmenekült. (1518: DL 31015; 1521: DL 33094; 1522: DL 23616., 23644; 1523: Diarii XXXV. 110.; 1524: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Hungarica Fasc. 1., DL 33019; 1525: DL 33029, Br. Jeszenák es. llt. N. Múz.; DL 24148. Firnhaber, i. m. 124; 1526: DL 33092, N. Múz. törzs.; Istvánfi, i. m. 125.).

⁴ Gut-Keled nemből való; Iskoláit Olaszországban végezte. Hazatérve II. Ulászló alatt a kir. kancelláriába kerül. Innen 38 éves korában, 1514-ben az erdélyi püspöki székbe. Gyulafehérvárt kis tudományos akadémiát tartott maga mellett. (Fögel, i. m. 56; 1518. DL 23075; 1519: DL 36529. Diarii XXVII. 499; 1523: Diarii XXXV. 110; végrendelete 1524: Kállay es. llt. N. Múz.)

húzott, nagyon takarékoskodott. Negyvenedik évét taposta; máris elnehezedett. — A kistermetű, csínosarcú Perényi Ferencz,¹ a ki 20 éves korában elhíresedett nagy műveltségéről. Birta a 26 ezer arannyal járó váradi püspökséget. — Péter² törökverő veszprémi püspök. — Erősen viszonyozza tekintetünket az üzleti érzékű, Velenczét járó Csulai Móre Fülöp³ 50 év körüli, klasszikus műveltségű férfiú. — Jólesik látnunk a csendes természetű báró Podmanini Podmaniczki István⁴ nyitrai püspököt. Nem sok vizet zavart. Évi jövedelme 4 ezer aranyat tett. — Sietve vonulnak el előttünk az ősnemes

¹ Imre nádornak első feleségétől, Báthori Borbálától született idősebb fia. Egész fiatal gyermek volt még, midőn Ulászló utolsó éveiben a váradi püspöki székre került. Pompás latinista volt. Calcagnini szerint a műzsák minden díszét, a gráciák minden báját egyesítették magukban a fiatal főpap levelei és iratai. De jól forgatta a kardot is. Bizonyosságot tett erről a pórlázadás alkalmával. A klasszikusokkal való foglalkozás annyira átalakította gondolkozását és annyira filozófiai szemüvegen nézte a világot, hogy az egykorú tudatlanok előtt bolondnak látszott. Ifjú lelkét a mohácsi csatapiacszon lehelte ki, miután előre megjósolta a bekövetkezendő tragédiát (1514: Beöthy Zs., A magyar irodalom a mohácsi csatában Akad. Ért. 1900. 326; 1516: DL. 22772; 1520: DL. 23345; Máriássy es. llt. N. Múz.; 1523: Diarii XXXV. 110; Szerémi, i. m. 121. Firnhaber, i. m. 136; Acta Tomiciana VIII. 228; Istvánfi, i. m. 125, 130.).

² Fögel, i. m. 48. Nagyonbbrészt a végeken tartózkodott, mert a veszprémi püspökségen kívül Dalmát-Horvát-Szlavon bán is volt. Beriszló 1520 májusában Korenicza és Bihács között egy rajtaütés alkalmával esett el. (Verancsics tört. munkái II. 219; 1516: DL. 32867, 22855; 1517: DL. 38001; 1518: DL. 31015; Istvánfi, i. m. 89.)

³ Fögel, i. m. 48. — Mohácsnál esett el. (1516: Másolatok Országos Llt.; 1519: DL. 23298, Katona, i. m. XIX. 166; 1520: DL. 29982; 1523: Diarii XXXV. 110; 1525: Firnhaber, i. m. 136, DL. 24148, Acta Tomiciana VIII. 228, Istvánfi, i. m. 130.)

⁴ A trencsénmegyei Podmaninról írta magát. Családja a legrégibb eddig ismert bárói magyar familia. 1505 óta nyitrai püspök. Sógorai voltak: Szerdahelyi Imreffő Mihály kir. főlovász és Mesztergyői Szerecseny György alországbíró. Mohács után Jánost is, Ferdinándot is királyllyá koronázta. (Jeöldy Doby Antal, Podmaniczky család II. kiadás Bpest 1901. 10. s. köv. — 1517: DL. 38868; 1518: DL. 23008; 1524: Kisfaludy es. llt. N. Múzeum; 1525: Firnhaber, i. m. 136.)

családból származó Guti Ország János¹ váci püspök, 30 éves, Krakóban tanult. Mellette van a hasonlóan ősnemes Káta-nemzetségből eredt egészen ifjú, (22 éves) Csaholyi Ferencz² csanádi püspök. Bezárja sorukat a férfiass termetű és szépszávu Maczedóniai László³ szerémi püspök és az Ulászló udvarában is sokat forgott, bolognai műveltségű Gibárti Kesserű Mihály⁴ boszniai püspök, királyi titkár, az István alnádor fia.

¹ Gut-Keled nemből. László úrnak, Ulászló egykori főlovászmesterének a fia. Öccsei közül Imre főkamrás, Ferencz pedig kamrás voltak. János 1501-ben még Krakóban tanul. Hazatérve szerémi, majd 1520-ban váci püspök lett. (1501: Forgách cs. llt. N. Múz.; Zeissberg, Das älteste Matrikelbuch der Universität Krakau Innsbruck 1872.; 1521–2: Kisfaludy cs. llt. N. Múz.; Dl. 23668; 1524: Dl. 24169, Br. Balassa cs. llt.; 1525: Dl. 24077; Firnhaber, i. m. 136.)

² Néhai Györgynek a fia. Családja Szatmárban volt otthonos. Egykor az övék volt Csahol, Gebe, Medgyes, Panya, Szalka, Német-szeg, Sándor, Erdőszáda, Kis- és Nagykozsárd. Ferencz egész fiatalon, 20 éves korában jutott a csanádi székbe. Elsősorban a nagybátyjának, Pálóczi Mihály főpohárnoknak köszönhette. Ez volt ugyanis a püspökség kegyura. Mohácsnál esett el. (Csánki, Hunyadiak földrajza i. m. I. 491; Fraknoi V., Kegyúri oklt. 89; 1522: Dl. 25018, 23668; 1523: Dl. 31037; 1525: Firnhaber, i. m. 136.; 1526: Istvánfi, i. m. 130, Acta Tomiciana VIII. 228.)

³ A csanádmegyei Perjémes vagy, mint ma mondják, Perjámos Torontálban, közel a Maroshoz, volt a család ősi birtoka. 1520: 40 év körüli ember. Mint Báthori István nádor megbízottja Varsóba megy és per procura házasságot köt Zsófia massoviaai hercegnővel. Hazatérve Lajos király — *meritis et virtutibus* — vezettetve az eddigi baranyai és pécsi prépostságából kiveszi és szerémi püspökké teszi. Mint a Báthori család atyjafia jelentős kezdett lenni. 1522-ben a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldték. Itt hatalmas beszédet mondott. Majd Zsigmond lengyel királynál járt. 1526-ban átadja püspökségét Brodariesnek, hogy ez kancellár lehessen. Helyette a pécsi prépostságot kapta. Jelen volt Mohácsnál is, de az összeütközés előtt Lajos Budára küldte. Így menekült meg. Barátja volt a tudományoknak. Cybeleus Bálint neki ajánlotta egyik művét. (1520: Dl. 23438, 23454; 1522: Apponyi, Hungarica I. 128; 1523: Acta Tomiciana VI. 337; 1525: Dl. 24148; Firnhaber, i. m. 136; Ábel, *Analecta nova* 128.)

⁴ Fögel, i. m. 18, 48, 85. — 1526 tavaszán odahagyta egyházmegyéjét és megnősült. Bár 1502 óta boszniai püspök, nem volt fel-

Valamennyiök között Beriszló és Tomori volt a legönzetlenebb.

Lássuk a *világiak* közül való *tanácsosait*. Az országtartó nagyurak közül ott pompáznak tanácsosságukkal a Brandenburgiak, Bornemisszák, Perényiek, Báthoriak, Sárkányok, Drágffiak, Ujlakiak, Pálócziak, Thurzók és az e czímmel kitüntetett köznemesek. Ki állásával, ki családjával, ki vagyonával, ki megbízhatóságával érte el. Legbefolyásosabbak voltak közülük Bornemissza és György gróf. Döntően hatott reá a nádor is.

Ezt a legfontosabb közjogi méltóságot Terebesi Perényi Imre¹ viselte 1516-ban. Idős ember volt már és köszvényes. Sokszor jární sem bírt. Épen ezért ritkábban szerepelt. Nem volt erőskezü férfi. Annál inkább kivette részét a hatalomból utóda, Ecsedi Báthori István² a biczegő főúr. Kortársai

szentelve. Utóda lett Palinai dr., a jeles jogász, a ki Mohácsnál halt hősi halált. (1516: DL. 22753, 37194 . . . 1524: DL. 24004; 1526: Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 350; Acta Tomiciana VIII. 228.)

¹ Éleseszű, ravasz, zsugori ember volt. Szeretettel tartózkodott zemplénmegyei Terebes uradalmán. Inkább irta magát erről a birtokról, mintsem használta a Miksa-adta „S. imp. dux et princeps” czímet. Első feleségétől Báthori Borbálától (néhai András leánya) két fia volt. Ferencz a váradi püspök és Péter a koronaőr, délczeg ifjú ember. 1519 febr. 5-én hirtelen halt meg. Terebesi jószágán temették el. Elkísérte utolsó útjára barátainak egész kis csapata: Gibárti Kesserű István alnádor, Somi Gáspár kir. familiáris, Maczedoniai Miklós temesvári alkapitány és mások. (1516: Diarii XXIII. 351; 1517: Perényi es. llt. N. Múz.; Wagner, Analecta Scepusii II. 135; 1519: DL. 26214, 23181, 26215.)

² Néhai Andrásnak a fia. 1519 májusában Perényi halála után Szapolyai Jánossal szemben nádor lett. Két év mulva elvette III. Konrád masoviai herczeg leányát. A fényes esküvő Bátorban volt. Hítbérül évi 4000 aranyat kötött le nejének. Köztük a gyönyörű Buják várát is. 1522-ben míg Lajos Csehországban járt, teljes hatalommal vezette mint nádor és királyhelyettes az ország ügyeit. Havi 1000 frt-t kapott kiadásaira. Gyakorolta is hatalmát. Kányaföldi Kerecsényi Pálnak birtokot adományozott. Önkényeskedései miatt fölzúdultak ellene, s midőn Lajos Prágából hazatért, kénytelen volt Báthorit elmozdítani. (1523 máj.) Utóbb visszaültette állásába. (1524 szept.) Majd a zajos hatvani dieta (1525 júl.) ismét kibuktatta. „Kalandos társasága”

Sánta Báthorinak nevezgették. Egyike volt a leghatalmasabbaknak. Guth-Keled nemből szakadt családját uralta a zarándvármegyei Világos vára 114 helyiségevel, a nógrádmegyei Bnják vára 7 falujával, a szatmármegyei Ecsed vára 10 tartozékával és a szabolcsmegyei Bátor 14 függelékével. Őt vallotta gazdájának a szatmármegyei Majtény, Gyarmat és Medgyes a hozzájuk tartozó 32 birtokkal. Széleskörű összeköttetései voltak, akaratát keresztülhajtotta. Növelte tekintélyét Zsófia massoviaai lengyel hercegnővel kötött házassága. Tanácsát a király is, a királyné is kikérte. Ő volt az udvari párt feje. Vele szemben állott halálos ellensége: Szapolyai János, a köznemesség vezetője. A nádor két öccse is: György¹ a királyi főlovászmester és András,² a szatmári főispán szintén élvezték a tanácsosi tekintélyt. Számottevő főúr volt mindkettő. Kölcsönösen támogatták egymást céljuk elérésében.

Tekintélyes tanácsosnak hirdetik emlékeink a zala-

révén újból (1526 máj.) sikerült hatalomra jutnia. Így folyt volna az áldatlan pártharc tovább, közte és Szapolyai között, a német vagy udvari — Szapolyai vagy nemzeti párt közt — ha el nem seperte volna őket Mohács. (Fögel, i. m. 58; 1516: Diarii XXII. 250; DL. 22764; 1514: DL. 22909, 22995; 1518: DL. 31015; Diarii XXVII. 499; 1523: DL. 23788, 23721; Diarii XXXV. 108; 1524: DL. 23870; 1525: Firnhaber, i. m. 132.)

¹ 1505 óta kir. főlovászmester és somogyi főispán. Különös szeretettel tartózkodott somogymegyei Babócsa várában. Felesége, Katicza, leánya volt Gergelylaci Buzlai Mózesnek, a főudvarmesternek. (Fögel, i. m. 61; 1516: DL. 22844; 1517: DL. 22907, 22995 . . . , 1523: DL. 23972; 1526: DL. 24304, Ivánka cs. lt. N. Múz., Acta Tomiciana VIII. 230.)

² Klasszikus műveltségét bizonyítják Várdai Pálhoz intézett sorai, s a nyírbátori református templomban mai nap is látható emlékek. Kedvvel időzött Bátor kastélyában. 1519 második felében nádorfehérvári bán volt, 1521-ben pedig kinestartóvá választották. Mint kinestartó állítólag 300,000 frt. árú rossz pénzt veretett. 1523 óta állandóan mint szatmári főispán szerepel. (1517: DL. 22995., Dessewffy cs. lt. N. Múz.; 1518: DL. 23079, 23077, . . . 1519: DL. 22958, 23284 . . . 1520: DL. 23318; 1521: DL. 25629; 1522: Diarii XXXV. 104; 1523: Kende cs. lt. N. Múz. . . . 1526: DL. 24267, Acta Tomiciana VIII. 230)

vármegyei Ákosházáról való Sárkány Ambrus bárót,¹ Ólnod szabad urát. Hű jobbágya volt ő Ulászlónak és deresedő fővel szolgálta fiát, Lajost is.

Méltóságában illő párja az ugyancsak Zalából való Kanizsai László,² a gazdag Osl-nemzetség sarja. Már 1494/95-ben 2000 portán fölül birtokkal rendelkezett. Atyja, György, bánja és főpohárnoka volt Ulászlónak. A fia 1516-ban, mint vármegyei főispán lép eléünk. Neje Drágffi Anna révén atyafiságban volt a hatalmas szamosháti dinaszttával, B. Drágffi Jánossal. Nővére, Dorottya révén pedig Perényi Imre nádorral sógorkodott. Anyai ágon a neves Rozgonyi családhoz fűződött. Igazi nagy úr. Uradalma kis balkáni fejedelemségnek beillett volna. 1524-ben birtokát tették: Kanizsa vára Zalában, Sárvár, Léka, Csepreg és Egervára Vasban, Kapuvára a Fertővel Sopronban, Csókakő Fehérben, Stynysniak Zágrábban, Velike, Vasmegyericse Kőrösben . . . Ne felejtsük el a hozzátartozó helyiségeket sem. Birtokairól Budára vonulva Szent György-téri palotájában szokta volt kipihenni magát.

Hasonló tekintélye volt atyjafiának, Bélteki Drágffi

¹ 1511 óta Ólnod szabad ura, báró; 1516-ban Rómában jár feleségével Zabláthi Zsófiával. 1520 óta zalai főispán; 1521-ben Wormsban jár követségben. Hazatérve végrendelegzik. Utolsó kívánsága volt, hogy Érden levő s általa istápoltt Szt. Márk-templomban temessék el. Óhaja nem teljesült. Mohácsnál esett el az őszfűrtű vitéz. (1511: Századok 1877. Melléklet 79.; 1516: DL 22781—2; 1518: DL 23057; 1521: DL 38070; 1522: DL 24399; 1523: Br. Mednyánszky cs. llt. N. Múz.; 1526: Acta Tomiciana VIII. 238.)

² Atyja György volt; anyja Rozgonyi Klára, a Rozgonyi János és Lindvai Bánfi Dorottya leánya. 1516-tól viseli Vas megye főispán-ságát Széchi Tamással együtt. Belgrád eleste után országos kincstartók közé került; nem tudott segíteni az ország állapotán. 1524-ben vörös pecséttel él. 1525-ben a jubileum alkalmával Lorettoba zárandokolt, mint pápai lovag tért meg. A hatvani diéta tárnokmesterré tette. 1525 őszén hirtelen elhalt. (Fögel, i. m. 61.; Csánki, i. m. III. 157.; Acsády, Régi magyar birtokviszonyok 37.; 1513: Br. Mednyánszky cs. llt. N. Múz.; 1516: DL 25576, 22816; 1517: DL 22911, Soproni Okl. II. 616; 1518: DL 23012; 1519: DL 23272 . . . 1525: DL 24048., Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. 233 . . .)

Jánosnak,¹ a ki Bertalannak, Ulászló főkamarasának volt a fia. 1507 óta bárónak irhatta magát. Lajos trónraléptekor tisztségét viselte Középszolnok és Kraszna főispánságának, királyi főpohárnok lett, majd főtárnokmester. Kitünő katona, félelmetes úr. Parancsolt az egész Szamos mentén. Uradalmainak főhelye a szatmármegyei Erdődvara volt. Innen intézkedett középszolnoki, kövárvidéki, bihari, sólyomkői, csehi (Külsőszolnok) javain. Innen vették parancsait Károlyvárosa, Erdőszáda, Óvári, Csegöld, Domahida Szatmárban és Rév Biharban.

Egy rezgőszavú, őszfürtű tanácsos is forgolódott Lajos mellett: Ujlaki Lőrincz² herceg, az egykori bosnyák király fia, a híres valkómegyei hatalmas dinasztia utolsó férfisarja. 1518-ban foglalta el Bazini és Szentgyörgyi Péter gróf országbírói méltóságát, ősz fejjel, görnyedt háttal halálig szolgálta királyi urát.

¹ Anyja Hédervári Dorottya, néhai Imre bán leánya. 1512 óta Középszolnok és Kraszna főispánja; 1520-tól kir. főtárnok. 1521-ben Rómában. 1522-ben Nürnbergben járt. 1523-ban a hivatalától felfüggesztett Báthori utóda a temesi ispán grófságban. Szerették és tisztelték. 1525-ben a hatvani diéta országbíróvá tette. Mohács mezején esett el az ország Szűz-Máriás zászlójával, a melyet maga vitt a küzdőterre, előbb szokásosan lecsatolva sarkantyuját, hogy onnan el ne menekülhessen. (Fögel, i. m. 60—61; Acsády, Régi magyar birtokviszonyok 38; 1503: Kende cs. llt. N. Múz.; 1507: Bartal, Commentar. etc. i. m. III. rész. Mantissa XIV.; 1512: Sombory cs. llt. N. Múz.; 1518: Dl. 23036; 1519: Dl. 27416, 27415 . . . 1524: Dl. 34194; 1525: Dl. 24184, 24181., Károlyi cs. okl. III. 157., Dl. 25708; 1526: Dl. 31049., Acta Tomiciana VIII. 220.)

² Miklós bosnyák királynak és Rozgonyi Margitnak (István leánya) a fia. A mai Ilok, hajdan Ujlak vártól és dunaparti várostól kapta a család nevét. Utolsó tagja volt a híres Ujlaki családnak. Halála után birtokai szétkallódtak. 1524 nyarán halt meg. Első felesége Dengelegi Pongrácz Katicza, János vajda leánya, második felesége Bakócz Magdolna, a ki a szokásos gyászidőt be sem várva, Csulai Móre László kir. főétekgóhoz ment nőül. (Csánki, Hunyadiak földrajza, i. m. II. 267; 1507: Br. Balassa cs. llt. N. Múz.; 1514: Latinovics cs. llt. N. Múz.; 1518: Forgách család llt. N. Múz., Dl. 23003, 23087; 1519: Diarii XXVII. 500 . . . 1523: Kapy cs. llt. N. Múz.; 1524: Dl. 23946, 23982., Istvánfi, i. m. 106., Dl. 24124., Katona, i. m. XIX. 623.)

Nem volt lágy-meleg királyi tanácsos Palóczi Antal;¹ zemplénmegyei főispán, Sárospatak ura. Koronás urával Mohácsnál halt hősi halált.

A fiatalabbak közül kitűnt Bethlenfalvi Thurzó Elek.² Családja szepesvármegyei köznemességből emelkedett ki Mátyás idejében. 1520 körül már az udvar levegőjét szivta. Szívesen látott személyiség. Nem csoda. János boroszlói, Szaniszló olmüci püspökök a mostohabátyjai, úgyszintén György úr, a besztercebányai gazdag ércbányák ispángrófja. Neje Anna, unokahuga volt a mindenható pécsi püspök-kancellárnak, Szatmári Györgynek. Rokonsága, a Fuggerekkel való szövetkezése csak úgy röpitette pályáján a fiatal pénzbembert. Királyi főkamárás, kincstartó, főtárnokmester, majd a királyi pár belső emberévé lett. Tanácsával, pénzével rendelkezésére állott az udvarnak. Kevés oly számottevő férfiút találni a budai várban, mint őt.

A *köznemese*k közül is több jómódút betett a *tanácsosok* közé az országgyűlés. Ők ép oly felelősek, mint a főpapi

¹ István úrnak és Perényi Erzsébetnek a fia. Mohácsnál esett el. Holttestét neje, Ráskai Magdolna, Sárospatakra vitette és a róm. kath. templom északi oldalán, az 1518-ban elhalt öccse, Mihály főkamárás mellé temettette. Kölcsönös szeretetüket hirdeti siriratuk. (1502: Dessewffy cs. llt. N. Múz.; 1520: grf. Barkóczy cs. llt. N. Múz.; Dl. 23317, 23343; 1522: Dl. 23668, 23620; 1524: Dl. 23317; 1525: Dl. 24095., Br. Jeszenák cs. llt. N. Múz.; Dl. 24148; 1526: Dl. 24878; Acta Tomiciana VIII. 229., Istvánfi, i. m. 129.)

² 1519: kir. titkár; 1521: főkamárás; 1522: kir. kincstartó; 1524: kir. főtárnokmester; 1525: ismét kir. kincstartó és főtárnok; 1526: közvetlen Mohács előtt újra kincstartóskodik. 1524-ben az Ujlaki-féle birtokokból Galgóc várát kapta. Utoljára Érden beszélt királyával, a ki innen visszaparancsolta Budára, Mária királyné mellé. Szabad idejében az irodalommal is foglalkozott. Levelei latin és német nyelvben való jártasságról tanuskodnak. (1517: Dl. 23306; 1518: Dl. 23042, 23047. . . . Thurnschwamb Engelnél, i. m. 191; 1519: Apponyi, Hungarica i. m. I. 110; 1520: Dl. 23328; 1521: Dl. 23575; Görgey cs. llt. N. Múz., Dl. 23653, 23674, 25683, 25644., Nemz. Múz. törzs. XI. 25., 21, Dl. 23708; 1523: Dl. 23724, 23734; Diarii XXXV. 109; 1524: Dl. 23941, 23948., Hazai Okmánytár II. 428. . . 1526: Dl. 24259, 24278, 24280, 24309, 24314; Acta Tomiciana VIII. 246.)

és főúri tanácsosok, hogy az ország csigalában mozdult. Halljuk legalább a nevüket!¹ Szobi Mihály,² a Szapolyai-párt vezető embere, Verbőczy István kenyerespajtása. Pakosi Paksi János, Rátold nemből való³ tolnai birtokos. Görgői Bodó Ferencz.⁴ Perjámosi Maczedóniai Miklós,⁵ csanádmegyei. Meghitt embere Báthori István temesi grófnak. Csébi Pogány Zsigmond⁶ zalai. Perneszi Miklós,⁷ somogyi alispáni családból való. Kereki Ártándi Pál⁸ elő-

¹ Az 1518. bácsi XL. t.-c. assessores-eknek nevezi őket.

² A nógrádmegyei köznemesség egyik tekintélyes alakja. 1516-ban kir. tanácsos, a köznemesség ellenőrző embere a kir. tanácsban. (1512: Br. Balassa cs. llt. N. Múz.; 1516: Dl. 22811, 22840; 1522: Dl. 23607; 1525: Pray V. 86; 1526: Gróf Bethlen cs. llt. N. Múz.)

³ Tolnamegye északkeleti részében fekvő Pakos, vagy mint ma írják Paks, volt a család ősi fészke. Testvérbátyja volt Balázs úr, a budai prépost és kir. titkár. Jánost az 1518. évi bácsi XL. t.-cz. rendelte Lajos mellé. Ugyanekkor országos kincstartó is. 1520-ban tolnai főispán. 1525-ben a főispánságot megosztja Szerescseny János kir. kamarással. 1526-ban, mint kir. kamarás is előfordul a neve. (1518: Istvánfi-féle formulare-könyv az egri lyceum könyvtárában; 1519; Katona, i. m. XIX. 165; Hazai Okmánytár VII. 486; 1520: Tört. Tár. 1894. 573; 1521: Dl. 23579; 1523: Dl. 23825; 1524: N. Muz. törzs. II. 15., Dl. 24227; Acta Tomiciana VIII. 229.)

⁴ 1517: Dl. 36528; 1523: Dl. 23711.

⁵ A fentebb mondott László, szerémi püspöknek a testvére. 1516-ban csanádi főispán és egyúttal Báthori István nádor s temesi kapitány helyettese. Felesége volt Istvánfi Anna. (1516: N. Múz. törzs. VII. 19; 1517: Dl. 36528; 1519: Dl. 26214; 1520: Dl. 23454; 1522: Katona, i. m. XIX. 364., Dl. 25646., 23621; 1524: Dl. 23870.)

⁶ 1514: kir. zászlótartó; 1519-ben máramarosi sókamara ispán; 1521-ben a nevezett megye főispánja; 1522-ben a nürnbergi birod. gyűlésre küldi Lajos; 1523-ban kir. familiaris, Mohácsnál esett el. (1514: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1519: Leleszi Országos llt. Protocoll. 5 fol. 4a); 1520: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1521: N. Múz. törzs. I. 4; 1523: Br. Mednyánszky cs. llt. N. Múz. 1526: Dl. 24294; Acta Tomiciana VIII. 251., Br. Jeszenak cs. llt. N. Múz.)

⁷ Atyja Imre. A régi Perneszi (osztopani) család sarja, a mely alispánokat adott a megyének (Csánki, Hunyadiak földr. i. m. II. 691; 1508: Forgách cs. llt. N. Múz.; 1519-ben Miklós maga is alispános-kodik Tallian cs. llt. N. Múz.)

⁸ Néhai Balázs fia, a biharmegyei Kereki fortalitium seu castellumról irta előnevét. Ősi birtoka, Ártánd is Biharban volt. 1515-ben

kelő, gazdag bihari. Férje a karóba húzott Telegdi István, kincstartó leányának, Fruzsínának, Glésán Miklós,¹ pozsega-megyei velikei, egyike az ellenzék legszájasabb kolompósainak. Gyáli Kenderessi Mihály,² udvari érzelmű, pest-megyei. Faiszi János somogymegyei alispános családból való.³ Csányi Balázs,⁴ zalai. Szentmihályi Thuróczi Miklós, turóczi és nyitrai,⁵ az ismert krónikásnak Thuróczi János-

a megye alispánja, tekintélyes birtokos. Az övé Ádám, Nagyszántó, Kisszántó, Kisszemlyén, Sas, Szakál, Konyar, Bors, Taresa, Apáti, Köbölkút . . . 1518-ban Bálványos vár porkolábja; 1519-ben kir. tanácsos. 1523-ban Prágában jár és a nemesség nevében felszólítja Lajost, hogy az országba térjen vissza. Az udvari párt utóbb annyira körülvette, hogy a nagyhangú ellenzéki Ártándi ez idő óta aulicus lett. Zálogba vette a királyné sóbányáit és munkácsi uradalmát, s Báthori István nádorral együtt a német párt vezére lett. 1525-ben Bereg és Máramaros főispánja. Ugyanekkor Zsigmond királynál is járt. Neje, Fruzsina egyik nőalakja Br. Eötvös József, Magyarország 1514-ben cz. regényének. (1515: Dr. Iványi Béla cikke Tört. Tár. 1904. 235., DL. 22669; 1517: Másolatok az országos llt.; 1518: Tört. Tár. 1907. 107.; 1519: DL. 29399., 23174; 1523: Acta Tomiciana VI. 246., DL. 32598; 1524: DL. 30289., Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1525: DL. 28497; 1526: Kállay cs. llt. N. Múz.)

¹ Csánki, Hunyadiak földr. i. m. II. 442; 1516: Oláh, formulare-könyve a premontrei rend könyvtárában Jászáron 104. b) lap; 1517: Kisfaludy cs. llt. N. Múz.; 1518: Szabó Dezső, i. m. 132; 1520: Br. Balassa cs. llt. N. Múz.; 1522: DL. 26272.

² 1519-ben az erdélyi huszad behajtója; 1520: kir. tanácsos. Neje Katalin 13 gyermekkel ajándékozta meg. A legidősebbiket bevitte apja az udvarba apródnak. 1522: Nürnbergben jár. Oszlopos tagja volt a köznemességnek. (Szabó D., i. m. 132; 1519: N. Múz. törzs. V. 4; 1520: Br. Balassa cs. llt. N. Múz., DL. 23401, 23489; 1521: DL. 23518; 1522: Szabó D., i. m. 186; 1524: DL. 24019.)

³ 1519: somogyi alispán; 1521-ben is az. (Tallian cs. llt. N. Múz.; 1520: DL. 23486.)

⁴ 1505: Zalamegye követe Rákoson; 1517: kir. tanácsos; 1520: zalai alispán; 1526: ugyanaz. (1516: N. Múz. törzs. VIII. 20; 1520: N. Múz. törzs. XI. 19; DL. 23458; 1524: DL. 23950; 1526: DL. 36747.)

⁵ 1520: kir. tanácsos; 1523: Turóczmegye főispánja; 1524: pers. praes. regiae Mtis protonotarius; 1525: szintén főispánja Turócznak; 1527: Ferdinánd főudvarmestere. (1520: DL. 23042; 1523: Justh cs. llt. N. Múz. 1524; Katona, i. m. XIX. 467; 1525: DL. 24239; 1526: Justh. cs. llt. N. Múz.; 1527: Liber Regius Országos llt.)

nak a fia. Kutasi Lukács¹ az alvégek helyettes kapitánya, Báthori István embere. Derencsényi György² gömői és tornai. Wárkonyi Amade István alországbíró³ és Sitkei György⁴ a vasmegyei Jákból. Királyi tanácsosnak írják még emlékeink: Erdősbereki Aczél Istvánt,⁵ Martonosi Pestényi Gergelyt,⁶ Merzyni Péter grófot,⁷ Alsólindvai Bánffy Lőrinczet,⁸ Schlick Albin grófot,⁹ Gyurkóczi Csallowich Pált,¹⁰ Kápolnai Bornemissza Pétert.¹¹

Ezek a tanácsosok pártállásuk szerint igyekeztek Lajosra hatni. Egyik részük a Habsburgok érdekeit szolgálta, a másik részük a lengyel Jagellókét. Miksa főgyám céljait főképp a Bakócz-Bornemissza-Brandenburgi csoport, Zsigmondét pedig a Szatmári-Perényi érdekszövetkezet. Amint a Bakócz pártja az öreg főpap betegeskedésével gyengült, úgy erősödött a Szatmárié, viszont Mária megjöttével a Ferdinándé, a melynek vezére a santa Báthori

¹ 1518: A temesi végek alkapitánya. (Szabó D., i. m. 127.)

² A Szapolyai családdal rokon familia. (Wagner, *Analecta Scepusii* i. m. IV. 26—27; 1518: testvére Miklós említve. (N. Múz. törzs. VIII. 17; 1521: DL. 23518.)

³ Lásd fentebb.

⁴ 1520: DL. 23366, 32636; Csánki, *Hunyadiak földr.* i. m. II. 793., 848.

⁵ Ulászló udvarában is szerepelt; 1504—10: kir. kamarás; 1516: Pozsonyban porkoláb; 1521: tanácsos és pozsonyi harminczados. Benfentes udvari ember. Burgio szerint nagyon cerimoniás. Mohácsnál, Lajos mellett esett el. (Fógel, i. m. 65; 1504: *Acta Saec.* 1500: fasc. I. Jászó Házi llt.; 1516: Forgách es. llt. N. Múz.; 1517: U. ott; 1518: N. Múz. törzs. II. 14; Kisfaludy es. llt. N. Múz.; 1521; DL. 23510; 1523: DL. 23805; 1525: *Mon. Vat. Serie II. Tom. I. pag. 451., Acta Tomiciana VIII. 251.*)

⁶ 1514: DL. 26204, 26215; 1527: János király főudvarmestere lett. (N. Múz. törzs.)

⁷ 1520: DL. 23405.

⁸ 1526: *Acta Tomiciana VIII. 229.*

⁹ *Sacher-Masoch*, i. m. 71.

¹⁰ 1526: DL. 24305.

¹¹ Mária királyné bányagondnoka. Thurnschwamb ökörhajcsárnak csúfolja. (Thurnschwamb Engelnél, i. m. 204—205; 1525: N. Múz. törzs. X. 8; 1526: N. Múz. u. ott IV. 3., Pray, i. m. V. 97.)

meg Szalkai lettek. Velük szemben foglaltak állást a szalpolyisták, élükön a Hármaskönyv szerzőjével, Verbőczy Istvánnal. Természetesen mindenik párt, míg az uralmon volt, a maga embereit igyekezett bejuttatni a vezető állásokba és főméltóságokba. A legtöbbször nem az érdem s arravalóság döntött, hanem a pártérdek, a rokonság, az atyafiság. A nagy tülekedés, a nagy versengés közepett elveszett az ifjú király jórravalósága.¹

Az udvari méltóságok és tisztségek közül kimagaslott a *kanczellária* feje: a titkos főkanczellár (summus secretarius cancellarius). A Jagellók idejében Esztergom érsekei viselték e főfontosságú tisztséget. Egyesítették személyükben a fő-főegyházi és udvari méltóságot. A főkanczellárok megosztották munkakörüket a kanczellárokkal (secretarii cancellarii), a kik lassankint átvették az egész kanczellária vezetését. Kezükbe vették nemcsak a királyi kettős pecsétet, hanem a titkos pecsétet is. A kanczellárok lettek a valóságos vezetők, míg a primás (= főkanczellár) csak rendkívüli esetek alkalmával vette kezébe az ügyek irányítását. A kanczellár vezette a királyi titkárokat, főjegyzőket, jegyzőket, levéltárőröket és íródeákok hosszú sorát.²

Nyissunk be a kanczelláriába!

Főnökük ismerős már nekünk: Erdődi Bakócz Tamás. Halála után (1521.) Szatmári Györgyöt és 1524-től Mátészalkai Szalkai Lászlót találjuk a főkanczellári méltóságban.

A kanczellári asztal mellett 1518-ig Szatmári György ült. Őt aztán Szalkai László váltotta fel. Mikor Szalkai 1524-ben primás lett és így főkanczellárrá is, nem akarta letenni a kanczellárságot. Nagy huza-vona után adta csak át (1526 tavaszán) a legöregebb és legkiválóbb titkárok egyikének Jerosini Brodarics István doktornak.³

¹ A pártharczokra nézve l. Szabó Dezső, *Küzdelmek a nemzeti királyságért 1505—1526*. Bpest 1917. 110. s. köv. II.

² Pray, *Syntagma hist. de sigillis Budae* 1805. 116., Firnhaber, i. m. 137.

³ A páduai egyetemen tanult (1501 kör.). Ugyanekkor zágrábi kanonok. Meglett emberként (szül. 1470 kör.) tért vissza 1506 táján

A *titkárok* között ismerősökkel is találkozunk az újak mellett. A régi gárdából ott van az öreg Balbi Jeromos doktor,¹ Lajos egykori nevelője, a ki rég kinőtt már abból, hogy fogalmazványokon szerzegtesse tollát, avagy előterjesztésekkel hajbókoljon. Hatalmas latin tudása, előadása ki is vitte őt a kancellária zárt levegőjéből, hogy értékesítse a diplomácia fegyvereként.

A szomszédos asztalok mellett ültek Piso Jakab, a koszorús költő,² királyi nevelő. Gibárti Kesserű Mihály³ boszniai püspök és Csulai Móré Fülöp⁴ pécsi püspök. Velök is találkoztunk már a tanácsosok sorában. Régi munkások ök. Ulászló udvarából valók voltak.

Onnan kerültek át Mekesei György⁵ és Statilio János⁶ is.

Magyarországba, mint a kanonjog biretumosa. Eleinte Bakócz, majd Szatmári mellett dolgozott a kancelláriában. Az utóbbinak egy évtizeden át magántitkára volt. 1517-ben szolgálataiért régi czímerét bővíti meg Lajos. 4 év múlva pécsi prépost. Nagyrészt diplomáciai küldetésekben jár. Leginkább Rómában tartózkodik. 1526 tavaszán hazatérve kancellár. (Székely S., Brodaries István élete és működése. Tört. Tár. 1888; Sörös Pongrácz, Jerosini Brodaries István (1471—1539) Bpest 1907. Kujáni Gábor, Adalékok a Brodariescsalád és Brodaries István életéhez Bpest 1913.)

¹ Knauz N., Balbi Jeromos, II. Lajos király tanára Magyar Sion 1866; Dr. Ábel Jenő, Magyarországi humanisták és a Dunai Tudós Társaság Bpest 1880. 32.

² Ábel, i. m. 84. s. köv. l.

^{3—4} L. fentebb a kir. tanácsosoknál.

⁵ Néhai László fia. Ifjú korában Szapolyai István nádor titkára. 1494—1509 szepesi prépost. 1500 után a kir. udvarban van. 1514-ben titkár. Egyik bírálója volt a Tripartitiumnak. (Dr. Pirhalla Márton ciklike Szepesm. Tört. Társ. Évkönyve VI. évf. Lőcse 1891; 1493: Vidos cs. llt. N. Múz.; 1518: Dl. 31015; 1519: N. Múz. törzs. IX. 8; 1520: Dl. 23372; 1521: Dl. 23571; 1522: Dl. 23681; 1523: Dl. 23710 . . . 1529: Esztg. Kápt. Magán llt. 64. láda.)

⁶ J. Statilič, dalmát ember. Beriszló Péter unokaöccse. Ennek révén jutott az udvarba. 1515: titkár és őrsi prépost. Jeles latinista. Mint az olaszban jártas férfiút 1521-ben Velenczébe küldte az udvar a török ellen való segítségért. Szigorú ellenfele a luheránusoknak. Unokaöccsét Veráncsiest ő nevelte és pártfogolta. Erős jellem. (Fögel, i. m. 50; 1513: Századok 1870. 627; 1515: Monumenta Episcop-

Az ifjabb nemzedék élén Bácsi Miklós¹ mester seniorodott. 1516 óta állandóan szerepelt Bucsai Illés mesterrel.² Együtt dolgozott velük (1517-től) a Rátold nemből való Pakosi Paksi Balázs³ budai prépost, a ki Gosztonyi utóda lett a győri püspöki székben (1524). Hatalmas termete nem állott egyenes arányban tudásával. — Továbbá 1518-tól fogva Aczél Ferencz⁴ mester. Végzetes sors érte őt. 1523-ban megfojtatta Báthori István, mert szerinte neki volt köszönhető, hogy a nádori méltóságtól és temesi ispán grófságától elesett. — 1519 óta közöttük van Szalaházi⁵ Tamás,

Wesprimiensis IV. k. LXXVII. lap; 1520: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1519/22. — 1522: DL. 25660; 1525: Mon. Vaticana Ser. II. Tom. I. pag. 177; Firnhaber, i. m. 133; 1526: DL. 24282, . . . I: 67, 85; II: 207, 221.

¹ Okleveleken legtöbbször az ő nevével találkozunk a relatiók alkalmával. Keveset tudunk róla. Birtokosa volt az egri Boldogságos Szűzről címzett prépostságnak. Alkalmassint testvére volt Bácsi Ferencz mester, János király titkára. (1516: DL. 22833; 1517: DL. 36073; 1518: DL. 23109. . . . 1519: DL. 23219 . . . 1520: DL. 23429, Békássy, Kapy cs. llt. N. Múz. . . . 1525: N. Múz. törzs. IV. 24.)

² Sem róla, sem családjáról nem tudunk. (1517: DL. 22925, Kállay cs. llt. N. Múz., Teleki cs. okl. II. 363.)

³ Atyja Imre, anyja Hédervári Ágota. 1513 óta budai prépost, 1517-től kir. titkár; 1524 végén győri püspök. Testvére János kinsertő, familiaris, tolnai főispán. Mohácsnál esett el. (1513: Knauz N. czikke M. Tört. Tár. XII. Pest 1863. 78, 84, 98; 1517: U. ott 90; 1518: DL. 31015; 1519: DL. 23298; 1523; Eszterg. Kápt. magán llt. 10. láda fasc. 8; 1524: Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 67; 1525: Br. Jeszenák, Kisfaludy cs. llt. N. Múz., Firnhaber, i. m. 136; 1526: Acta Tomiciana VIII. 228.)

⁴ 1518 óta titkár. (1517: Máriássy cs. llt. N. Múz.; 1518: Hazai Okmánytár II. 407., DL. 23008, 23095; 1519: N. Múz. törzs. I. 4; 1522: DL. 25661; 1523: Szerémi, i. m. 75.)

⁵ Önerejéből jutott az udvarba. Őt és Perényi Ferenczet együtt magasztalják az egykorúak. A K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archivban őrzött gömbölyű sorai. szép latin, német, francia tudásról tanuskodnak. 1519-ben még beregszászi plébános. Innen került Lajoshoz. 1522-ben Prágába kísérte a királyi párt. 1525 elején veszprémi püspök. A következő év elején egy kis ideig kancellárhelyettes. Mohácsnál nem volt jelen, mert Lajos útközben visszaküldte Budára Mária mellé. Mohács után egyik leghűbb embere lett a Habsburgok-

a latin stílus mestere. 35 éves volt már, mikor közérjük került. Nagytudású, kiváló egyéniség volt. Jó görög is. — Fiatalabb munkatársuk Gerendi Miklós,¹ az ősrégi tordavármegyei Gerendi család ivadéka. Iskoláit Nagyváradon végezte Oláh Miklós titkártársával Thurzó püspök oldalán. — Velük szorgoskodtak még: Albisi Bernát mester² — a gömörmegyei Pelsőczy Bebek Imre³ mester (1524), János főpohárnok fia. — Nádasdi Tamás⁴ mester, a későbbi nádor, a ki Bolognában és Rómában végezte iskoláit és Tommaseo

nak. Legbuzgóbb támogatója az obediens Soror Maria-nak. (1519: Katona, i. m. XIX. 174; 1520: DL. 23488, 23493, 23467; 1521: Br. Radák es. llt. N. Múz., DL. 23586; 1522: DL. 23482, 25660; 1525: DL. 24050, 24148; Firnhaber, i. m. 136. A K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv-ban őrzött levelei a Hungarica fasc. 2 etc.-ban vannak.)

¹ 1523 óta titkár. Ugyanekkor Prágában van s családi birtokait új adományul kapja testvéreivel. Következő években megfordul Zsigmond lengyel király udvarában, diplomáciai küldetésben. 1524-ben Ráskai Gáspár kamarással Szebenben jár a lutheri tanok elnyomása végett. Még ugyanezen évben ugocsai főesperes lett, egy év múlva fehérvári örkanonok. (Csánki, Hunyadiak földr. i. m. V. 774; 1521: DL. 36533., Békefi, Kápt. iskolák tört. i. m. 147., Hazai Okmánytár V. 426; 1523: DL. 28701; Acta Tomiciana VI. 278, 311; 1524: Fabricius, Pemflinger Márk szász gróf élete i. m. 52; 1525: I: 116, Kisfaludy es. llt. N. Múz.; 1527; Pray, i. m. V. 185.)

² Egyike a leggyakrabban szereplő titkároknak. Nevét csak Bernardusnak írja. Egy kolozsmonostori konventi kiadványból sikerült nevét kihámozni. (1525: DL. 32064.) Működött a királyi és királynéi kancelláriában is. (1515: Diarii XX. 332; 1516: DL. 22768 . . . 1523: DL. 23845, 24788. . . . 1525: DL. 32604. . .)

³ Birtokosa volt a székesfehérvári Szt. Mihály prépostságnak. (1478: Jászói országos llt. Protocoll. másolat A. 159. l. és C. 24. a) Jászó; 1520: DL. 23413; 1524: N. Múz. törzs. X. 21; 1525: DL. 24082, 24148; 1527: Liber Regius Országos llt.)

⁴ Tanulmányait Grácban kezdte, Bécsben, Bolognában és Rómában tetőzte be. Vio Tamással jött haza, mint tolmács és a pápai pártfogás útján titkár lett. (Kovachich, Scriptorum Rer. Hungaricarum minores I. 128. . . . Füßsy Tamás, A zalavári apátság tört. (A Panonhalmi Szt. Benedekrend tört. VII. köt.) Bpest 1902. 113. Thurnschwamb Engelnél, i. m. 202; 1524: Békássy es. llt. N. Múz., Teleki es. oklevéltára II. 394; 1525: Ibrányi es. llt. N. Múz. . . . Acta Tomiciana. VIII. 240.)

de Vio bíbornokkal jött Magyarországra. Főképp ez irányú összeköttetéseinek köszönhetette, hogy 25 éves korában bekerült a boldogulás helyére. Több nyelvet beszélt. — Továbbá az Olaszországban tanult Serédi Gáspár¹ mester, a későbbi vitéz felvidéki kapitány. Egyik alapvetője a Serédi családnak. Titkári teendői mellett, a királyné irodájában is dolgozott. — Kálnai Imre² mester. Megőrizte igaz baráti szeretetét latin irodalmunk néhány sora. — Batthyáni Orbán,³ Benedek budai várnagy és kincstartó legkisebb fia. Paduából (1521) hozta haza klasszikus ismereteit Gergelylaki Buzlai Mózes főudvarmester Farkas nevű unokaöccsével együtt. — Bezárja sorukat Szászvárosi Oláh Miklós⁴ a Thurzó Zsigmond neveltje, Szatmári György primás meghitt embere. Ő lett Mária királyné leghűségesebb titkárja.

Alkalmasint a morva ügyeket terjesztgette elő az előkelő Georg von Luxau⁵ sziléziai főnemes. Viszont a cseh ügyeket Lunbergi és Trsiczi Ziabka (Šapka) György⁶ és

¹ Alkalmasint a fejevármegyei Serédről. 1522: váci örkanok; 1525: királynői titkár; 1526: az egyházi kincsek összeszedésével van megbízva. (1522: DL. 23697; 1525: DL. 24215, 24216; 1526: DL. 24245; 1527: Liber Regius országos llt.)

² Néhai László legkisebb fia. Bolognában tanult. 1525 novem-berében kir. titkár; 1526 tavaszán erdélyi főesperes. Barátja az irodalomnak és művelője. (1522: Forgách cs. llt. N. Múz.; 1520: DL. 26217; 1525: Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 285; 1526: II: 217, 230.)

³ 1525: erdélyi főesperes. (1516: DL. 30345; 1525: I. 220; 1526: II: 218; Math. Fortunatus Pan: Luc. Annaei Senecae Naturalium Questionum libri VII. 1522-iki kiadás előszava. M. Tud. Akad. könyvtárában.

⁴ 1522: komáromi főesperes és esztergomi kanonok. 1526 tavaszán jutott a titkárok közé. (Sörös Pongrácz, Ötven év Oláh Miklós életéből Kath. Szemle 1903. 327; Békefi R., Káptalani iskolák i. m. 147; 1524: DL. 23941; Szerémi, i. m. 115; 1526: Kállay cs. llt. N. Múz.)

⁵ 1528 április 15-én írja Szalaházy Tamás Ferdinánd királynak: Georgius Loxanus multos hic (azaz Budán) annos apud Ss Mtis vestre precessores secretarii officium exercuerit. (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staatsarchiv Hungarica.)

⁶ Egy ízben Zsigmond lengyel királynál követeskedik (1523: Acta Tomiciana VI. 33; 1525: I: 55, 75 . . . 1526: 233; Acta Tomici-ana VIII. 220; 1527: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica fasc. 3.

Vaclav ze Welhartič¹ titkárok referálták. Mellettük tevékenykedett a jegyzők egész kis csapata.²

Mindenkor jelentős állást foglalt el a *kincstartó*. Ő fizette az udvari személyzetet. Szinte neki kellett előteremtenie fizetésüket. E mellett vállára nehezedett az államháztartás gondja is. Nincs egyetlen udvari méltóság, a mely annyszor gazdát cserélt volna. 1516-ban közös akarattal Szalkai László váci püspökre bízta.³ 1518-ban

¹ Az egyetemi tanulmányait Bécsben végezte. Utriusque iuris doctor lett, majd olmüci kanonok, utóbb Lajos titkára; 1525-ben olmüci és briinni kanonok. (Wotke, Der Olmützer Bischof Stanislaus Thurzo v. Bethlenfalva etc. (Zeitschrift d. Ver. für Gesch. Mährens u. Schlesiens 1899 III. Bd. 354).

² **1517**: Bekényi Benedek (DL. 32591; 1518: DL. 23108; 1519: Ibrányi cs. llt. N. Múz.; 1520: DL. 29640; 1526: N. Múz. törzs., Ábel J. Analecta nova 38.). — Báthai János mester (DL. 30276); Felsőszécsényi István (DL. 22923); Ománi András mester (DL. 30276); Szabari Benedek deák (N. Múz. törzs. III. 25); Szinthal Fülöp (DL. 30276); Szentpéteri Tamás (N. Múz. törzs. IX. 14.). — **1518**: Alsóborsai Csorba János (DL. 23039, 23263 . . .); Komlósi Péter (DL. 23039, 36108 . . .); **1519**: Bassarági Baki István, Baki Bak Boldizsár, Baki Mihály, Szentlőrinczkátai Bassányi Pál (DL. 23236); Bajori Márton mester (Békassy cs. llt. N. Múz.); Szentdemeteri Bessenyei Mihály, Dedácsi Ferencz, Dévay János (DL. 23236); Hethei János (Ibrányi cs. llt. N. Múz., DL. 31037); Kolthi György (Ibrányi cs. llt. N. Múz.); Thállyai Kulcsár Gergely, Aszonylaki Ravaszdi János, Szegi Szász Péter, Szeghi János és Kelemen, Szentiváni János Fülöp, Erdőskereki Szenttamási János, Thibai Ferencz (DL. 23236). — **1520**: Fígedi Csiga Mátyás, Palásti Benedek, Thenki László (DL. 23388); Horcsovai v. Horzowai Tompa mester (DL. 38060); Bagói Miske Miklós mester (DL. 23320). — **1521**: Harthai Imre (DL. 23597); Maglódi János mester (N. Múz. törzs. VI. 2.). — **1523**: Ibrányi Péter mester (DL. 23747); Begési Isó Bálint (Horányi cs. llt. N. Múz.); Kápolnai János mester (DL. 36108, 29400); Kolthi Gergely (Ibrányi cs. llt. N. Múz.). — **1524**: Berényi Bárszony Boldizsár (DL. 23967); Csaholi László (DL. 24007). — **1525**: Vethési András, Bagosi Ferencz mester (DL. 24147); Herreházi Herre György (DL. 24055). — **1526**: Maraczi Márton mester, Nagylövöldei Kelemen DL. 26347); Szatmárbányai János mester (DL. 26347); Szentdemeteri Balogh Balázs mester (u. o.) és mások . . .

³ Diarii XXII. 250, Acta Tomicianiana IV. 115; 1517: Forgách cs. llt. N. Múz.

a bácsi Iő. rvényezikk a királyi tanács alá rendelte és számadást követelt tőle. Megvált állásától és két országos kincstartó¹ mellett a jövedelmek további vezetését átadta Várdai Pálnak,² Szent Zsigmond prépostjának, a ki Batthyáni Benedekkel³ tovább kincstartóskodott. Segédkezett nekik Putnoki Zsigmond⁴ alkincstartó. 1521-ben Belgrád elestével új kezekbe került a kincstár: Báthori András⁵ szatmári főispánéba, István nádor öccséjébe. Ő, míg Lajos Csehországban tartózkodott, tönkretette a pénzhitelét. Állítólag 300,000 forint értékű rossz pénzt veretett. Báthorit Thurzó Elek⁶ bányabiztos, a Fugger-czég egyik tagja váltotta fel. Rá egy évre (1523 őszén) le kellett köszönnie és harmadikban foglalta el Várdai Pál,⁷ a ki Kisserjéni Ferenczczel⁸

¹ Az országos kincstartók főképe az adó ellenőrzéséről, behajtásáról és hovafordításáról gondoskodtak. Ilyenek voltak: Paksí János (Kovachich, *Vestigia comit.*, i. m. 476), Werbőczy István (Fraknoi V., Werbőczy István élete, i. m. 1899. 175.); 1522-ben Ráskai Gáspár (N. Múz. törzs. II. 24), Kanizsai László (Dl. 23634., 25667), Essegvári Ferencz (N. Múz. törzs. VI. 25).

² Már Ulászló idejében is kincstartóskodott. Kisvárdai Várdai Ferencz erdélyi püspöknek névrokona. Főképe egyéniségének köszönhetette boldogulását. 1516-ban már 35 év körül jár és budai Szt. Zsigmond prépost; 1520-ban veszprémi püspök: 1523 szept.-ben kincstartó. Majd a következő év elején egri püspök. Közben félévig kincstartó, majd 1524-ben újra. — A hatvani diéta Szalkai helyett őt tette kancellárnak. Jeles eszű, zenész és matematikus. Barátja a tudományoknak és irodalomnak. (1517: Dl. 22960, 22984; 1518: Dl. 23042, 31015; 1519: Br. Perényi cs. llt. N. Múz. Dl. 23200 . . . 1520: Mon. *Episcopatus Vespri*. IV. k. LXXXIV. lap; 1521: Dl. 23563, 23591; 1522: Dl. 23613, 23619; 1523: *Diarium XXXV.* 111., Katona, i. m. XIX. 406 . . . 1525: Firnhaber, i. m. 112., Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; *Acta Tomiciana VIII.* 247.).

³ 1519: Eszterg. kápt. magán llt. 10. láda fasc. 8; 1520: Dl. 23360, 24396.

⁴ 1519: Dl. 23259, 23336; 1523-ban már nem él (N. Múz. törzs.).

⁵ 1521: Dl. 23587.

⁶ 1522: Dl. 23606.

⁷ 1523: *Diarium XXXV.* 111; 1524: Dl. 23942.

⁸ 1524: Dl. 23973; 1518-ban czímert kap (Istváni-féle formulare-könyv, i. m.); Csoma J. cikke *Turul* 1906, 20.; 1519: Dl. 23231; 1522: Dl. 23630.

vitte a pénzügyeket. 1525 januárjában ismét Thurzó¹ lett kincstartó, de csak pár hónapig. A rákosi és hatvani dieta elejtette és helyébe Szegi Dóczi Jánost² ültette. Tőle vártak gyógyulást. Hiába fáradozott segédjével, Szentendrei Csörgő János³ alkincstartóval együtt. A bajok orvoslására nem voltak elég erősek. A folytonos változás miatt kimondotta az 1526-ik rákosi III. törvényczikk:⁴ három évig maradjon a kincstartó állásában. A kik a törvényczikket hozták, a bajok igazi okát nem ismerték. Végre Szerencsés Imréhez⁵ fordultak (1526-ban), majd ismét Thurzó Eleket⁶ tették meg kincstartónak (közvetlen a mohácsi vész előtt) minden elszámolás, minden felelősség terhe nélkül. Késő volt. A bukás bekövetkezett. Meg volt pecsételve az udvar s benne a nemzet sorsa.

Nagy katonai hatalma volt a *várnagynak*. Főparancsnokoskodott a várpalota őrségén. Örködött a várkastély biztonságán. Közvetlen főnöke az udvarbírónak, a ki gondoskodott a várkörnyék és gazdasága népéről. Állása elsősorban bizalmi. Lajos idejében mindvégig Bornemissza János, az ismeretes királyi nevelő és tanácsos tartotta kezében a vár kulcsait. Várnagykodott vele a kipróbált, hűséges Batthyáni Benedek,⁷ a ki 1519-ben kincstartóságot is viselt.

¹ 1525: Dl. 24054.

² 1515: Kir. kamarás. Mint a Szapolyai-párt embere került e méltóságba. (1515: Cuspinian Bél Adparatus-ában 290. lap; 1522: Dl. 23640; 1525: Dl. 26334, 24185, 24212; 1526: Dl. 31051.

³ 1526: Dl. 25725, 31051.

⁴ Corpus Juris.

⁵ Kikeresztelkedett zsidó, a gheztóban még Sneor Salman. Szalkai László házi embere. Perényi Imre nádor keresztfia. Üzleti szellemével sokszor kisegítette főpap-pártfogóját. 1525 körül pénzügyi tekintély. Részletesen szól róla Kohn Sámuel, A zsidók tört. Magyarországon I. Budapest 1884. Héber kútforrások és adatok Magyarország történetéhez. (T. Tár. 1880.) — L. továbbá Thurnschwamb Engelnél 199–205., Dubravius, i. m. 206a; 1525: Hatvani Brüsszeli Okmánytár, i. m. I. 31–32., Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag 190. Segédje Haller János volt. (Thurnschwamb Engelnél 199.)

⁶ 1526: Dl. 24309.

⁷ Már Ulászló utolsó éveiben e méltóságban van. Testvérével, Alapi Boldizsárral 1500-ban ezimert kapott. 1525 körül halt meg.

Halála (1525 körül) után két kíséretőt vett maga mellé az öreg Bornemissza: Kajári Furkó Barnabás és Csiagi Antal¹ alporkolábok személyében. Az udvarbírói tisztet Barácsi Mátyás² (1521) és Enesei Cseszneki György³ (1526) viselte. Számadó deákjuk Ambrus gazda volt.⁴

Az udvari személyzet rangfokozatait legjobban kellett ismernie a *főudvarmesternek*. Ő volt az udvartartás szeme. Ő irányította a palotás népség hosszú sorát az ünnepi felvonulásokon. Ő rendezte a diszebédeket, a fogadtatásokat, vígságokat, lakomákat. Mint az ország zászlósa, helyet foglalt a királyi tanácsban. Határozott évi fizetést kapott. A Jagellók alatt rendszeren két főúr töltötte be a hivatalt. Lajos trónralépésekor Gergelylaki Buzlai Mózes⁵ és Nádasd-nembeli vasmegyei Gersei Pető Jánost⁶ találjuk e méltóságban.

János fia kamarás, Orbán nevű fia titkár lett. (1500: Turul 1894. 94. Áldassy A. cikke. 1516: DL. 30345; 1517: DL. 29027; 1518: DL. 31015., N. Múz. törzs. V. 14; 1519: DL. 32760., Hazai Okmánytár II. 413., DL. 23281; 1520: DL. 23360., 24396; 1522: DL. 25651; 1524: DL. 26286., 23972.).

¹ 1524: DL. 24005., 24013; 1525: 24082.

² 1521: Vranai perjel; Tomori Pál elől nyerte azt el. (1521: DL. 23518; 1522: DL. 23647., 23657., 25656., 23616; 1524: Hazai Okmánytár II. 427.)

³ Komáromi udvarbíró is (Egyháztört. Emlékek a reformatió korából I. 267.).

⁴ 1524: DL. 24005. Ugyanekkor (1519) a visegrádi vár várnagya Szemere Kelemen volt (Jászói Országos Ilt. Protocoll. Antiqu. C. fol. 26. Jászó); 1526-ban Ladonyi Miklós, Szentiváni István és Csömöri Kövér Pál. (Nagy Imre cikke Győri Tört. és Régészeti füzetek IV. Győr 1869. 302.).

⁵ Felesége révén a báró Podmanini Podmaniczki családdal volt rokonságban. Leánya, Katicza Báthori György főlovász és Somogyi főispán felesége lett. Tekintélyes birtokai voltak Tolnában, a melynek egyúttal főispánja is volt. Végrendeletét 1518-ban írta. Szeretettel időzött Simontornyai kastélyában. (Fögel, i. m. 59, 60; Oláh, formularekönyve Jászó 7b) lap; 1517: DL. 22994., 22906., 22941., N. Múz. törzs. XII. 21; 1518: DL. 31015; Mon. Episcop. Vespri. IV. 257; 1519: DL. 23165; 1520: Békássy cs. Ilt. N. Múz.).

⁶ A vasmegyei Gerséről írta magát; 1507 óta a kir. gyermekek főudvarmestere. Fia Ferencz kir. kamarás. (Fögel, i. m. 41. s. köv. l.).

Mindkettő meghitt embere volt Ulászlónak. Buzlai (1517-ben) betegeskedvén, a fiatal Bucsányi Korlátkövi Péter¹ került a helyébe: Ulászló sáfárjának, Ozsvátnak a fia. A királyi udvarban nőtt fel (1503), módjában volt elsajátítania a szokásokat. Az öreg Gersei oldalán még több alkalma nyílott reá. Gersei halála után (1520 körül) a lengyel Obrázoviczai Trepka András² rendelte melléje Lajos. Mindketten a mohácsi csatapiaczon lelték halálukat.

Előkelő állásokat foglaltak el a királyi *kamarások*. Régi nemesi családok sarjai voltak. Olykor feltörekvő gazdag köznemesi családoknak ivadécai. Jeles szolgálataik jutalma fejében vette őket közvetlenül maga mellé a király. Ott forgolódtak termeiben személye körül. Ők tették fényessé, pompázóvá az ünnepi fölvonulásokat és meneteket. Egyikük-másikuk állandóan mellette teljesített szolgálatot.

Élükön a királyi főkamarszmesterek állottak. Ketten

¹ 1515-ben tatai és komáromi várnagy, kir. tárnok, komáromi főispán Atyja méltóságainak örököse. Felesége a néhai híres Guti Ország Mihály nádor unokája Dorottya volt, László úr leánya. Sógorai közül: Guti Ország Mihály zászlós úr; Ferencz nándorfehérvári bán, honti főispán, kir. kamarás; János pedig szerémi, majd váci püspök. Legfiatalabb sógora: Imre kir. főkamars lett. — 1522-ben Nürnbergben járt küldetésben Werbőczy és Pogány társaságában. 1525-ben a bányavárosokban kitört strike letörésére küldte ki az udvar. Szabad idejében tudományokkal is foglalkozott. (Fógel. i. m. 136; 1499: Békassy es. llt. N. Múz.; 1503: Katona, i. m. XVIII. 338; 1507: Soproni Oklevéltár II. 603; 1513: Hazai Okmánytár; 1515: Dl. 30270; 1517: Teleki es. okl. II. 359; 1518: Dl. 31015; 1519: Kisfaludi es. llt. N. Múz., Justh es. llt. u. o.; 1520: Dl. 23406 . . . 1525: Dl. 24172., 24148., Jeszenák es. llt. N. Múz., K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1530.)

² Már Ulászló utolsó éveiben az udvari cseh testőrség kapitánya. 1518-ban Zsigmond lengyel király esküvőjén van. Hazatérve egy ideig Szalkai kancellár oldalán a cseh ügyek előadójaként szerepel. 1522-ben főudvarmester. Több ízben megfordult Krakóban, diplomáciai küldetésben. (1516: Tört. Tár 1898. 797; Acta Tomiciana IV. 236; 1519: U. ott V. 24., Thurnschwamb Engelnél 198—199; 1520: Dl. 23432, 23443; 1521: Herberstein, Rer. Moscovit. Comm. i. m. 26; 1522: Dl. 24399 . . . 1525: I: 57, 129, 150 . . . 1526: Acta Tomiciana VIII. 227, 229, 251 . . .)

voltak. Évi rendes fizetést kaptak. 1516-ban még néhai Ulászló emberei viselték e méltóságot. Az egyik Perényi Gábor,¹ Nyaláb vár ura, néhai Jánosnak, a máramarosi és ugoesai főispánnak a fia, a másik meg rokona, Palóczi Mihály,² a már ismert Antal zemplénmegyei főispánnak a testvéröccse. Főkamaráskodott kettejük mellett Nagylucsei Dóczi Ferencz is,³ néhai Nagylucsei Orbán egri püspök és királyi kincstartó unokaöccse. Őt jeles szolgálatai fejében tette Lajos főkamarásává. Már főkamarása volt Ulászlónak is. Három főkamarás lett így, mert az időközben elhalt Palóczi helyét is betöltötték. Utódjává Guti Ország Imrét⁴ tették. Fia volt László néhai főlovászmesternek és öccse a már ismert János váci püspöknek s királyi tanácsosnak. Méltóságát mindvégig megtartotta. A három parancsoló főkamarás miatt, mint történni szokott, fejtelenség lett. A kamarások még nem engedhető szabadosságot vettek

¹ 1515-ben a máramarosi sóbányákról is ő gondoskodott. 1519-ben 12,000 aranyat vett kölcsön sógorától, Frangepán Gergely kalocsai érsektől, hogy rendbehozza a parasztlázadáskor felégetett Nyaláb-várát. 1521 óta ugoesai főispán. Mohácsnál esett el. (Dr. Komáromi András, Nyaláb vár és uradalma Századok 1894. 513; 1499: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1505: Oláh formulare-könyve Jászón 84b); 1498—1525: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1526: Acta Tomiciana VIII. 229.)

² Jegyese a korán elhunyt Korvin Erzsébet hercegnő volt. 1501-től kir. főpohárnok. 1515-től főkamarás. A sárospataki róm. kath. templomban nyugszik. (1505: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1514: DL. 22631; 1515: Leövey cs. llt. N. Múz.; 1518: Jászay Pál, A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után i. m. 104.)

³ Atyja Benedek még Nagylucseinek írta magát. Pozsony megyéből való volt. A család birtokainak központját ez időben Saskő és Revistye (Barsban) alkotta. Ferencz fiatalon került az udvarba. Már Ulászló idejében jelentőssé vált. Felesége volt Forgách Margit. 1519-ben barsi főispán; 1521-ben Óvár kormányzója. 1526 őszén elhalt. (Fógel, i. m. 62. s köv. ll., Forgách cs. llt. N. Múz.; 1517: DL. 22960; 1518: 23047; 1519: DL. 23151, 21103 . . . 1524: DL. 23935; 1526: DL. 24288, 24316.)

⁴ 1517: Máriássy cs. llt. N. Múz.; 1518: DL. 31015; 1519: DL. 23230; 1523: DL. 23735; 1524: DL. 24169, 24002; 1525: DL. 24090; 1526: Acta Tomiciana VIII. 230.

maguknak.¹ 1521-ben változás történt. Dóczi Ferencz helyére Bethlenfalvi Thurzó Elek, az ismert pénzember került. Ő azonban nemsokára (1524. körül) más méltósággal cserélte fel.² Utóda lett Tarczai Miklós.³

Ismerős kamarások a következők: Guti Ország Ferencz,⁴ a Guti-testvérek legfiatalabbika. Nagylucsei Lipcei Péter,⁵ Nagylucsei Damjának, Nagylucsei Dóczi Ferencz főkamarmester unokatestvérének a fia. Kajdácsi Horváth György.⁶ Kolovrati Kossaczki János⁷ borsodi főispán. Lezecski Márton.⁸ Wiszokai Márk.⁹ Thatorrői Zolthai János.¹⁰ Zabláthi Jeromos,¹¹ az öreg Ákosházi Sárkány Ambrus atyjafia. Cziprusi Karthágói Hannibál.¹²

¹ Szydlowiecki-féle napló a M. Tud. Akadémia Tört. Bizotts. Okl. másolatai közt.

² L. fentebb a kir. tanácsosok között.

³ A sárosvármegyei Berzeviczétől északra fekvő Tarcza volt a család főfészke. A vele rokon Tarkövi és Berzeviczi családokkal a XIII. század óta szerepel. Miklós Ulászló idejében kir. kamarás. Mint Lindvai Bánffy János főpohárnok veje 1511-ben a sárosi főispánságba jut. Utóbb Perényi kerül a főispáni székbe, a kinek halála után (1519) ismét Miklós úr a megye feje. Okmányaink Capitaneus cubiculariorum-nak nevezik. Mohácsnál, Lajos mellett esett el. (Berzeviczy Edmund, A tarköviei törekvései Sárosban Századok 1894. 530; 1502: Berzeviczi cs. llt. N. Múz.; 1509: U. o.; 1519: Dl. 23297., 2330., Soós cs. llt., Kapy cs. llt. N. Múz.; 1522: Dl. 23649; 1524: Dl. 23948., 23999; 1525: Dl. 39071; 1526: Acta Tomiciana VIII. 229.).

⁴ 1515: nádorfehérvári bán, majd kamarás és hontmegyei főispán. Mohácsnál esett el. (1515: Kisfaludy cs. llt. N. Múz.; 1518: Dl. 31015; 1519: Dl. 23230; 1520: Dl. 23404; 1522: Dl. 23668 . . . 1525: Dl. 24148.).

⁵ 1518: Dl. 23109; 1519: Kapy cs. llt. N. Múz.

⁶ Tört. Tár 1887. 800. (Petkó Béla cikke).

⁷ 1516: borsodi főispán (Dl. 23086); 1519: M. Múz. Törzs. III. 31; 1521: Dl. 34628 . . . 1522: N. Múz. törzs. VI. 21.

⁸ 1519: Dl. 23231.

⁹ 1519: Dl. 24394; 1525: I. 105, 224.

¹⁰ 1521: Archiv d. Verein für Sieb. Landeskunde N. F. IV. Bd. III. Heft Kronstadt 1860. 21.

¹¹ 1521: Dl. 23560; 1524: Dl. 23961.

¹² 1523: Konstantinápolyban követeskedik. (Istvánfi, i. m. 120; 1523: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Hungarica Fasc. 1; 1525: I: 65, 139; Acta Tomiciana VIII. 240.).

Wathai István.¹ Erdőteleki Tamás.² Batthyányi Boldizsár.³ Puthnoki Imre.⁴ Ráskai Gáspár,⁵ az 1517-ben elhalt Balázs budai várnagynak a fia, a Vitéz Francesco szerzője. Mesztergnyői Szerceseny János,⁶ néhai Lajosnak fia, Debreczei várának ura és Tolna főispánja. Apaffi Ferencz.⁷ Bárány Bernát.⁸ Gyarmati Balassa Imre,⁹ Ferencznek a budavári huszárkapitánynak a fia. Barkanez János.¹⁰ Bazini és Szentgyörgyi Farkas,¹¹ néhai 1518-ban elhunyt Péter országbírónak unokaöccse, Simon úr fia. Bánffi Boldizsár.¹² Berger Kristóf.¹³ Bajnai Bóth János.¹⁴ Breszoweczki János.¹⁵ Gergelylakai Buzlai Farkas,¹⁶ Mózes főudvarmesternek unokaöccse, Miklós úr fia. Körösszegi Csáki Mihály.¹⁷ Csányi János.¹⁸ Czetricz (Czietricz v. Cettrycz) Udalrik (Ulrik)¹⁹ Lajos király holttestének megtalálója. Czoborszentmihályi Czobor

¹ 1523: Salamon cs. llt. N. Múz.

² 1523: DL 23821.

³ 1524: N. Múz. törzs. VIII. 1; 1525: U. o. VIII. 21.

⁴ 1524: DL 29650.

⁵ A páduai egyetemen tanult. 1522-ben nógrádi főispán, Végles és Fülek ura. 1524: Kamarás és nógrádi főispán, országos kinestartó; 1526: temesi ispán. (Szilády Áron, Ráskay G. Vitéz Francescoja Irod. tört. közl. III. Bpest 1893. 67; 1518: DL 31015; 1520: DL 23342; 1522: N. Múz. törzs. II. 24., DL 23618; 1524: Katona, i. m. XIX. 417; 1526: Acta Tomiciana VIII. 230, 246.)

⁶ Somogy-tolnai család ivadéka; 1526-ban 2000 gyalogossal siet Mohácshez. Testvére Krisztina Monyorosi Rozgonyi István felesége volt. (1524: DL 24004, 24010; 1525: DL 24078, 24120, 24162; 1526: II: 197, 215; 1526: Acta Tomiciana VIII. 246.)

⁷ I: 224.

⁸ I: 115, 222.

⁹ I: 224.

¹⁰ I: 139.

¹¹ I: 183; 1516: DL 22789.

¹² I: 140, 224.

¹³ I: 96, 105.

¹⁴ 1523: DL 23807; 1524: DL 23272; 1525: DL 24140.

¹⁵ I: 100.

¹⁶ Páduában tanult Batthyányi Orbánnal (I: 224.).

¹⁷ 1525: I: 105, 109; II: 230, DL 24303.

¹⁸ I: 224.

¹⁹ I: 118, 179.

Gáspár,¹ néhai Imrének, az Ulászló idejében Konstantinápolyba járó követnek fia, Holics vár ura. Cserneki Dessewffy János,² pozsegavármegyei főispán. Monyorókerekí Erdődi Péter,³ Bakócz Tamás legkedvesebb unokaöccse, 1521 óta a vasmegyei Monyorókerék, Körmend, a vasmegyei Somlyó, Verestoronny, a körösmegyei Monoszló, Szarvaskő és Dianvára és a varasdmegyei Császárvárának ura. Csáktornyai Ernuszt Ferencz,⁴ Jánosnak az egykori főlovászmesternek a fia. Gimesi Forgách Zsigmond,⁵ az 1514-ben elhalt Gergely, barsmegyei főispánnak a fia. Fülpesi Albert.⁶ Fouthoron (Fwthoron) Kristóf,⁷ Hajnal János.⁸ Herczeg Mihály.⁹ Heresthieni Miklós.¹⁰ Huburk Kristóf.¹¹ Hispanus Lőrincz.¹² Kisasszonyfalvi Istvánffy János,¹³ kinek atyja István, 1516 körül „a királyi gyermekek udvarának“ fővezetője volt. Iwándi Gergely.¹⁴ Jeranth (Hieranth) Miklós.¹⁵ Kajdacsí György.¹⁶ Kerecsényi

¹ 1515: Békássy cs. llt. N. Múz.; 1520: U. ott; 1525: Dl. 24172.

² Czimeradományozásban részesül. (Dessewffy cs. llt. N. Múz.; Áldássy A.: Magy. Nemz. Múz. Czimeres levelei 31.; Péchy cs. llt. 1525: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hung. fasc. 4.)

³ Első felesége volt L. Bánffy Miklós főajtónálló leánya, Sára. Özvegségre jutván, nőül vette Pucheim Borbálát s nemsokára az egregius Erdődiből magnificus lett. (1519: Dl. 25612; 1520: Dl. 38056; 1523: Békássy cs. llt. N. Múz.; 1524—26: K. u. k. Haus-, Hof- und Staats-Archiv Hungarica fasc. 2., Acta Tomiciana VIII. 230.)

⁴ 1526 tavaszán feleségül vette Mária udvarhölgyét, Ungnadin Erzsébetet. A hozomány 7500 magyar arany és 3000 rajnai frt. volt. (1525: I: 132; 1526: Dl. 24279; Acta Tomiciana VIII. 229.)

⁵ 1525: czimeradományban részesül (Bártfai-Szabó László: Forgách család tört., i. m. 197; 1516: N. Múz. törzs. VIII. 16; 1525: Forgách cs. llt. N. Múz.).

⁶ I: 224, 234.

⁷ I: 59, 110.

⁸ I: 94, 101, 117.

⁹ I: 224.

¹⁰ I: 140.

¹¹ I: 224.

¹² I: 178.

¹³ I: 129, 222.

¹⁴ I: 224.

¹⁵ I: 88, 101; II: 205.

¹⁶ I: 82, 105.

György.¹ Szilvási Kezeliczki András.² Kisperczki János,³ Klenóczki Benedek.⁴ Kuczka (Chuczka) Miklós.⁵ Korlátkői Antal és Zsigmond,⁶ Péter főudvarmester testvérei. Kossáczki László.⁷ Lezeczi Felix és János.⁸ Lezetha Bálint és János.⁹ Lukóczki János.¹⁰ Minóczki Márk.¹¹ Móre György.¹² Pakosi Paksi Ferencz,¹³ néhai Mihály szörényi bán fia. Pemflinger Kristóf.¹⁴ Pogrel Ferencz.¹⁵ Pongrác Miklós.¹⁶ Pook János,¹⁷ később Mária királyné főudvarmestere. Prewskowyth Bálint.¹⁸ Pruskóczki Bálint.¹⁹ Rothkyrger Menyhért.²⁰ Saffarith Péter.²¹ Sibahóczy Márton.²² Solcher Jeromos.²³ Stibicz Zsigmond.²⁴ Szentiváni Kelemen.²⁵ Szentkirályi Pál.²⁶ Thathwar Wačlav.²⁷ Thruczki Péter.²⁸ Wárdai Péter.²⁹ Wárdai Mihály,³⁰ az 1524-ben elhunyt Ferencz erdélyi püspök öccse. Batthyáni János,³¹ Benedek budai várnagy középő fia. Czedlécz Miklós.³² Herczeg Miklós.³³ Hispanus Ágoston.³⁴ Pileczki Miklós.³⁵ Proznóczki Mihály és Miklós.³⁶

Megbízhatóbb kamarásai sorából kerültek ki az *étekfogók és pohárnokok*. Ha az olaszországi mérgezésekre gondolunk, nyilvánvaló ez állások fontossága.³⁷ A számadásokban többen találkozunk. Nagyrészüik idegen. A főfelszolgáló czíme antecessor ferculorum Regiae Maiestatis-nak hangzott. Étkezéskor Barta ügyelt fel az edényekre, pohárszékekre.³⁸

Ismert étekfogói: Bán Albert,³⁹ Czedlicz Otth.⁴⁰ (Otmár); Erdőteleki Borsoló Tamás;⁴¹ Kövecsesi Dancs Demeter;⁴² Dési

¹ I: 58, 87; II: 233. — ² Tört. Tár. 1893. 300. — ³ I: 140. — ⁴ I: 86, 140. — ⁵ I: 90, 92. — ⁶ I: 133, 139. — ⁷ I: 140. — ⁸ I: 100, 140. — ⁹ I: 98, 177. — ¹⁰ I: 224. — ¹¹ I: 101, 140. — ¹² I: 224. — ¹³ I: 224. — ¹⁴ I: 107, 129. — ¹⁵ I: 105, 225. — ¹⁶ I: 224. — ¹⁷ I: 92, 99. — ¹⁸ I: 92, 99. — ¹⁹ I: 107, 140. — ²⁰ I: 105, 136, 150. — ²¹ I: 115, 224. — ²² I: 224. — ²³ I: 223. — ²⁴ I: 62, 83, 92. — ²⁵ I: 65, 105, 158. — ²⁶ 1525: Soós cs. llt. N. Múz. — ²⁷ I: 52. — ²⁸ I: 97, 105. — ²⁹ I: 224. — ³⁰ I: 224; 1525: DL. 36818. — ³¹ 1526: Acta Tomiciana VIII. 229. — ³² I: 100, 149, 225. — ³³ 1526: Acta Tomiciana VIII. 251. — ³⁴ II: 218. — ³⁵ 1526: Istvánfi i. m. 131. — ³⁶ II: 194. — ³⁷ Lajost is meg akarták mérgezni. (Pray V. 70—71.). — ³⁸ I: 50, 59, 65. — ³⁹ I: 85, 106. — ⁴⁰ I: 106. — ⁴¹ K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1526 fasc. 2. — ⁴² 1503: kir. kamarás (Fögel, i. m. 65—70); I: 110, 139, 208.

Mátyás,¹ Gellyei Antal;² Gnobesthorf Sebestyén;³ Gnoieczki (Gnoienszki) László;⁴ Mlatkovith Horvát Márton;⁵ Kövér János;⁶ Koroghi Péter;⁷ Sisári Korodi Albert;⁸ Kozmóczki (Kozmoleczki) Jakab;⁹ Lezetha Barta;¹⁰ Majthényi Bertalan;¹¹ Macziejovszki János;¹² Mat(h)tyocski János;¹³ Merssith Simon;¹⁴ Móre László,¹⁵ később királyi főétekfogó-mester; Nagy Antal;¹⁶ Plothoczki Miklós;¹⁷ Wojwodics Fülöp;¹⁸ Warkoes Menyhért;¹⁹ Wimberth Vilmos²⁰ és Zopchyth Gergely.²¹

Főétekfogói: Perényi István,²² Gábor főkamárás öccse. Ennek halála után († 1523) a már említett Csulai Móre László és Vingarti Horvát Gáspár.²³ *Főpohárnokai:* Alsó-lindvai Bánffy János²⁴ és Batthyáni Ferencz.²⁵

Kitüntetésül *familiareseivé* tett egyeseket kamarásai

¹ I: 83. — ² 1522: Turul 1903. 85. — ³ I: 186, 219. — ⁴ I: 106, 140, 172. — ⁵ I: 227. — ⁶ I: 106, 227; 1526: Dl. 24253. — ⁷ Vele kihalt a II. Endre idejéből való ősi Kórógyi család. Isthvánfi, i. m. 131. — ⁸ I: 66. — ⁹ I: 87. — ¹⁰ I: 106, 210. — ¹¹ 1520: kamarás; 1521: étekfogó; 1526: élésmester (Mon. Inclytae Fam. Majth. Bpest 1897; 1524: Dl. 23955). — ¹² Jászay, i. m. 9. — ¹³ I: 61, 106, 201. — ¹⁴ 1525: antecessor ferculorum (I: 132.). — ¹⁵ L. a királyné személyzeténél. — ¹⁶ I: 106, 140, 226. — ¹⁷ I: 70, 153, 227. — ¹⁸ I: 94, 106, 140. — ¹⁹ I: 110, 140, 203. — ²⁰ I: 140, 227. — ²¹ I: 50, 58, 65, 71. — ²² 1518: N. Múz. törzs. I. 2., Dl. 23005; 1520: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; Dl. 23380; 1522: Dl. 23862. — ²³ Néhai János fia. Felesége Likerka Lucretia Johanna, Mária királyné udvarhölgye. Mohács után Ferdinánd főkamárásává lett. (1520: Dl. 26681; 1521: Dl. 23591; 1525: Dl. 31047; 1526: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hung. fasc. 2., Acta Tomiciiana VIII. 230.) — ²⁴ Már Ulászló idejében is viselte e méltóságot Lajos alatt is, mindvégig megtartotta. Neje volt ormosdi Székely Magdolna, veje pedig Tárcazi Miklós. (1516: Dl. 22857; 1517: Dl. 22916; 1518: Dl. 34181 . . . 1526: Acta Tomiciiana VIII. 230.) — ²⁵ 1517: kir. kamarás; 1519-től főpohárnok, közben bán is (1522). Néhai Boldizsár úrnak és Nagylucsei-Fülöp Balázs Ilona nevű leányának volt a fia. Korán került az udvarba és a királlyal már gyerekkora óta baráti viszonyban állott. Egyik tagja volt annak a küldöttségnek, a mely Máriát 1521-ben Ó-Budán fogadta. 1522 után bán. 1524-ben a magvaszakadt Ujlaki-javakból Németújvárt kapta. (1514: Isthvánfi, i. m. 69; 1516: Dl. 22849, Soós cs. llt. N. Múz.; 1517: Dl. 34454; 1520: Dl. 23358; 1521: Szerémi, i. m. 93., Dl. 23555 . . . 1526: Dl. 24261, 24305.)

közül. Bejáróféle nagy urak, a kik az udvarhoz tartoznak. Nem tartózkodnak mindig benne, hanem nagy uradalmaikon. Bármikor fölkereshették a királyt és felajánlották neki szolgálatukat. Zárt testületet alkottak. Külön jelvényeik, jogaik és szabadalmaik voltak. Szolgálatba lépve kölcsönösen megállapodtak, hány lóval fognak szolgálni, milyen személyzettel és hogyan. Élvezték a király különös pártfogását.¹

Familiarisok: Alsólindvai Bánffy Zsigmond,² János királyi főpohárnok és verőcei örökös főispán fia; Bradács György,³ az Ulászló korában oly gyakran szereplő Lőrincz kamarás atyja-fia; Mennyői Désházi István,⁴ néhai Kelemen fia; Frangepán Bernát és Farkas,⁵ Frangepán Kristóf,⁶ Zeng, Veglia, Modrus grófja; Grussóczy Mihály;⁷ Hardeck János gróf;⁸ Nagylaki Jak-sith (Jaxyth) Márk;⁹ Kállói Lőkös János;¹⁰ Pekri Lajos;¹¹ Somi

¹ Ilyen kinevezőokmány az egeri lyceum könyvtárában levő Istvánfi-féle formulare-könyvben is van egy. Familiares-szekre nézve I. Szekfü Gyula értekezését, *Serviensek és familiarisok* M. Tud. Akad. kiadása 1912. Érdekes az Országos ltár-nak 24192. sz. idevágó oklevele, a melyben Mária királyné Bethlenfalvi Thurzó Eleket familiaris-szává és tanácsosává kinevezi.

² I: 79, 85.

³ II: 213.

⁴ 1519: Esztergomi kápt. Magán lt. 49. láda fasc. 8., DL. 36529, 31020; 1521: DL. 23579; 1522: DL. 28036, 24399 . . . 1527: Liber Regius Országos lt.

⁵ I: 155, 229.

⁶ Mint kir. familiaris egy ízben 1230 frt.-t kapott szálláriumképen; 200 gyalogosra 1200 frt.-t, 200 lóra 1000 frt.-t, saját személyére 400 frt.-t. Szalkaival való összekocczanása után távol maradt az udvartól. (1522: DL. 25648; 1523: DL. 38905; 1524: Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 100; 1525: Katona, i. m. 509., I: 54, 76. 78. 1526: K. n. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica fasc. 2.

⁷ Gelchich-Thallóczy, Ragusa okl. 680.

⁸ II: 211.

⁹ Theiner, Mon. Slav. Merid. I. 569; 1519: DL. 29972, 26680; 1523: DL. 26686; 1525: I: 81, 109, 126.

¹⁰ Szabolcsból való; 1525: I: 66, 88, 107., Kállay cs. lt. N. Múz.

¹¹ I: 163.

Gáspár,¹ a néhai híres Józsa fia ; Szalóki György ;² Enyingi Török Bálint ;³ Török (Thewrewk) Mihály ;⁴ Kiskállói Vitéz János,⁵ a szabolcsmegyei törzsökös Kállói-család tagja és Zrinyi Mátyás.⁶

Alsóbbrendű elemek az *udvarnokok*. Szervezett társaságot alkottak, kapitánnyal az élükön. Szorgalmazták a királyi akarat végrehajtását. Eljártak kisebb-nagyobb ügyekben. Állandóan nagy számmal voltak. Mindegyiknek megfelelő fizetése volt, a szerint, a hány lóval szolgált. Volt közöttük a magyaron kívül német, cseh, lengyel. 1519-ben Felsőkovácsi Benedek deáktól⁷ kapták fizetésüket. Kapitányuk nevét nem őrizték meg forrásaink.

¹ A somogymegyei Somi családból. 1513-ban testörkapitány, 1515-ben fejérmegyei főispán. Lajos idejében udvari életben nem igen vett részt. Leginkább Kolozs vármegyében fekvő jószágain tartózkodott, főképp Almás várban. 1519: kamarás ; 1526-ban familiaris. Felesége Perényi Margit volt Gábor főkamarás mesternek első feleségétől Báthori Orsolyától született leánya. Fia nem volt. (Csánki, Hunyadiak földr. i. m. V. 579: 1513: Sombory es. llt. N. Múz., Soós es. llt. u. ott; 1516: DL 22770; 1518: DL 32592, 27123 . . . 1519: DL 23229; 1521: Teleki es. okl. II. 449., Szerémi, i. m. 99. 1526: II: 220., Acta Tomiciana VIII. 230; 1527: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hung. fasc. 4.)

² N. Múz. törzs. 1520. IX. 2.

³ Atyja Imre, Korvin János herceg bizalmas embere. A herceg halála után árváinak gondozója. Imre még Szigetvári előnévvel írta magát. Bálint már Enyinginek. Atyja 1521-ben Belgrád ostroma idejében halt el. Mivel a várat nem adta át a királynak (a mennyiben Lajos a vár őrizetéért valami 70,000 arannyal volt adósa Töröknek), a törökök ellenben elfoglalták (1521 aug. 29.), hűtlenségbe esett a család. Bálint később visszakapta a javakat. Ezt elsősorban nejének, Pemfflinger Katiczának köszönhetette, a ki Máriának volt udvarhölgye. (1508: Forgách es. llt. N. Múz.; 1511: Latinovics es. llt. U. ott; 1516: DL 22781., Szerémi, i. m. 40, 100; 1523: DL 23853; 1524: DL 25708; 1526: II: 193, 204; Acta Tomiciana VIII. 240.)

⁴ II: 206.

⁵ 1519: familiaris; 1521-ben címeradományban részesül; 1525: a temesi huszárok kapitánya. (Csánki, Hunyadiak földr. i. m. I. 483, 505; 1517: Másolatok Országos llt.; 1519: DL 23193; 1520: DL 23445; Kállay es. llt. N. Múz.; 1524: U. ott; 1526: DL 38092.)

⁶ I: 124.

⁷ 1519: Döry es. llt. N. Múz.

Udvarnokok: Baresai András,¹ Bakai Mihály,² Bohitai Ferencz,³ Csongva György,⁴ Csesztvei István,⁵ Szentgyörgyi Dedácsi Albert,⁶ Hajasfalvi Geréb László,⁷ Hajasfalvi Ferencz,⁸ Ilmeri Imre,⁹ Járai Bertalan és Mátyás,¹⁰ Kemendi Balázs, János és Miklós,¹¹ Koppáni Gergely¹² Macskási Gáspár,¹³ Csányi Nagy Mihály,¹⁴ Pethesi Péter,¹⁵ Pozsegai Lukács,¹⁶ Sárpataki János és Lőrincz,¹⁷ Thúri Benedek,¹⁸ Apponyi Péter,¹⁹ Solthi László,²⁰ Vitai Kelemen deák,²¹ Bácsiai Ferencz,²² Busini Horváth Gergely,²³ Felsőőri Adorján Mihály,²⁴ Szászi Aczél Márton,²⁵ Gerlai Abrahámfi István,²⁶ Bassani Lázár,²⁷ Szentjakabi Basó Gergely,²⁸ Bagódi Ferencz,²⁹ Ikladi Bársony Boldizsár,³⁰ Bodi Bornemissza Mihály,³¹ Csernelházi Ambrus,³² Csepeni Ferencz,³³ Csóri Miklós,³⁴ Bessei Farkas Ferencz,³⁵ Gyercseki András,³⁶ Horsovai Boldizsár,³⁷ Ilyevölgyi Albert,³⁸ Jánosi Antal,³⁹ Juwanczi István,⁴⁰ Káldi János⁴¹, Bácskafalvai Kerek János⁴² és István, Soklyói Kis Imre,⁴³ Kislegi Simon deák,⁴⁴ Fogácsi Koczordi Boldizsár,⁴⁵ Konesik Simon,⁴⁶ Fügedi Konkolyi László,⁴⁷ Korosi János,⁴⁸ Guttakaresai Kulcsár Ferencz,⁴⁹ Nadáni János,⁵⁰ Kereki Nagy Albert,⁵¹ Nardai János,⁵² Ölvédi Barnabás,⁵³ Pestényi László,⁵⁴

¹⁻² 1516: Dl. 31011. — ³ 1516—1520: Dl. 22801, 23263. —
⁴⁻⁵ 1516: Dl. 29386. — ⁶ 1516: Dl. 31011. — ⁷⁻⁸ 1516: Dl. 29386.
— ⁹ 1516: Dl. 22801; 1518: Dl. 23039. — ¹⁰ 1516: Dl. 28567. —
¹¹ 1516: Dl. 31011. — ¹² 1516: Dl. 28567. — ¹³ 1516: Dl. 31011. —
¹⁴ 1516: Dl. 28567. — ¹⁵ 1516: Dl. 31011. — ¹⁶ 1516: Dl. 31011. —
¹⁷ 1516: Dl. 29386. — ¹⁸ 1516: Dl. 28567. — ¹⁹ 1517: Apponyi Okl.
I. 448. — ²⁰ 1517: Dl. 31011. — ²¹ 1517: N. Múz. törzs. IX. 4. —
²² 1518: Dl. 23039. — ²³ 1518: Dl. 25598; II: 231. — ²⁴ 1519: Dl.
23267. — ²⁵ 1519: Dl. 23312. — ²⁶ 1519: Justh. cs. llt. N. Múz. —
²⁷ 1519: Dl. 23266. — ²⁸ 1519: Békássy cs. llt. N. Múz. — ²⁹ 1519:
U. o. — ³⁰ 1519: Dl. 24645. — ³¹ 1519: Dl. 23312. — ³² 1519: Dl.
24645. — ³³ 1519: Dl. 23261. — ³⁴ 1519: Dl. 23261. — ³⁵ 1519: Dl.
23263. — ³⁶ 1519: Dl. 24645. — ³⁷ 1519: Justh. cs. llt. N. Múz. —
³⁸ 1519: Dl. 23261. — ³⁹ 1519: Dl. 23263. — ⁴⁰ 1519: Békássy cs.
ltt. N. Múz. — ⁴¹ 1519: U. o. — ⁴² 1519: Dl. 23266. — ⁴³ 1519:
Justh. cs. llt. N. Múz. — ⁴⁴ 1519: Dl. 24645. — ⁴⁵ 1519: Dl. 23312.
— ⁴⁶ 1519: Dl. 23266. — ⁴⁷ 1519: Dl. 23312. — ⁴⁸ 1519: 23266. —
⁴⁹ 1519: 24645. — ⁵⁰ 1519: Justh. cs. llt. N. Múz. — ⁵¹ 1519: U. o.
— ⁵² 1519: Békássy cs. llt. N. Múz. — ⁵³ 1519: Justh. llt. N. Múz. —
⁵⁴ 1519: Dl. 38041.

Peróczki Gáspár,¹ Sárfi Imre,² Simai Balázs,³ Szarvaskendi Tóbiás,⁴ Szentgyörgyi Mátyás,⁵ Felsőszéchényi Szénás István,⁶ Bassáni Szokolóczki János és Péter,⁷ Szopori András,⁸ Szőlősi János,⁹ Thenkai Pál,¹⁰ Ujfalusi Miklós,¹¹ Wági János,¹² Iváni Pál,¹³ Egérszegi Kemén János,¹⁴ Iváni Kucsár Gergely,¹⁵ Nádasdi György,¹⁶ Szaiczlich János,¹⁷ Salgó Ferencz,¹⁸ Szárkándi Miklós,¹⁹ Szirmai Pál,²⁰ Ebergényi Telekessi Ferencz,²¹ Vasdinnyi Was Márton,²² Virágosi László,²³ Szadori Bakó István,²⁴ Nemeskei Cseke Dénes,²⁵ Dombói Ferencz, Imre és Mihály,²⁶ Szádori Ferencze János,²⁷ Szerdahelyi Horváth György,²⁸ Kétházi Lukács,²⁹ Aczél István,³⁰ Kécsi Mátyás,³¹ Koczka Szaniszló,³² Bárdi István,³³ Barcsaházai András,³⁴ Félegyházi Bertalan,³⁵ Neczpali Justh Menyhért,³⁶ Kőszegi János,³⁷ Juvaroncz Ladesith Bálint,³⁸ Solds György,³⁹ Széni István,⁴⁰ Bethlenfalvi Tatár Gergely,⁴¹ Koromházai Korom István,⁴² Aczél Balázs,⁴³ Affh Kristóf,⁴⁴ Badi Mihály,⁴⁵ Boch (vagy Goch) Boldizsár,⁴⁶ Körösszeghi Csáki Elek,⁴⁷ Duhek György,⁴⁸ Dulczki Albert,⁴⁹ Goch Gáspár,⁵⁰ Gnobesthorf Boldizsár,⁵¹ Hagymássi János,⁵² Hindi György,⁵³ Gyudi György,⁵⁴ Janoki Osváld,⁵⁵ Jeroczki Gáspár,⁵⁶ Kaskoczki Boldizsár,⁵⁷ Kis-

¹ 1519: DL. 23152. — ² 1519: Békássy cs. llt. N. Múz. — ³ 1519: Justh. cs. llt. N. Múz. — ⁴ 1519: Békássy cs. N. Múz. — ⁵ 1519: DL. 23312. — ⁶ 1519: Justh. cs. llt. N. Múz. — ⁷ 1519: DL. 23266. — ⁸ 1519: DL. 23267. — ⁹ 1519: DL. 23261. — ¹⁰ 1519: DL. 23312. — ¹¹ 1519: DL. 23266. — ¹² 1519: DL. 23261. — ¹³ 1519: DL. 29640. — ¹⁴ 1520: DL. 38056. — ¹⁵ 1520: DL. 29640. — ¹⁶ 1520: DL. U. o. — ¹⁷ 1520: DL. 23415. — ¹⁸ 1520: DL. 29640. — ¹⁹ 1520: DL. u. o. — ²⁰ 1520: N. Múz. törzs. IV. 7. — ²¹ 1520: DL. 38056. — ²² 1520: DL. 29640. — ²³ 1520: U. o. — ²⁴ 1521: DL. 23595. — ²⁵ DL. u. o. — ²⁶ 1521: u. o. — ²⁷ 1521: U. o. — ²⁸ 1521: DL. 23578. — ²⁹ 1521: Szerémi 93. — ³⁰ 1522: Katona, i. m. XIX. 350. — ³¹ 1522: DL. 23625. — ³² 1522: Jászói Országos llt. Prot. Ant. c. fol. 50. — ³³ 1523: Szerémi, i. m. 116. — ³⁴ 1523: Kapy cs. llt. N. Múz. — ³⁵ 1523: U. o. — ³⁶ 1523: DL. 23810. — ³⁷ 1523: Kapy cs. llt. N. Múz. — ³⁸ 1523: U. o. — ³⁹ 1523: DL. 23785. — ⁴⁰ 1523: Kapy cs. llt. N. Múz. — ⁴¹ 1523: U. o. — ⁴² 1524: Jászói Országos llt. Prot. u. o. — ⁴³ Budai Polgári Lexicon I. 2. — ⁴⁴ 1525: I: 228. — ⁴⁵ 1525: I: 86. — ⁴⁶ 1525: I: 78. — ⁴⁷ 1525: I: 58. — ⁴⁸ — 1525: I: 68. — ⁴⁹ 1525: I: 100. — ⁵⁰ 1525: I: 100. — ⁵¹ 1525: I: 218. — ⁵² 1525: I: 68. — ⁵³ 1525: I: 230. — ⁵⁴ 1525: I: 175. — ⁵⁵ 1525: I: 185. — ⁵⁶ 1525: I: 100. — ⁵⁷ 1525: I: 100.

molch György,¹ Kemesmál István,² Kekrich György,³ Kekrich Lőrincz,⁴ Komoróczy András,⁵ Márton és Mihály, Léb Ágoston,⁶ Marjai Lukács,⁷ Majlith (Mylith) Mark,⁸ Markos Péter,⁹ Miletnici Barnabás,¹⁰ Nagy Pál,¹¹ Némethi Gáspár,¹² Puckner Farkas,¹³ Puthnoki János,¹⁴ Radkomóczy János,¹⁵ Reibnitz Sebestyén,¹⁶ Rakomberg Miklós,¹⁷ Rákóczy (Rakolezki) Ferencz, György Lajos és Márton,¹⁸ Szemere Péter,¹⁹ Tarnóczy Boldizsár, Gáspár, György és Lázár,²⁰ Thomislánczky Miklós,²¹ Wachtel János,²² Wajkovics Horváth János,²³ Burselli Campanellis János,²⁴ Jakosith György,²⁵ Palaghi Vitalis,²⁶ Pozsonyi Márton,²⁷ Tompisth János,²⁸ Wári Ferencz,²⁹ Lessieczyki Márton.³⁰

Szükszavú feljegyzéseink vannak a *testőrség* életéről, szervezetéről. Bizonyos, hogy az udvari személyzet sorában nagyszámmal voltak képviselve. Ők pompáztak a kamarások mellett leginkább a felvonulások alkalmával. Két részre tagolódtak: gyalogosokra és lovasokra. Azoknak a kapitánya Podmanini Podmaniczki Mihály³¹ volt, az első ismert bárói családnak tagjai. A lovastestőröknek számát egy jelentés 1000-re teszi.³² Udvari huszár volt a másik nevük. Felerészük félvétenként állandóan az udvarban szolgált. Parancsnokuk Gyarmati Balassa Ferencz volt,³³ Perényi Imre nádor

¹ 1525: I: 218. — ² 1525: N. Múz. törzs. I. 20. — ³ 1525: I: 137. — ⁴ 1525: I: 100. — ⁵ 1525: N. Múz. törzs. 20. — ⁶ 1525: I: 227. — ⁷ 1525: I: 66. — ⁸ 1525: I: 53. — ⁹ 1525: I: 108. — ¹⁰ 1525: N. Múz. törzs. III. 2. — ¹¹ 1525: I: 64. — ¹² 1525: N. Múz. törzs. I. 20. — ¹³ 1525: I: 78. ¹⁴ 1525: I: 220. — ¹⁵ 1525: I: 173. — ¹⁶ 1525: I: 94. — ¹⁷ 1525: I: 100. — ¹⁸ 1525: I: 227. — ¹⁹ 1525: I: 227. — ²⁰ 1525: N. Múz. törzs. I. 20. — ²¹ 1525: I: 100. — ²² 1525: I: 87. — ²³ 1525: I: 100. — ²⁴ Tört. Tár. 1887. 564. — ²⁵ 1526: II: 203. — ²⁶ 1526: N. Múz. törzs. I. 20. — ²⁷ 1526: Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica fasc. 2. — ²⁸ 1526: II: 203. — ²⁹ 1526: Dl. 24266. — ³⁰ 1527: Acta Tomiciana IX. 60. — ³¹ 1516: kamarás; 1519: kir. testőrkapitány. (Főgel, i. m. 64., 1517: Dl. 22943; 1518: Dl. 31015; 1519: Dl. 23144; 1520: Dl. 23334; 1525: I: 98; 1526: Acta Tomiciana VIII. 248.) — ³² 1526: Acta Tomiciana VIII. 200. — ³³ Már Ulászló idejében viselte e méltóságot (1508-tól); 1515: familiaris, majd nógrádmegyei főispán. Mohácsnál esett el. (1491—1507: Br. Balassa cs. llt. N. Múz.; 1508: Századok 1877. 80; 1512: Oláh

sógora. Másik fele a végeken örködött: Karánsebesen, Jaiczán és Temesvárott. Ott élték vitézi életüket és várták felváltásukat. A karánsebesieknek Palotai Czibak Imre¹ volt a vezére, Tomori Pál barátja. A jaiczaiakkal Buzini Keglevics Péter² rendelkezett. A temesváriak felett Kiskállói Vitéz János³ kapitánykodott. Mind a hárman királyi familiarisok is voltak.

A huszárok közül ismerősek: Vörösszegi Csáki László,⁴ csanádmégye volt főispánja; Borivithi Zkobliht György;⁵ Pakosi Paksi Gáspár,⁶ az 1516 körül elhunyt szörényi bánnak a fia; Gerlai Ábránffi Miklós,⁷ Benei Péter,⁸ Bessenyei István,⁹ Cserneki Desseffi István,¹⁰ Boltha Albert,¹¹ Bohosmicza János,¹² Borsai Balázs,¹³ Bosnyák Tamás,¹⁴ Bóth István,¹⁵ Jerosini Brodaries Mátyás,¹⁶ István kancellár testvére; Ördög László,¹⁷ Gilétfi

formulare-könyve Jászón 130 a); 1515: Br. Balassa es. llt. N. Múz.; 1517: Dl. 22890; 1520: Dl. 36364; 1522: Br. Balassa es. llt. N. Múz.; 1526: Acta Tomiciana VIII. 229.)

¹ 1526: kir. familiaris. (Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 362; Acta Tomiciana VIII. 247.)

² 1522: kir. familiaris. (1522: Pray, Epistolae Procerum I. 151., Dl. 23621; 1523: Dl. 38079; 1524: Dl. 38081; 1525: I: 114., 132; II: 203, 212 . . .)

³ Szabolesmegyei törzsökös családból. 1519: kir. familiaris; 1525: temesi huszárkapitány. (1519: Dl. 23193; 1520: Dl. 23445., Kállay es. llt. N. Múz.; 1521: Dl. 23545; 1526: Dl. 38092.)

⁴ 1516: Dl. 32588.

⁵ 1518: Dl. 23106.

⁶ 1522: Forgách es. llt. N. Múz., Dl. 25646.

⁷ 1525: I: 66.

⁸ U. ott 100.

⁹ U. ott 66.

¹⁰ U. ott 132.

¹¹ U. ott 66.

¹² U. ott 66.

¹³ U. ott 68.

¹⁴ U. ott 58.

¹⁵ U. ott 123.

¹⁶ U. ott 230.

¹⁷ U. ott 80.

Ferencz, György és Mihály,¹ Hobordanecz János,² Junak Miklós,³ Castellanffi János,⁴ Kemen István,⁵ Kopprowith Péter,⁶ Orbai László és Tamás,⁷ Osztrosith János,⁸ Pozsgai Miklós,⁹ Pribér Lázár,¹⁰ Redneki János,¹¹ Szempchei (= Semsei) János,¹² Szkarika György,¹³ Szokoli János,¹⁴ Somogy Ferencz,¹⁵ Somlyai Mihály,¹⁶ Szerdahelyi Horváth György,¹⁷ Vladissith Lukács,¹⁸ Szalai (Zalai) Bernát,¹⁹ Bradacs Imre.²⁰

Az udvar fiatalságát az *apródok* tették. Előkelő családok sarjai. Úri szokásokat tanulni jöttek a palotába. Nevük adolescens v. aprodianus. Nemzetiségük különböző: német, cseh, lengyel, magyar. Az 1525. máj. 22-ki főnemesi szövetséglevél felkérte a királyt, hogy vegye udvarába és istápolja az elszegényedett nemesi családok gyermekeit.²¹ Számuk változott. Az 1525-ki számadásokban körülbelül 70-nek maradt fenn a neve. Különféle feladatuk volt. A véres kardot például a felnőtt apródok hordozták körül a mohácsi csata előtt.

Apródok: Asszonfalvai Demeter,²² Bordadiczki Sztaniszláv,²³ Becsvölgyi Pál,²⁴ Bencze Sztaniszláv,²⁵ Bessenyei István,²⁶ Bei Zsigmond,²⁷ Bíró Bertalan,²⁸ Bornemissza Ferencz,²⁹ Bosnyák Antal,³⁰ Budóczki Péter,³¹ Cziriák Ferencz,³² Doktor Sztaniszláv és Tiborcz,³³ Faid Vítus,³⁴ Fodor Sebestyén,³⁵ Gebesthorf Sebestyén,³⁶ Guziz Kristóf,³⁷ Herkowitz György,³⁸ Horváth Kristóf,³⁹ Hubrik N.,⁴⁰ Iwáncsi Gergely,⁴¹ Jankó Benedek,⁴² Jereczki Péter,⁴³ Kachor János,⁴⁴ Kenderessi Ferencz,⁴⁵ Kismémet Sebes-

¹ U. ott 60. — ² U. ott 162. — ³ U. ott 132. — ⁴ U. ott 54. — ⁵ U. ott 66. — ⁶ U. ott 82. — ⁷ U. ott 132. — ⁸ U. ott 132. — ⁹ U. ott 80. — ¹⁰ U. ott 58. — ¹¹ U. ott 58. — ¹² U. ott 54. — ¹³ U. ott 66. — ¹⁴ U. ott 68. — ¹⁵ U. ott 110. — ¹⁶ U. ott 66. — ¹⁷ U. ott. 100. — ¹⁸ U. ott 154. — ¹⁹ U. ott. 66. — ²⁰ 1526: II: 198. — ²¹ DL. 24148. — ²² 1525: I: 197. — ²³ U. ott 174. — ²⁴ U. ott 153. — ²⁵ U. ott 226. — ²⁶ U. ott 51. — ²⁷ — U. ott 200. — ²⁸ U. ott 152. — ²⁹ U. ott 141. — ³⁰ U. ott 141. — ³¹ U. ott 141. — ³² U. ott 182. — ³³ U. ott 108. — ³⁴ U. ott 56. — ³⁵ U. ott 141. — ³⁶ U. ott 149. — ³⁷ U. ott 174. — ³⁸ U. ott 200. — ³⁹ U. ott 200. — ⁴⁰ U. ott 152. — ⁴¹ U. ott 65. — ⁴² U. ott 210. — ⁴³ U. ott 210. — ⁴⁴ U. ott 152. — ⁴⁵ U. ott 95.

tyén,¹ Klenóczki Mátyás,² Kolob(v)ráth Wankó,³ Koloczki N.,⁴ Komjáthi Tamás,⁵ Koródi N.,⁶ Lengyel Szaniszló,⁶ Lethomerczki Vitus,⁷ Lukoweczki János,⁸ Mattyoczki Bálint,⁹ Miskó Zsigmond,¹⁰ Mossó Mihály,¹¹ Nyári Lajos,¹² Nyeczki István,¹³ Pándi Antal,¹⁴ Páris,¹⁵ Pénthek László,¹⁶ Pető László,¹⁷ Piri Benedek,¹⁸ Polyák Ferencz,¹⁹ Raikomberk Boldizsár,²⁰ Schwanczar István,²¹ Slesak László,²² Slezenszki Szaniszló,²³ Somogy Miklós,²⁴ Staczko Zsigmond,²⁵ Kis Mihály,²⁶ Schwanczar Illés,²⁷ Swarch Szaniszló,²⁸ Swihorezki Szaniszló,²⁹ Swirch Szaniszló,³⁰ Szentiváni Gergely,³¹ Szemere Péter,³² Therpe (Törpe) Mihály,³³ Thapoleczai Gergely,³⁴ Waihaczki Tiborecz,³⁵ Vajkó István,³⁶ Wankó János³⁷ és László, Was Péter,³⁸ Wérthesi Mihály,³⁹ Zaihiz (Zailiz) András,⁴⁰ Zichi György,⁴¹ Zopka Tamás,⁴² és Zwinth N.⁴³

A király fegyvereire, arany- és ezüstmarháira a *tárnokok* ügyeltek fel. Ők örködték a tárnoki ház fontos okmányai (libri regii) felett is. Tárnokoskodtak: Minóczki Márk,⁴⁴ Beszterczei Dobokai János,⁴⁵ Korlátkövi Péter,⁴⁶ valamint a főudvarmester és mások. Fölöttük állottak a főtárnokmesterek.⁴⁷ De ők nem gyakorolták a valóságos felügyeletet és joghatóságot, hanem helyetteseik. Hasonlóképpen volt a dolog a főlovász, főajtónálló, főétekgfő, főpohárnoki méltósággal. Csak nagy ünnepségeken teljesítették címüknek megfelelő szolgálatot.

Udvari tisztségekben forogtak még: a szállásmester,⁴⁸

¹ U. ott 60. — ² U. ott 82. — ³ U. ott 193. — ⁴ 1526: II: 222. — ⁵ 1526: II: 222. — ⁶ U. ott 174. — ⁷ U. ott 210. — ⁸ U. ott 99. — ⁹ U. ott 107. — ¹⁰ U. ott 174. — ¹¹ 1526: II: 222. — ¹² U. ott. — ¹³ 1525: I: 70. — ¹⁴ U. ott 174. — ¹⁵ U. ott 210. — ¹⁶ U. ott 174. — ¹⁷ U. ott 152. — ¹⁸ U. ott 108. — ¹⁹ U. ott 174. — ²⁰ 1525: I: 152. — ²¹ U. ott 185. — ²² U. ott 226. — ²³ U. ott 226. — ²⁴ 1526: II: 212. — ²⁵ U. ott 222. — ²⁶ U. ott 222. — ²⁷ 1525: I: 81. — ²⁸ U. ott 225. — ²⁹ U. ott 188. — ³⁰ U. ott 91. — ³¹ U. ott 112. — ³² U. ott 185. — ³³ U. ott 174. — ³⁴ U. ott 84. — ³⁵ U. ott 108. — ³⁶ U. ott 152. — ³⁷ U. ott 129. — ³⁸ U. ott 82. — ³⁹ U. ott 225. — ⁴⁰ U. ott 152. — ⁴¹ U. ott 225. — ⁴² U. ott 81. — ⁴³ U. ott 141. — ⁴⁴ U. ott 202. — ⁴⁵ Másolatok Országos llt. 1525. — ⁴⁶ 1525: I: 202. — ⁴⁷ 1520 körül B. Drágffy Bertalan; 1524 körül Bethlenfalvi Thurzó Elek. (L. fentebb.) — ⁴⁸ Peregi Albert mester (1522: Dl. 25018).

a ki a vendégek elhelyezéséről gondoskodott; a jogügyi igazgató,¹ a ki a királyi ügyészi tisztet töltötte be; a vadászok, kertészek, szakácsok, lovászok, kocsisok, kürtösök, siposok, dolgosok, szolgák és más udvariak.²

Külön jogokkal bírt az *ajtonállók* népsége. A nógrád-megyei Nagy-oroszi községből kerültek fel s a nemesi renddel kezdték már összemérni magukat. Ez állásuk czímen nem is adóztak,³ élükön a főajtonállómesterrel. Bezárja a személyzet sorát a mindenféle cselédség⁴ és mesteremberek kisebb-nagyobb száma.

E méltóságoktól és tisztségektől függetlenül végezte ügyeit az *udvari papság*.

Kegyelettel őrizte a várkapornában Alamizsnás Szent János ereklyéit, a melyeket még a török császártól kapott Mátyás király.⁵ Itt hallgatta Lajos is, mint egykor atyja, csendes miséit. Vallásosságát jellemzi az, hogy elhozta Prágából Szent Pál szerzetes fejét és a budai hegyekben porladó hamvaihoz örök pihenőre helyezte.⁶ Erről írta Andrea da Burgo egyik püspökpártfogójának, hogy jobban örült neki Lajos, mint 50 ezer ducátnak.⁷ Tisztelője volt Lajos a Boldogságos Szűznek.⁸ Jóságos lelkületének tanuja

¹ Nádasdi Sárközi Albert (1519: DL 23308; 1524: DL 23042.).

² 1522 körül egy költségvetés a szakácsok, lovászok, kocsisok, kürtösök, siposok, dolgosok és szolgák fizetésére 4436 frt.-t vett fel; az összes palotások fizetésére pedig 56629 frt.-t. (Egyet. könyvtár id. okl. 254.)

³ 1522-ben panaszt emeltek Nagy- és Kis-Oroszfalu lakói a király és királyné előtt, hogy őket egy forintos adóra szorítják, bár ipsi et omnes incole possessionum Naghorozfalu et Kysorozfalu nobiles essent unde certa haberent privilegia. (1522: DL 23636.)

⁴ A számadáskönyv (1525) szolgái: Miklós (I: 59.) a madarakra ügyel fel; Lőrincz (I: 58.) a világitásról gondoskodik; Péter (I: 71.) fürdőt készít; Tamás (I: 90.) fáklyákról gondoskodik; Ferencz (I: 138.) a kertben szorgoskodik etc.

⁵ Knauz N., A budai kir. várpalota kápolnája Pest 1862. 16.

⁶ 1523: DL 23725.

⁷ 1523: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Class-féle iratok. Acta Tomiciana VI. 282.

⁸ 1520: DL 23475.

az a sok-sok alamizsnálkodás, a melylyel kiadásait túlon-túl is átlépte.¹ Erre vall az is, hogy az egyre nehezedő pénzügyi viszonyok ellenére sem ejtette el a már használt orgonának újjal való felcserélését.²

Kápolnája élén Albert mester igazgatóskodott. Gondoskodott szükségleteiről, világításáról.³ Mellette öt kápolnával találkozunk. Közülök kettő Mohácsnál lelte halálát.⁴

Gyóntatója a befolyásos⁵ Szegedi Antal dr. ferenczrendi atya volt, a ki sokáig érezte Mohácsnál kapott sebeit.⁶

Az udvari pap tisztét viselte még Szerémi György, a kinek naplója oly sok mindent összejegyzett e kor szomorú történetéhez.⁷

¹ Dl. 24088, 23819, 34960. adományai az egyes szerzeteknek. Alamizsnában részesültek a budai, pesti és vidéki más szerzetházak is. Kisegítették a szegény és beteg papokat és özvegyeket. Szokás volt akkor, hogy szenténekkal keresték fel az iskolásfiúk az előkelő házakat. Megjutalmazták őket a kir. palotában is. Segítő kezet nyújtott Lajos a határszéli menekülteknek is. Gyakran istápolta török fogságból megmenekült vitézeit és azokat, a kik hitre szabadulva váltságdíjért keresték föl udvarát. A budai palota jótékonyágából éltek a király szegényei is. Az ilyen címeken kiadott összeg csak az 1525 első felében mintegy 1000 frt.-ra rugott.

² I: 194.

³ A heti világítási költség 2 és 3-25 frt. közt váltakozott. (I: 59, 58, 65, 71; II: 194, 206, 214.) Hetenként elfogyott 4 fáklya, 8 botos gyertya (viasz) és 26 dénár értékű olaj az örök lámpában. Tömjénköltség 12 dénár. Nagyobb ünnepek fáklya és gyertya költsége 1525 első felében 81 frt.-ot tett ki. Elég jelentős összeg. Egy ízben a lánczos tömjéntartó javításért 10 frt.-ot adtak László budai aranyművesnek. (II: 192.)

⁴ Szerémi, i. m. 121., Budapesti Szemle, 1860. X. 176. (Zilahy cikke.)

⁵ Burgio jelentése 1525 okt. 9-ről.

⁶ Míg a király holmait őrizgette, rajta ütött a belgrádi basa és arczán össze-visszavagdalták. (I: 56, 70, 84., Szerémi, i. m. 118, 130., Budai Ferencz, Polgári Lexikona III. 221., Magyar Sion 1864. 97., Mon. Vatic. Ser. II. Tom. I. pag. 285., Istvánfi, i. m. 81, 129., Katona, i. m. XIX. 718.)

⁷ Budapesti Szemle 1860 X. 160. (Zilahy cikke); Századok 1886. 243. (Dudás cikke); Szerémi, i. m. 105.

Bejárogattak az udvarba a budai papok is. Közülök szolgálataiért Némethi Pál kanonokot jutalmazta meg a bozóki prépostsággal.¹

Külön papja volt Máriának, Henckel János dr. Vele jutott egyre erősebben az erasmista szellem az udvarba.² Mellette működött Cordatus Conrád dr., a kit már Luther szelleme vezetett.³

¹ 1519: N. Múz. törzs. II. 15.

² L. a humanisták közt. A vallásos szellem gyöngülésére vall az egyre gyérülő zarándoklás. Csak egy-két főúr keresi föl Lorettót, Rómát. Érdekes jelenség, hogy a jubileumi ládába, melybe egykor 120 ezer frt. folyt be, most alig 3—4 ezer; az is telve hamispénzzel és gúnyiratokkal. (Egyháztört. Emlékek I. 209—10 Vatikáni magyar okirattár II. sorozat I. k. 253.) Gyakorivá lettek az ilyenek: Széchi Bálint mester, fejevári (erdélyi) kanonok fosztogatja a reábízott Sz. Jakaboltárt (1521: N. Múz. IX. 28.); Gyárfás kolozsvári pap scortumot tart házában és nyilván vele él (1518: N. Múz. törzs. XI. 24.); Lénárd körmöczi pap házasságot köt. (Dl. 35021.) etc.

³ Földváry, Adalékok a dunamelléki ev. ref. etc. I. 17., Dr. H. Wrampelmeyer, Tagebuch über Dr. Martin Luther geführt Dr. v. Conrad Cordatus 1537 Halle 1885. 13., Házi könyvtár 1884. 119—20, 24, 25., Új Magy. Sion 1878. 791. (Fraknói czikke), Magy. Könyvszemle 1878. 101., Egyháztört. emlékek a reform. korából i. m. I. 202—3., Katona, i. m, XIX. 496.

Tudományos élet.

A Lajos-korabeli nemzedék nem volt méltatlan az előbbi kor lelkes humanistáihoz. A várpalota szellemi vezetőiben ugyancsak visszhangra talált a kor eszméinek áramlata. Fogva tartotta őket a renaissance és humanismus divata. Azt mondták kiválónak, a ki írásaiban cicerói módon ügyes és elegáns. Annak a diplomatának adóztak elismeréssel, a ki a római rhetorok fegyvereivel csillogott beszédében és lendületre nézve versenyzett vele. Hódoltak az új iránynak, élvezték derűs világát.¹

Éltető erejük a kancelláriában lüktetett. Ott dolgoztak azok a férfiak, a kik az értelem fáklyájával egyre bevilágítanak a klaszikus ókor hagyományaiba és igyekeznek megvalósítani, a mit e soha végkép el nem feledett világtól tanultak.

Onnan kerültek ki Balbi Jeromos dr., a koszorús Piso Jakab, e királyi nevelők. Rajta voltak, hogy tanítványukat is hívévé tegyék az új iránynak. Lajos azonban nélkülözte azt a fogékonyságot, a melylyel a renaissance színesebb világát élvezhette volna.²

¹ G. Voigt, Die Wiederbelebung des classischen Alterthums o. d. erste Jahrhundert des Humanismus I.—II. Berlin 1880—81. Zweite Aufl. — J. Burchardt, Die Cultur d. Renaissance in Italien durchgearb. L. Geiger I—II. Leipzig 1901. — J. A. Symonds, Renaissance Olaszországban I—III. Bpest 1881—6. (Ford. Pulszky Károly és Wohl Janka.) — J. Burchardt, A renaissancekori műveltség Olaszországban (Ford. Bánóczy József) Bpest 1895—6. — L. Geiger, Renaissance u. Humanismus in Italien u. Deutschland Berlin 1882. — Hubert Janitschek, Die Gesellschaft der Renaissance in Italien und die Kunst Stuttgart 1879.

² Milyen szívvel fogadta a neki följánlott műveket, hallgatnak róla forrásaink. 1518: Coelius Calcagninus küldte hozzá költeményeit

Deli Péter alakoskodásain kapott, durva tréfákban olykor trágárságokban lelte örömét. Kivülük csak a lovagi torna érdekelte.¹

Nem érthette át, csak megszokásból tett eleget a Vásárhelyi Andrások és Ráskai Leák áhítatának. Atyja idejében még érdeklődve hallgattak egy Nicolaus de Mirabilibust, de Lajoséknak színtelenebb lett már a fonnyadó szerzetességnek lemondást, fájdalmat, szenvedést dicsőítő olvadozása.

Környezete nem érdeklődött a magyar vígságtevő igriczek kézségei iránt sem. Pedig megmosolyogta volna a Peer-codex cantilénáját: az ezüstös kardját csak csörtetni tudó főurat, az elbizott, rakonczátlan parasztot, a kevés zsolozsmájú, bársonyos szolgájú apát urat.

Annál inkább lobogott az élet szépségei iránt való lelkesedés a kancellária tagjaiban. Nagyrészt külföldi egyetemekről hozták ők azt haza magukkal: elsősorban Olaszországból. A félsziget egyetemei mellett mindinkább fölkeresték a krakóit, a bécsit. Ki-kimaradtak a lagunák városának termékei s mindinkább elszaporodtak a császárváros nyomdakiadványai. Humanistáink meg-megfordultak még Olaszországban, de mégis csak Miksa egyeteme lett az, a mely fölnevelte és ápolta a magyar humanisták újabb nemzedékét.²

Szalkai útján. (Coelii Calcagnini Ferrariensis Protonotarii apostolici opera aliquot Basileae MDXLIII. 78; 1519: Chlichtoveus Jodocus párisi tanár kedveskedett neki Gosztonyi János győri püspök útján (Apponyi Hungarica I.); 1521: Dubravius János dr., egykori tanára ajánlotta neki Theriobulia de regiis praeceptis-ét. (Régi Magy. könyvtár III. köt. I. rész 78.); Ugyanez évben Werbőczy István kiadván Ambrus atyának a Luther hívei ellen írt munkáját, figyelmébe ajánlotta az ifjú királynak (Kemény, Kalászatok 105.); 1522: Franciscus Chaeregatus a nürnbergi birodalmi gyűlésen mondott beszédével kereste pártfogását (Apponyi, i. m. I. 126.).

¹ I: 56, 64, 79.

² R. Kink, Geschichte d. kais. Universität zu Wien I—II. Wien 1854. — D. Ritter v. Aschbach, Geschichte d. Wiener Univ. II. kötete: Die Wiener Universität u. ihre Humanisten. — Dr. G. Bauch, Die Reception d. Humanismus in Wien. Breslau 1903.

Midőn 1508-ban Celtis vándorlelke elpihent, alkotása, a Dunai Tudós-Társaság, továbbra is megőrizte törekvései irányát. Szelleme tovább működött abban a kis csapatban, a mely Miksa tartományi egyeteme körül tömörült.¹

Cuspinianus tekintélyes bécsi humanista orvos állott az élükre. Lelkesített és maecenáskodott. Tanítványa volt ő Lupinusnak, Celtis jóbarátjának. 19 éves korában ékeskedett már fején a költői koszorú. Sűrű budai útjaival — öt év alatt 24-szer fordult meg Budán — símává tette az osztrák-magyar keletet a humanista törekvések számára. Az ő vendégszerető háza lett színhelyévé a bécsieknek és a császárvárosba felránduló budaiak szellemi szórakozásának.² Összejöreteleiken tizenketten annyira összeforrtak, hogy háza falán megörökíttette nevüket. Később tanácsos munka köre lefoglalta, kiküldetések miatt többször távol kellett lennie a fővárostól, le-lekötötték orvosi teendői is. Majd meg mint városi praefectus és egyetemi superintendens volt elfoglalva. És mégis, hogy továbbra is középpontja lehessen a régi gárda irodalmi és tudományos törekvéseinek és irányíthassa őket, áttették gyülekezőhelyüket a fiatalabb Collimitiusnak, az udvari orvosnak vendégszerető házába. Collimitius vette át a celtisi törekvések vezetését. Ez az a társaság, a melyet *Sodalitas Collimitiana* néven ismerünk.³

Collimitius, a házigazda, Celtis egykori collegiumából került ki. Innen vitte magával orvosi pályára azt a humanista tüzet is, a melylyel oly szívesen gondját viselte az udvari könyvtár reábízott kincseinek. Stiboriusnak és Stabiusnak volt a tanítványa, a kiknek kíséretében tette meg Celtis 1497-ben azt a budai kirándulást, a mely a budaiakat is belevonta a bécsiekkel együtt a dunamentiek tudós társaságába, megvetve alapját a Dunai Tudós-Társaságnak. Collimitius volt az ifjabb nemzedék között, ha nem is a

¹ Fögel S. dr., Celtis Konrád és a magyarországi humanisták Bpest 1916.

² U. o. 40.

³ Gustav Bauch, Caspar Ursinus Velius (Ungarische Revue 1887. I—II. Heft.).

legtehetségesebb, de a legfogékonyabb, Stiborius útján pedig a legalkalmasabb a bécsiek és budaiak összekötésére. Egykori tanára ugyanis Stiborius nevelőatyja volt és nagybátyja Olmüczinek, Ulászló alkanczellárjának, a Dunai Tudós-Társaság budai fiókja lelkének, irányító szellemének. Mikor Collimitius el-elkísérgette Cuspinianust budai útjára, szabad idejüket mindnyájan irodalmi törekvéseik megbeszélésére fordították. Fel-felfrissítette őket szellemével a genialis Balbi dr., a kivel szemben való nagyrabecsülését azzal fejezte ki, hogy egyik művét neki ajánlotta. Collimitius volt hivatva arra, hogy egyik eleven kapcsa legyen a két főváros tudós világának. Benne élt és munkált leginkább a régi gárda elhalt tagjai iránt való kegyelet is.¹

A Sodalitas Collimitiana összejöveteleit gyakran fölkereste a már nagyon öreg Krachenberger is, a ki bár nyugalomba vonult, megmaradt mindvégig maecenásnak és lelkesített a humanismus szelleme mellett. Vele szokott ellátogatni Cuspinianus is, a ki oly hévvel buzgólkodott, Krachenbergernek az oldala mellett. Sokratesi lakomáikon a tudós nemzedéknek egész kis csapata tűnik fel. Ott foglaltak helyet Vadianus, Velocianus, az ifjabb Agricola, Ricutius, Petreius Aperbacchus, Spigelius, Stabius, Ursinus és mások.² Megjelentek köztük nem egyszer a budai humanisták is. Sokszoros érintkezésüknek és jóviszonyuknak beszédes tanui azok a bécsi sajtótermékek, a melyeknek ajánló sorai megörökítették munkásságuknak kölcsönös nagyrabecsülését.

Pezsgőbb lett az élet a két főváros tudósai között Mária királynénak Budára való megérkezése után (1521).

¹ Aschbach, i. m. 271.

² Casparis Ursini Velii Silesii epistolarum et epigrammatum liber lectu dignissimus et iam primum in lucem editus. Colophon impressum Viennae Austriae per Jo. Singrenium expensis vero Joannis Metzker S. A. (1517). Az E 5 oldalon In aedes Georgii Collimitii mathematici Viennae agentis carmen-jében felsorolja a tagokat és leírja lakomájukat.

Ez a minden ízében renaissance-asszony korának követelményei szerint kivette részét az irodalmi életből, akárcsak a lovaglásból, vadászatból s más szórakozásból. Irányította az udvar szellemi életét is, politikai életét is. Férje helyett megfelelt e feladatnak. Nem tűrt maga mellett tehetségtelent. Nem kerülte el figyelmét mi sem. Neki köszönhették a bécsi tudósok, hogy bejuthattak a Korvinába is. Pártfogásába vette a Ferdinánd hiveit, megnyitotta előttük a boldogulás útját.

Közöttük kétségtelenül Ursinus Velius¹ volt a legtehetségesebb. A félig magyar, félig lengyel Thurzóknak volt ő a neveltje. Rómában a Coryciana kerti lakomáin² csiszolta ki rhetorikai fegyvereit. Mint ünnepi szónokot, még a későbbi nemzedék is csodálattal emlegette. Olyanok, mint egy Bembo, egy Sadoletto elismeréssel hajlottak meg költői tehetsége előtt. Titkárként kísérgette gazdáját Wellenburgi Láng Mátét, Miksa császár miniszterét. Sok helyt megfordult s az idegen udvarok jeles humanistaival barátságot kötött. Ékessége volt baráti viszonyainak Rotterdami Erasmus, az akkori íróvilág koronázatlan fejedelme. Ma szinte érthetetlen az a lelkesedés, a mely tehetségest és tehetségtelent egyaránt elfogott, ha Erasmus nevét hallotta. A vele való levélváltás fokmérője volt az egyes országok humanista törekvéseinek. Véleménye előtt meghajoltak, mint valami istenség előtt. Annaira ment ez, hogy a wittenbergi refor-

¹ Sziléziai ember. Thurzó János, boroszlói püspök neveltje. 1515-ben Bécsben tanul. Majd Láng Máté titkára. 1524-ben a bécsi egyetemen a retorika tanára. Három évre reá a jogtudományok doktora és koszorús költő. Köteményeit 1517-ben adta ki Rudolf Agricola iunior Silesius Logus segítségével. 1521-ben Báselben tartózkodott, Erasmus mellett. Ugyanitt jelent meg egy másik, őt könyves verseskönyve (1522). A következő évben Magyarországon jár. Majd Piso házában telel (1525). — L. Bauch, Ursinus Velius, i. m.

² A Goritz v. Luxemburg rendezte összejövetelekről, az első költői anthológiáról (Coryciana, kiadta Blossius Palladius, Róma 1524.) l. Dr. L. Geiger, Viertel-Jahrschrift für Kultur u. Litteratur d Renaissance Leipzig 1886. I. 145. — Ez anthológiának szép példánya van a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban. Jelzése: 23 C. 20.

mátorral szemben az egyház is benne kereste megmentőjét. Ursinust meleg baráti viszony fűzte össze Erasmussal. Ursinus révén jutott összeköttetésbe vele hazai humanistáink egyike-másika is. Így Piso Jakab,¹ kit joggal mondhatunk kora legkiválóbbjai egyikének, a ki nem volt utánzó, rhetor vagy versfaragó. Vérbeli költő és Janus Pannonius mellett van helye a magyar humanizmus történetében. Erasmushoz intézett sorai érdekesen bevilágítanak irodalmi életünkbe. Megérdemlik a fáradságot, hogy végigolvassuk őket.² Látni belőlük azt a mélységes tiszteletet, a melylyel iránta viseltetik. Kitűnik a wittenbergi reformátorral szemben való állásfoglalása. Nyilvánvaló, hogy Piso is Erasmus híve testestül lelkestül. Az a királyné, Mária is, valamint gyóntatója, Henkel János dr.³ és kedves titkára Oláh Miklós,⁴ továbbá meghitt embere Thurzó Elek.⁵ Óhajtkák a reformokat, de szép szellemmel s nem azzal a hússal-vérrel, a melylyel Luther dr. A királynéval és belső emberével ezt az irányt követi valamennyi számottevő udvari ember.

Vegyük szemügyre a klasszikusok iránt való érdeklődésüket.

A maecenások között tevékenykedett az öreg Bakócz,⁶ Frangepán Gergely,⁷ Szatmári György.⁸ Különösen az utolsót magasztalják az egykorúak. Asinius Pollio-ként tisztelték. A velencei követ főképen az építőművészet iránt való

¹ Dr. Ábel Jenő, Magyarországi humanisták és a dunai tudóstársaság Bpest 1880. 84.

² L. a függelékben.

³ Fraknoi V., Henkel János Mária királyné udvari papja (Akad. Ért. 1873.). G. Bauch, Dr. Joh. Henkel d. Hofprediger d. Königin Maria v. Ungarn (Ung. Revue 1884.).

⁴ Kollányi Ferencz, Oláh Miklós és Rotterdami Erasmus (Új Magy. Sion) Esztergom 1885. 585.

⁵ 1525-ben neki ajánlotta Erasmus, Plutarchi Cheronaei Libellus perquam elegans cz művét (Apponyi, i. m. I. 147.).

⁶ Fögel, i. m. 78.

⁷ U. o. 80.

⁸ U. o. 79.

érzékét emelte ki. Bizonyítja műérzékét a budapesti belvárosi templom pompás pastophoriuma. Udvara ver sacrumként öntötte a humanistákat. Pártfogásának köszönhatték boldogulásukat Balbi Jeromos, Brodarics István, Csulai Móre Fülöp, Hagymási Bálint, Magyi Sebestyén és mások.¹

Balbi dr.² vált ki leginkább közülök. Meghitt embere lett Szatmárinak. Sok ideig pihent Balbi vándor lelke e főpap udvarában. Baráti viszony fűzte a magyar humanisták színéjéhez. Így a magyar Solonhoz, a kinek Tripartitumát megértő sorokkal üdvözölte (1517).

Nem maradtak el főpapjaink mellett főuraink sem maecenáskodásukban. Buzgólkodtak közülök: Werbőczi István,³ Bethlenfalvi Thurzó Elek,⁴ György brandenburgi gróf,⁵ Perényi Gábor.⁶ Dícsérve dicsérték mégis Szalkai

¹ Ábel, *Analecta Nova* 214.

² Meleg barátság fűzte Collimitiushoz és Vadianushoz. Vallási felfogását illetően azt írja róla Burgio Antal pápai követ: *che non consacri quando dice messa et che non si sa sia christiano, o Judeo, o Turco, o di che setta.* (*Monum. Vaticana Hist. Ser. II. Tom. I. pag. 69.*)

³ L. Fraknoi V., Werbőczi István életrajza (*M. Tört. Életrajzok*) Bpest 1899 Érdekes a bécsi es. kir. udvari könyvtár egyik codexének a Tripartitumra vonatkozó megjegyzése: *in ipso (id est Tripartitum) non pauca sunt vel penitus omissa, quae omitti non debebunt, vel autem aliter quam iuris divini naturalisque vetusque regni observatio exposcere videbatur, praesertim in negotio probationum iuramentaliunque depositionum et aliis multis posita, nam in quibus rebus dispositio iuris communis tam canonica, quam civilis adverseque ne commemorare . . .* (*Bibl. Pal. Vind. Cod. 8465. 4. l.*)

⁴ Neki ajánlotta Eck Bálint munkáit így 1518: *De mundi contemptu et virtute amplectenda*; 1519: *Apophoreticum carmen de Christi nativitate*; 1520: *De rei publicae administratione*; 1521: *De versificandi arte*; 1525: *De resurrectione Dominica carmen heroicum.* (*Janociana I. 66—70, Apponyi, i. m. I. 147.*)

⁵ Bartholomeus Pannonius neki ajánlotta *Comoedia Gryllusát.* (*Denis, Wiens Buchdruckergeschichte bis MDL. Wien 1782. 335.*); 1519: *Taurinus István Stauromachiáját.* (*Engel, Monumenta Ungarica Viennae 1809. 113.*)

⁶ Tanuskodnak róla Crosnai Pál, Torda Zsigmond, Komjáthi Benedek. (*Ábel, Anallecta Nova 115; Schwandtner, Scriptores rer. Hung. Tom. I. pars. II. pag. 531.*)

Lászlót.¹ Körülvették hízélgéssel, Proculejusnak magasztalták. Csodálták rögtönzőképességét. Ippolito d'Este, olvasgatva Szalkai verseit, azt hangoztatta: boldog az az ország, a melynek ilyen férfiai vannak. Ursinus Velius, midőn Mária vigasztalására, elhunyt nővérének (a dán királynénak) emlékére Naenia-it kiadta (1526), fölvelt egy-két Szalkai-verset is. Velük akarta Naenia-it értékesebbé tenni és még nagyobb vigasztalást nyújtani. Milyen őszinték Szalkai e sorai:

Dánia úrnőjén kesereg vala Mária királyné:

Nővér nővérét könnyezi meg keserűn.

Mért e sirás? A halál jobb volt neki mintsem az élet:

Mert a mi bút ez adott, sirba temette amaz.²

Egyik legsikerültebb rögtönzött verse az, a melyet Bona Sforza királyné szerencsés anyai öröme szöktetett tolla alá:

Bona királynénak, ki fiat szült lengyel utódúl,

Drága szülése után *Optima* lett a neve.³

Az ifjabb nemzedék szeretettel látogatta Piso Jakab dr. házáat. Ő volt díszé budai világuknak. Termei lettek hajlékává a muzsáknak. Nála jöttek össze, ott hányták-vetették

¹ Műveivel tiszteli meg Coelius Calcagnini: De pulice (1518). A következő évben Selectorum libellum-ával. (Calcagnini opera aliquot 1544-iki Baseli kiadás 404 és 100 l.); 1522-ben Nagyszombati Márton, szentbenedekrendi szerzetes három könyvre terjedő művével tisztelte meg. A török ellen való harcra buzdított benne (Ábel, Anal. Nov. 217.); 1523-ban a kassai Werner György: Elegiarum librum unum-ját küldi neki (Janociana I. 299.); l. továbbá Ábel, Anal. Nov. 79–80, 94, 459, 460, 464., Denis, i. m. 224, 225., Kemény, Kalászatok 71., Apponyi, Hung. I. 134.

² Ábel, Analecta Nova 463. — Férje maitresse-t tartott mellette, azért volt olyan szomorú az élete a szegény dán királynőnek. (Ábel, Analecta Nova 15–16. — Az itt következő verses fordításokat költőbarátommal, Vajthó Lászlóval, az első Német Anthológia szerzőjével végeztem.)

³ Quae Bona dicta fuit, nunc regem enixa Polonis

Optima felici facta puerperio est. (Anal. Nova 463.)

meg az irodalmi élet újabb és újabb eseményeit, a mikor föl-fölhangzott symposionjaik zaja. Szorosabbra fűzték barátságuk szálait. Fölkeresték ezt a magyar collimitiusi házat a bécsi tudós világ jelesebbjei is. Szeretettel látta vendégül nem egyszer Ursinus Veliust, a ki itt barátkozott össze Bekényi Benedekkel, evvel a büszke magyarral.¹ Megismerte benne a gerinczes duna-tiszamentit, a ki büszke öntudattal köszöntötte barátját, földijét és főnökét a magyar Tribonianust Hármaskönyve megjelentekor.²

Vendégeskedett Piso budai házában Silesius Logus is.³ E fiatal humanistában második Erasmust véltek kibontakozni Ursinus és pártfogói, a Thurzók. Örömmel üelte itt

¹ Camers, bécsi tanár tanítványa volt, 1514-ben neki ajánlotta tanára: *Elegiarum aureum opusculum-ját* (Denis, i. m. 314.); 1518-ban egy másik munkájával: *Florus, bellorum Romanorum epitome* IV. tiszeltelte meg tanítványát. Írásait büszke magyarság hatja át. 1524-ben nádori főjegyző volt. Meleg barátság fűzte Ursinushoz, a ki 1525-ben megjelent: *Naenia Ser. Dominae Mariae Reginae etc. cz. művét* neki ajánlotta. (Denis, i. m. 256.)

² Ezt csak az önszeretet, míg amazt csalogatja dicsőség,
Bírha az ész javait nem gyarapítja e vágy.
Fent az egekbe hívéd magadat s boldognak ezerszer.
Hogy honi jog s vallás gyámolítója levél.
Törvényt és javakat szab az argoszi népre Lykurgos,
Ceres is a Siculok bölcs eszű mestere lőn.
Míg Te a megvitatott jogokat szedegetted egészbe,
S végül megtanítád, joggal a jogra fajunk.

(Ábel, Anal. Nova 38.)

³ Őt is Thurzó János neveltette, akár csak Ursinust. Neve George von Logau. Krakóban tanult. Egyik tanára volt Eek Bálint is. 1516-ban Bécsben folytatta tanulmányait Nádasdi Tamással Vadianus vezetése alatt. Következő évben segédkezett Agricolának Ursinus versei kiadásában. 1519–20: Bolognában tanult. Állítólag 200 arannyal segítette Lajos. 1524-ben Rómában időzött. Tagja lett a Coryciana-nak; 1525-ben Piso házában tartózkodott. Különös pártfogója volt George von Loxan von Karlsberg, Lajos cseh titkára. 1529-ben jelentek meg költeményei. Közöttük sok a magyar vonatkozású. E kiadás szép példánya van meg a Magy. Tud. Akadémia könyvtárában. (G. Bauch: *Der humanistische Dichter George von Logau, 73 Jahresbericht der schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur* 1895 Breslau III. Abteilung Geschichte u. Staatswissenschaften a) Historische Section 5 és köv. I.)

magához egykori bolognai tanulóársait, a vigkedélyű Nádasdi Tamást¹ meg Kálnai Imrét.² Társuk volt az Olaszországot járogató Brodarics István,³ nemkülönben a jeles stilisztá Szalaházi Tamás,⁴ kit Calcagnini⁵ szerint az első közt illet meg a hely. Követték őket Oláh Miklós,⁶ Gerendi Miklós⁷ titkárok és Csézi András esztergomi prépost.⁸

El-ellátogattak még hozzájuk Werbőczy István és a Thurzó testvérek is.⁹ Társaságuk díszé volt maga a házigazda. Amilyen tehetségesnek, épp oly szerénynek mutatják versei. Jó példával járva elől, készségesen hajlott meg a dunamentiek seniorának, Krachenbergernek censurázó tehetsége előtt:

¹ Ábel, Anal. Nov. 473; Erdősi Szilvester János magyar grammatikája 1537-ben az ő költségén látott napvilágot. (Szabó Károly, Régi Magy. Könyvt. I. 7.)

² Ábel, Anal. Nov. 473.

³ Rómában barátságot kötött Jovius-szal, Bemboval, Sadoletoval és más kiváló férfival. (L. Silesius Logus fent említett költeményeinek bevezetését.)

⁴ 1528-ban írja Ursinus, midőn hozzá akarta küldeni költeményeit, Apollo meghúzta fülét: Szalaházinak verset küldeni, szőlőt vinni Pannoniába vagy vizet hordani a Dunába. (Ábel, Anal. Nov. 461.) Értett latinul és görögül egyaránt. Francia tudásáról a K. u. K. Haus- Hof-u Staats Archiv-ban őrzött levelei bizonykodnak.

⁵ 1517-ben jött Magyarországra, Ippolito d'Este kíséretében. Minden számottevő magyar humanistával levelezésbe került. L. i. munkáját, az 1544-iki bászeli kiadásban leveleit; l. még Casimir v. Chłędowski: Der Hof von Ferrara Berlin 1910. 217. és köv. l.

⁶ Kollányi F.: I. m.

⁷ Nagy barátja volt a történelemnek. Főképp Tukydidest és Polybiost szerette. Az első Bonfini-kiadás neki van ajánlva. 1541-ben Reichersdorfer kir. titkár, Moldaviae, que olim Daciae pars etc. cz. munkáját neki ajánlotta. (Denis, i. m.-hoz való Nachtrag 61—64; Kemény, Kalászatok 75—76; Ábel, i. m. 462.)

⁸ Decretorum doktor, pápai jegyző. (Kállay cs. llt. Nemz. Múzeum.) Jó barátja Ursinusnak (Ábel, i. m. 471—72.).

⁹ Főképp Thurzó János, boroszlói és Szaniszló, ólmüci püspökök. (Wenzel G.: Thurzó Zsigmond János, Szaniszló és Ferencz, négy egykorú püspök 1497—1540 Bpest 1878 (Ért. a Tört. Tud. köréből); K. Wotke, Der Olmützer Bischof Stanislaus Thurzó von Bethlenfalva 1497—1540 u. dessen Humanistenkreis. (Zeitschrift d. Ver. für Gesch. Mährens und Schlesiens III. 1899. 237—88.)

Csacska írásaimat Graccus od'adom, hogy elolvasd,
 Óh, de vajjon tudod-e: érte cserébe mit adj?
 Öltsd fel a böles censor rideg és komor arcu valóját
 S bölesen ítélve töröld mind, a mi benne silány.
 És mit a nyárs, reszelő, stilus, esztergár, ha hibázott
 Vedd csak elő spongyád, majd javít az remekül.¹

Vendégei közül Szalkait vette körül különös figyelemmel.
 A kancellária fejétől, majd az ország primásától és főkan-
 cellárjától sokat várt és kapott mindannyiadt magával.
 Igyekeztek hálásak lenni iránta. Ezt a hangot hallatja újévi
 üdvözlésében a préposti házigazda is:

Szalkai, három lustruma, hogy Piso az egeknél
 Bokros énekiben szellemedért könyörög,
 Mert Te kivált, ki előtt e napon Juno maga hátrál,
 Vagy tanúság, Teveled útra megindúl az év.
 Janus atyánk, boldog szemeidnek előtte a múlt év,
 Ezt is, mely beköszönt, nézd vitorán s kegyesen.
 Tiszta itallal elöntve a kettős áldozatoltár,
 Róma ilyent Opimus éveiben sem ivott.
 Mind a mi szent fogadalmat a szolgál tesz édes uráért,
 Hallgasd meg s ha igaz, hagyd könyörögni szívét.
 Add meg Szalkainak, hogy pýlosi évekig éljen,
 És Pisonak is add tettei bő sikerét.²

Nem e társaságban, hanem önmaguk közt ápolta a
 humanizmus szellemét az a kis csapat, a mely Gyula-
 fehérvárt vezetett. Az Olaszországban tanult Kisvárdai
 Várdai Ferencz világított ezeknek az élén.³ Oldalán fárado-
 zott Taurinus, a Stauromachia szerzője,⁴ Wolfhard Ador-

¹ Ábel, Anal. Nova 408.

² Ábel, i. m. u. o.

³ Engel, Monumenta Hung. i. m. 169.

⁴ Családi néven Stieröxel. Szerényen mondja munkájáról: mihi
 satis esto, ut servato historiae decoro contractum debitum meum aere
 etiam alieno persolvam. Érzik is rajta Lucanus hatása. (Wotke, i. m.
 351; Engel, i. m. 118.)

ján dr.¹ és Megyericsei János.² Ez utóbbi volt a magyarországi epigrafia érdemes úttörője. Sírfeliratában példát nyújtott arra, mit alkothat a tanultság és költői érzés, ha egymásra találva foghat kezét:

Kit sem a más hire nem bántott, sem a sárga irigység,

Annak szántam e dalt, ősi latin veretűt.

Hárman, nagy dalosok, mind egy hajtásrul eredtünk,

Ott, hol a Dráva folyó öntözi Pannoniát.

Első volt Janus, ki a szép honi földre először

Hozta babérövezett istenidet, Helikon.

Péter a második, ő a Garázda család ivadéka,

Költve az aenusi lant kellemetes dalait.

Én e rokon törzsnek vagyok immár harmadik ága,

A pierusi dalok harmadik énekese.

Esztergom várába tevék Pétert nyugalomra,

Janust székhelyén bírja az ős anyaföld.

Csontjaimat csak e földbe tegyék, ha lehet. Ha nem, akkor

Bárhol is alhatom én, merre a sors szele hajt.

Hogyha az isteni ürbe repült vala isteni lelkünk,

Porhüvelyére csupán szánakozón, ha tekint.

Égi atyánk a magas lelket befogadja ölébe,

Földbe hanyatlik a test s lesz, a mi volt: hamu, por.

Égből eredt nagy eszünk örökös pihenője az égbolt,

Porladozó testünk háza a csöppnyi verem.

Hosszú dalom márványkövemen, vándor, ne ítélj meg,

Majd hevül énekemen isteni bölcs ivadék.³

Hozzájuk hasonlóul szökik a szemünkbe Perényi Ferencznek,⁴ a váradi püspöknek köre is. Díszük volt

¹ Az első ismert magyarországi nyelvtan szerzője. (Békefi R., A káptalani iskolák tört. Magyarországon 1540-ig Bpest 1910 258.)

² Kolozsi főesperes és gyulafehérvári kanonok volt. 37 éves korában halt meg. Epigrafiai kéziratok művét Csulai Moré Fülöp Velenczébe vitte s így maradt fönt. A dáciai epigrafia megteremtője. (Dr. Budai Árpád cikke, Erdélyi Múzeum Kolozsvár 1909 Új folyam IV. 309.)

³ Ábel, *Analecta Nova* 295.

⁴ Annyira elbűvölte leveleivel a tudós Calcagninit, mintha bájitallal itatta volna meg. Midőn Calcagnini haza készült Olaszországba (1520

Magyi (Maghi) Sebestyén,¹ Janus Pannoniusnak nagy tisztelője. Midőn Bolognában a magyar humanismus koronázatlan királyának egyik művét újból kiadta (1513.), így köszöntötte pártfogóját, Szatmári György püspököt:

Drága gyümölcsöket ad a remek kertek majorossa,
 Liljommal vegyesen jószagu rózsafüzért.
 Földművelő aratást, duzzadt szemű fűrtöt a zsellér,
 Pásztor a nyáj kiszemelt drága, kövér juhait.
 Képet a festő ad, a ki rajzol apellusi csinnal,
 Párosi márványból szobrokat ad Daedalus.
 Gyöngyöt a hős katonák, fegyvert, ragyogó elefántot,
 Ösbirodalmu Midas kincseit adja az ind.
 Mink, e világnak örök mentsvára, virága, Janusnak
 Hó-ragyogású dalát tesszük a lábad elé.
 Verset, a mit sok ezer költőcske szeretne mimelni,
 Bárha egekbe való lelkedig egy se röpül.
 Más hiu kincseket ad Teneked, mi örök dalokat csak,
 Isteni lelked előtt legragyogóbb adomány.

(Analecta Nova, 215.)

Nem tévedünk, ha azt hisszük, hogy ez önállóan működők is Budán megfordulva, fölkeresték a prépost házat. Hol találtak volna megértőbb lelkekre, mint itt, a hol külföldi humanisták is otthonra találtak.

Nem maradtak távol e tudós világtól az udvari *orvosok*, a kik mindannyian humanista műveltségűek. Régi ismerősünk közülök Manardus János.² Gyógyítgatta már

körül), tárgyalt vele, hogy együtt mennek Italiába, végkép itthagya az országot. (Calcagnini, i. m. 1544-iki Bâselben megjelent kiadásának 76. és 85. l.)

¹ Demeter fia, Pál alnádor testvére. Iskoláit Krakóban, Bolognában végezte. 1499-ben szőlősi plébános; 1516—22-ig váradi kánok; 1521-ben kiadta Kölnben: *De vitae humanae vicissitudinibus* etc. művét. (1499—1529: Br. Perényi cs. llt. Nemz. Múz.; Békefi R., káptalani iskolák i. m. 154; Károlyi cs. oklt. III. 136, 138; Régi Magy. Könyvt. III. k. I. rész. 78.)

² 1518-ban Budán van. Fia Timotheus is szerepel. 1519 körül már otthagya az udvart. Ferrarába ment, orvostanár lett. *Epistolae*

Ulászló köszvénybaját Szilveszter¹ mester társával. A huszas évek táján új emberrel találkozunk, az olasz egyetemekről hazakerült Wirth Györggyel.² Orvoskodtak még Ritius Jeromos³ és Móta Jakab mesterek.⁴ Tudományukban hippokratési és galenusi úton haladtak. Nem is örvendtek nagy tekintélynek.⁵ A renaissance embere nem bízott bennük,

medicinales-ei 1521-ben jelentek meg. Meghalt 1531 v. 1536-ban. (Ábel, i. m. 82., Apponyi, i. m. 121., Wespérmi, *Succincta medicorum Centuria prima Lipsiae 1774.* 102. Reusner Miklós, *Icones et effigies etc. Basileae apud Conrad. Valdkirch CIO IO XIX, 3.*)

¹ Szerémi György emlékirata Magyarország romlásáról, Wenzel kiadása, Pest 1857. 47.; I: 96, 133, 183; Fögel, i. m. 94.

² Régi híres orvoscsalád sarja. A sziléziai Leobergben született 1470. Először otthon tanult. Majd a lipcei és bolognai egyetemeken tökéletesítette magát. 1516 után Lajos udvarába került. 1524-ben halt meg 54 éves korában Gorlicében. Arczképét l. *Icones et effigies*, i. m. C. oldalon; l. továbbá Melchioris Adami, *Vitae eruditorum cum Germanorum tum Exterorum . . . pluribus olim minoris formae Tomis congestae concinnataeque . . . nunc vero majoris commoditatis ergo in unum grandioris coactae. Editio tertia Frankofurti ad Moenum Anno MDCCVI.* 6. l.-ján a *Medicorum cz. részek.*

³ 1523 tavaszán ajánlja őt Ferdinánd főherczeg Lajosnak, mint — *artium et mediciana doctorem Pauli Ricii Prothophsici et consiliarii nostri filium.* — Dieséri tudását, nyelvismeretét, megbízhatóságát. (1523: DL. 23739.)

⁴ I: 116. Kivülük szerepel még Collimitius a híres bécsi orvos. Egy ízben consiliumra hívták Mária ágyához. (K. u. k. Haus-, Hof- u Staats-Archiv Hungarica fasc. 4.)

⁵ Inkább bíztak a csodaszerekben és ráolvasásokban meg a drágakövek gyógyító erejében. A kövek között a smaragd örvendett nagy megbecsülésnek. Viselőjét egészségessé és vidámmá tette. A legkülönbébb hatásúnak a korált tartották. Nagy becsben voltak a különféle kameák is. Lajos is hordott egyet. Az a kamea pl. a melyen emberi ábra kígyót tartott a fején, növelte a gazdagságot. Oroszlános vagy kecskebakos kameák megoltalmaztak a hideglelés ellen. E divatos balhiedelmet szolgálta Cuspinianus, a mikor kiadta Marbodeusnak: *De lapidibus pretiosis cz. művét* magyarázatosan. (Chłedowszki, i. m. 430 és köv. l.; Johann Voigt, *Fürstenleben u. Fürstensitte im XVI. Jahrhundert* (a J. Raumer-féle *Hist. Taschenb.*-ban) Leipzig 1835. 201 és köv. l. Mikor 1534-ben VII. Kelemen pápa megbetegedett és az orvosok lemondtak róla, gyémántporral igyekeztek rajta segíteni. Pár nap alatt 3000 ducát értékű gyémántport vett be. (Voigt, i. m. 369.)

azt tartotta: egyedül nekik szabad törvényesen embert ölniök.

Összeköttetésben volt tudományuk az *astronomiával*, helyesebben az *astrologiával*. Jelesebb orvosaik a *mathematicus*-, *astronomus et medicus* czímet viselték. A két tudományt együtt alkalmazták. *Collimitius*, *Artificium de applicatione astrologiae ad medicinam etc.* művével szolgálta tudni vágyásukat.¹ Képzeletükben symbolikus világ élt. A mit nem tudtak megmagyarázni, igyekeztek a csillagos ég mélységes rejtekével megoldani. Tanították a csillagok és csillagzatoknak az élet minden mozzanatára való hatását. Fejedelmeket épp úgy, mint tudósokat fogva tartott e téves hit. Melanchton sem tudott pl. szabadulni tőle.²

Minden udvarban astrologuskodott egy-egy *mathematicus*. Nálunk Menyhért vizsgálta az égitestek titkait.³ Mit fizetett neki Lajos, nem tudjuk. Mátyás 200 arannyal jutalmazta évenként Regiomontanust.⁴ Ulászló a jászói prépostsággal ismerte el János csillagászának fáradozásait.⁵

Megfordult Budán a század 20-as éveiben a bajor Ziegler Jakab, jeles bécsi tanár is. Főkép Szalkai László tüntette ki pártfogásával. Okmányaink az ő familiarisának mondják. Később kicsalták Magyarországból Ippolito d'Este meg élelmes humanista szolgálja, *Coelius Calcagninus*. Elvittek magukkal Olaszországba a ferrarai egyetem tanárának.⁶

E babona mellett nagyban virágzott az *alchemyia* mestersége is. Mióta megvette az emberiséget a drága

¹ Aschbach, i. m. 276, 302.

² Voigt, i. m. 350 és köv. l.; Ugyanattól: Herzog Albrecht von Preussen und das gelehrte Wesen seiner Zeit. (Raumer-féle Hist. Taschenbuch Leipzig 1831.) 325.; Chłędowszki, i. m. 414 és köv. l.

³ I: 69.; Kovachich, *Scriptores rer. Hung. minores* I. 27

⁴ Ábel. *Anal. Nov.* 291.

⁵ Fraknói V., *Kegyúri oklkt.* 64.

⁶ Günther, Jakob Ziegler (in der Allgemeinen deutschen Biographie); l. még Th. Kolde, *Zur kirchlichen Stellung des Geographen u. Mathematikers Jakob Ziegler.* (Beiträge zur bayerischen Kirchengeschichte III. 239); *Diarii XXVIII.* 541—542; *Calcagnini*, i. m. 54—56; Chłędowszki, i. m. 257.

kincs álma, egyre foglalkoztak vele. Küzdött értelmük a természettel. A sok adeptusnak misem sikerült. A XV. és XVI. századi udvarokban mindenütt találunk képviselőikre.¹ Minél több aranyat nyeltek el a háborúk, annál inkább kisértett tudományuk. Budán a szebeni Menyhért Miklós űzte e mesterséget. Kérkedett vele, hogy adeptus is.²

A tudományos renaissance ez ágával szemben mi emlék sincs a képzőművészetiből.

A folytonos háborúk közepette valamelyes leltár sem maradt fenn. Nincs miből fényt vetnünk *építészeti* életünkre. Nem hagyódott reánk fokmérő, a melyből következtethetnénk, mit veszítettünk el. A várpalota nem adhatott nagyobb munkakört pénzügyei miatt. Nem karolhatta föl sem idegenben, sem letelepült vagy hazai mesterben az építőművészet érdekeit. Bár nem foglalkoztattunk Lionardo da Vinciket, talentumos Andrea del Sartokat, mint I. Ferencz.³ a renaissance ösztönzése azért nem szűnt meg. Javarészt magyar munkás kezek építették, magyar márványból⁴ észak leg-tökéletesebb renaissance alkotását, a krakói Zsigmond-kápolnát⁵ is. Ha az udvar nem tehetette, vezetői azért éreztették az olasz kultúra felsőbbségének hatóerejét. Igaz, fényüzéssel inkább, mint műízléssel.⁶ Pedig névteleneink egy Andrea Ferucci da Fiesole domborműveihez és diszítéseihez is megfelelő keretet tudtak alkotni Bakócz vörösmárványos kápolnájában. Nehézkesebb ugyan oszlopfői-
ben, kevésbbé finomabb, de hazai alkotás.⁷ A Lászlai János-

¹ Voigt, i. m. 342.

² Weszprémi, i. m. Centuria altera pars prior Viennae 1778. 128 és köv. l. Alkalmassint egy személy a fentebb említett Menyhértcsillagászszal.

³ Dr. G. F. Waagen, Kunstwerke u. Künstler in Paris. Berlin 1839. 17; Chłędowski, Rom die Menschen der Renaissance aus dem Polnischen von Rosa Schapire München 1912. I. 280, 316; Hist. Tasch.-b. Leipzig 1846. 279.

⁴ Acta Tomiciana IV. 198.

⁵ Archaeologiai Értesítő 1910. 1 és köv. l. (Dr. Divéky Adorján cikke.)

⁶ Arch. Ért. 1881. 246. (Fellner S. cikke.)

⁷ Pulszky Ferencz, Magyarország Archaeológiája Bpest 1897. II. 267.

sok szelleme pedig más meglevő épületek kiegészítésével foglalkozott.¹ Építettek a Szatmáriakkal² az élén főképp a budai és szepesi jómódúak, a kik szívesen ragadták meg a művészet ez ágát, hogy kifejezzék tekintélyüket, még inkább nagyravágásukat. A teljes renaissance uralkodó izlése ezek ellenére is alig érvényesült.³

Ugyanílyen szerényen zsugorodik össze térbeli művészetünk másik ága, a *szobrászat*. Virágzott egy-két műhely, de fönnmaradt vörösmárványműveik inkább ügyes technikájú kőfaragókról, semmint szobrászokról⁴ tanuskodnak. Ez a körülmény lehetett az oka, hogy ismert megrendelésünk is Fiesoléból való (1517) Andrea Ferruccitól. Dolgoztatott vele Bakócz is.⁵ Lajos is rendelt nála egy márvány keresztelőmedenczét.⁶ Fönnmaradt jelesebb emlékeink szintén olasz mesterekre vallanak, mint a pesti belvárosi templom két szép pastophoriuma. Olasz művésszel, Firenzei Jánossal, készítette a Forgách család is, néhai Gergely barsi főispán siremlékét.⁷ Hogy az udvar Márton szobrásza, azonos-e Porosz Mártonnal, a ki Ulászló ércszobrát készítette, nem tudjuk. Valamint azt sem, milyenek voltak alkotásai, milyen munkakörrel.

Képirásunknak kedvezett Mária humanisztikus műízlése, valamint az is, hogy György brandenburgi gróf renaissance pompaszeretetével hódolt neki. Örömmel festette meg a gróf úr unokaöccsének, Albrechtnek életnagyságú képmását.⁸ Lajos is, Mária is élvezte azt a két klaszszikus tárgyú képet, a melyet a horvátországi születésű Giulio Clovio, a miniatűrök Rafaelje festett számukra. Clo-

¹ Pulszky, i. m. II. 248.

² Diarii, XXXV. 109.

³ Pulszky, i. m. II. 267.

⁴ Pulszky, i. m. II. 275.

⁵ Arch. Ért. 1908. 289.

⁶ A. Reumont, Un ambasciata Venetiana in Ungharia Arch. Stor. Ital. Ser. IV. Tom. III. Firenze. 1879. 207.

⁷ Bártfai Szabó László, A Forgách család tört. i. m. 199.

⁸ Voigt. i. m. 331. (Hist. Taschenb. Leipzig 1835.)

vio Olaszországban leste el a virágzó renaissance forma-elevenségét, fény- és árnybeli játékát, a mely korának kinyilatkoztatásos újszerűsége volt. Alberto de Carpi szerződtette az udvarba. Megfestette Lajos számára Páris itéletét. Nagyon megnyerte vele tetszését. A királyné számára pedig Lucretiának, az erényes római nőnek jelenetét, a mint önkezeivel vetett végett életének. Festett más tárgyakat is. Mind igen tetszettek. Képzeltetni, mint élvezték, különösen az iskolázottabb Mária, a belső élet, a testi és lelki megjelenés szétbonthatatlanságának kifejezését. Mily érdeklődéssel hallgathatták Clovio kifejtését felfogásairól, színezéséről. Cloviót csak a mohácsi pusztulás vitte vissza Olaszországba.¹ Élvezte az udvar kegyeit Visino is. Ez a szabadszájú olasz firenzei kereskedőkkel jött hozzánk. Legkiválóbb tanítványa volt Mariotto Albertinellinek. Sok képet festett és bennök mindenki igen gyönyörködött. Egy ízben majdnem pórul járt. Szeretett fecsegni. Nem birta elviselni, hogy telebeszélték a fejét: olyan állapot sehol sincs, mint itt. Nincs nagyobb élvezet, mint a fűtött szoba. Jól evés és ivás az igazi boldogság. Hol volna magasztosabb nagyság és nemesség, mint a magyar királyé és udvaráé? Nincs is kívülök az egész világon egyéb csak sár. Kicsúszott erre a Visino száján: Olaszországban mégis csak más a nagyság, más a művelődés, de még a szépség is. S mikor a bor is megoldotta nyelvét, azzal egészítette ki, hogy egy palaczk olaszországi fehér borocska és kalács többet ér, mint minden királyi és királynői fény, a melyben valaha Magyarországon pompáztak. Szerencséje volt, hogy egy jóra való püspök is hallotta ezt, a ki tréfára magyarázva a dolgot, elvette szavai életét. Különben Visino megtanulhatta volna, mit tesz „vadakkal“ tréfálni. A barbár magyarok ugyanis, — teszi hozzá Vasari — nem értvén szavát, abban a hiszemben, hogy valami rendkívülit

¹ Ivan Kukuljevič Sakcinski, *Leben südslavichser Künstler Heft I—II.* Agram 1868. II. 71—76; Magyar Könyvszemle 1878. 56; Budapesti Szemle IV. 1874. (Pulsky F. cikke) 231; Századok 1874. (Nagy Iván cikke) 34.

mondogat és királyukat gyalázta, felbőszültek. Szét akarták szedetni a hallgatósággal. Csak a püspöknek köszönhetette, hogy ép bőrrel megmenekült. Mikor Lajos értesült a történetekről, jól mulatott rajta s korántsem vonta meg tőle kegyét. Nem sokáig élvezhette. Nem bírta kiállani sem a kályhát, sem a hideget. Egészsége meggyöngült; kevésre reá meghalt.¹

Lajosnak az a két arczképe, melyet a bécsi udvari képtárban őriznek, nénjéével, az Annáéval együtt, nem olasz festőktől való. Miksa udvari festője Striegel Bernát művei azok. Ugyancsak német festőktől valók azok a Lajos és neje Mária-féle képek is, a melyek a müncheni és schleissstheimi képtárakban vannak. Beham Bertalannak tulajdonítják őket. Nem a királyi udvar számára készültek. Miksa akarta velök dicsőíteni családja nagyságát.² Az olasz hatás helyett egyre erősebben érvényesült a német. Előmozdították ezt mindenüvé eljutó metszeteik. Mestereink mindinkább róluk vették ábrázolási formáikat. A Wolgenuthok és Stószok hatása itt is ott is felismerszik, természetesen hazai földről vett hangulati motívumokkal. Képirásunk névtelen mesterei versenyre kelhettek tehetség, eredetiség és művészi erő tekintetében a Dürerekkel, Hans Baldung Griessekkal, Grünewaldokkal. Altdorferekkal, Kulmbachi Suesekkel.

Az udvar képiroői Jakab³ és János⁴ mesterek főképp a miniaturfestésben érvényesítették tudásukat. Ők diszítették az olasz nemes Dezsővel⁵ együtt a kitüntettek címereit, zászlóit. János mester fáradozott azokon a zászlókon, a melyekkel Ráskai Gáspárt és Czibak Imrét tüntette ki a felség.⁶ Szép az a czimeres levél, a melyet Armbrust Jakab

¹ Giorgio Vasari, *Le vite dei più celebri pittori, scultori e architetti* Firenze 1905. 533—34.

² Pulszky, i. m. II. 270.

³ I: 87, 126, 199; II: 230; Tört. Tár 1880. 161.

⁴ I: 97.

⁵ Tört. Tár 1887. 564; Turul (Áldássy A. czikke) 1887. 143.

⁶ I: 97.

szebeni polgármester kapott. Kerek levelű rózsáin, színes szekfüin, katángkörös és búzavirágos-pillangós diszítésén ma is elgyönyörködünk.¹ Kolozsvári Zalczer Lőrincz czimerének pajzsát is oly elevenen tekergőzi körül sarkánya, hogy szinte megijedni tőle.² A Kállai Vitéz János czimerének kék mezejében ma is életelevenen tartja az aranyalmát aranylánczos fekete medvéje.³ De hogy műkaligrafiánk és ornamentikánk milyen fejlett színvonalú volt, misem bizonyítja fényesebben, mint a valkómegyei Újlak város részére adott szabadságlevel. Egész ivrétű, Corvin-codex-alakú pergamenjei homlokukon a Jagelló-czimerrel, igazi szépséget teszi a bécsi császári- udvari könyvtárnak.⁴

Foglalkoztatta-e az udvar *műötvöseinket*, a kik a XVI. sz. elején Európaszerte nevesek voltak? Férfi-női ékszerai, asztali készletei, más, a kisplasztikát szolgáló szükségleteinek megrendelésével nyújtott-e módot remekiek teremtésére? A fényűzés megvolt, de ezen a téren sem karolta föl érdekeit. A meglévők zálogba vetésével segítettek pénzhiányukon.⁵ László mester csak apró javításokat végzett.⁶

A mint fegyvereit Bécsből szerezte be Lajos⁷ s Lorenz Colomanntól, a Miksa sisak-készítőjétől valók voltak egykori játékszerei is,⁸ hasonlóképp német gyártmányú lehetett iparművészetünk ez ágát foglalkoztató szükséglete is.

Az udvar szépművészeinek életében legelőkelőbb helyet foglalt el *a zene*. Különösen ifjú királyasszonya megjötteivel. Működött az udvar zenekara Mária megjelenése előtt is. Zsigmondhoz négy lantosát küldötte el, hogy erősítse esküvője ünnepségének karszámát (1518).⁹ Jótéko-

¹ 1518: Nem. Múz. törzs.

² 1521: Dl. 24119.

³ 1521: Dl. 23545.

⁴ Bibl. Pal. Vindob. Cod. 8624.

⁵ I: 223.

⁶ II: 192.

⁷ I: 110, 193; II: 211.

⁸ Boenheim, i. m. 46.

⁹ Acta Tomiciana IV. 325.

nyan elősegítette fejlődését Lajos érdeklődése. Gyönyörűséget szerzett lantosaival György brandenburgi grófnak is.¹ Fejlődésére eredményes hatással volt a királyné bizonyos zenei szakértelme. Miksa e neveltjével bécsi vezetés alá került művészi életünk ez ága is. Az élén Stolzer Tamás igazgatóskodott. E férfiú közeli rokona volt Finck Henriknek, a ki oly kiváló szerepet játszott a lengyel zene történetében. Mária kedvét kereste Stolzer, a mikor motett figuráira áttette a Luther-fordította Noli aemulari psalmust.² Zenei alkotásaival egysorba jutott Bruckkal, Isaakkal, Hoffhaimerrel, az olasz és bécsi udvarok büszkeségeivel. Ő szerződtette az udvarhoz az ugyancsak sziléziai Láng Jánost,³ az épp oly kiváló zenészt, mint nagynevű humanistát. Láng lett az ifjúsági énekkar tanára és elméleti oktatója. Ünnepi alkalmakkor iskolázott hangú vendégek szereplésében gyönyörködtek, mint Miklós fehérvári kánonok passio- énekében.⁴

Az udvarnál karmesterkedett még Willaert Adrián, a velencei iskola tulajdonképeni megalapítója, a ki csak a mohácsi pusztulás miatt ment el Magyarországból.⁵ Templomi ének- és zenekaruk dinamikus hatását emelte orgonájuk szava.⁶

Milyen hangszerelési normatívumot állapítottak meg az egyes formákkal szemben világi zenészei, nem tudjuk. Zenekarából ismerünk hat trombitást,⁷ két sípossal.⁸ Belebelegengette érczhúrját⁹ játékukba Keller Máté, a cziterás.

¹ Lajos lantosauról l. Tört. Tár XXII. 67.

² Voigt, i. m. 338; A. W. Ambros, *Gesch. d. Musik* III. Breslau 1868. 372; Századok (Kropf cikke) 1906. 552.

³ Ádám Menyhért, i. m. (*Vitae Germanorum etc.*) 36; Denis, i. m. 389—90; Mich. Kováts Martinyi, *Fragmenta litt. Jenae* 1808. Pars I. 4; Pauli Freheri, *Theatrum virorum eruditione Clarorum etc. Norimbergae* 1688. 825; Wesszprémi, i. m. *Centuria prima I. Lipsiae* 1774. 213.

⁴ I: 178.

⁵ Naumann I., *Illustrierte Musikgeschichte* I. 344—5.

⁶ I: 194.

⁷ I: 67, 71, 92, 105, 117, 134, 149.

⁸ I: 125, 141.

⁹ I: 189.

Hozzájuk csatlakozott ütőhangszerével János, a dobos.¹ Erősítették néha a kar tagszámát a nádor trombitásaival.² Élvezték zenei sajátosságunkat, a cigányzenét; főképp lóversenyek alkalmával.³ Mily polgárjogot nyert a trombita, igazolja, hogy az udvariak is örömmel vettek órákat Polyák Lőrincz trombitástól.⁴

Elméleti termelésük nem maradt fenn.

Mielőtt az udvar tudományos és szépművészeti életétől elbúcsúznánk, tekintsünk be a *Korvinába*. Gyakran megfordult itt az udvar humanista világa idegen vendégeivel együtt. A belépőknek szemükbe szökött pompás vörös márvány szemöldökének fölírása: „MATTHIAS PRINCEPS INVICTUS INGENII VOLUPTATI OPUS HOC CONDIDIT GENEROSUM.”⁵ A mostohaság azonban meglátszott a könyvtáron. Prédája lett és maradt a külföldieknek, mint az öreg Dobře idejében. Cuspinianus és titkára Gremper használták ki leginkább ezt a helyzetet. Folytatták codexeknek kicsalását. Tanuskodnak róla a bécsi udvari könyvtár Cuspinianus codexei. Folyószámmal látta el néhai gazdájuk, így jelezgette könyvtárát és benne Korvincodexeknek gyarapodását. Nőttön is nőtt az értéke. Midőn Sebestyén fia el akarta adni elhunyt atyja könyveit, Brasicanus Sándor János, a nagy Korvinagyűjtőgető, nem tartotta érte soknak az 1200 frt.-ot. Meg is irta ezt az érdeklődő Bernard von Cless, trienti bíbornoknak.⁶ Nagy összeg volt ez, mikor egy szarvasmarha átlagos ára 4 frt.

Cuspinianus és Gremper⁷ példáját követték a többi külföldiek. Vágyuknak vágya volt, hogy a Korvinát átkutat-

¹ I: 217, 228.

² I: 178.

³ I: 234.

⁴ I: 130.

⁵ Georgius Belnay, *Historia Literarum Bonarumque artium in Hungaria Viennae — Posonii 1799.* 54.

⁶ K. k. Hofbibliothek Bibl. Pal. Vindob. Cod. 9735, 20.

⁷ Ankiewicz H. v.: *Das Tagebuch Cuspinians. Nach dem original herausgegeben u. mit Erläuterungen versehen (Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung. Bd. 30. (1909). 216.*

hassák. Az ilyen böngészgetésekkel azután össze-visszahányták. 1519 elején Ippolito d'Este egri püspök és famulusa Coelius Calcagninus kérték belőle kölcsön egy görög Ptolomaeust. Hiába várták. Végre irtak Ziegler Jakab, bajor csillagásznak, Szalkai László váci püspök és kanzellár belső emberének. Ennek a fáradozása útján sikerült megkapniok. Örömmel ölelték magukhoz, midőn a várva várt codex Egerbe megérkezett.¹ 1520 máj. elsején Massaro Ferencz, Lorenzo Orio dr. Budán tartózkodó velencei követnek titkára, ezeket írta barátjának Zuan Battista Rannusio dogei titkárnak.²

A könyvtárt illetőleg, jelzem, voltam benne. Nem találtam benne valamire való könyvet, a mi jó csak volt, mind elloppintották. Ráakadtam sikeresen egy igen régi longobárd írású Vergiliusra, meg más műveire Aelianusnak, Gaza Theodor fordításában. Nem tudom, megjelentek-e már ezek nyomtatásban. Ha nem, akkor lekörmölöm őket. Találtam még ott egy szép példányát Cicero de Legibus-ának. A görög könyveket illetőleg sokat láttam. Használtak voltak és régiek. Romlásnak indultak és szakadozottak. Itt is, ott is elszórva. No de nem tudok görögül. Volt ott egy pompás Plinius, ezt azonban főtisztelendő Balbi Jeromos prépost úr, ez a jeles eszű, velencei férfiú, vette magához. Egy pár napig volt nálam is és nagyszerű helyreigazításokat találtam benne; de azután, hogy közbejött nyavalyás betegeskedésem, nem tudtam egybevetni. Pedig, ha összehasonlítottam volna az egészet, több mint 3000 javításom lenne. Most pedig Balbi úr folytonosan követeskedik. Egyszer Lengyelországot járja, aztán Innsbruckot, úgy hogy nem tudok hozzá jutni a Pliniushoz.

Sorai tele vannak ellenmondásokkal. Még inkább magára czáfol a Bâselben kiadott Plinius-szával. János királynak ajánlotta, mert kiadása sikerét a Korvina példányának köszönhette.³

¹ Calcagnini, i. m. 92, 96, 97, 100.

² Diarii, XXVIII. 541.

³ A. Reumont, La Bibliotheca Corvina. (Arch. Stor. Ital. Serie IV. Tom. IV. Firenze 1879.) 12, 59.

Változtak a viszonyok Mária megérkezéével. A tudománykedvelő királyné figyelme kiterjedt a Korvinára is. Kútfőink nem említenek könyvtárórt, lennie mégis kellett neki. Különben nem olvashatnók — bár tévesen is —, hogy a mohácsi vészt megelőzően Gryneus Simon és Vinsheimius Vid örködték fölőtte.¹ Brassicanus Sándor János bécsi humanista, a ki többször megfordult a könyvtárban (1526 előtt) elragadtatással írta Stadion Kristóf barátjának:²

Mikor a mult években Eberstein Vilmos császári követ kíséretébe felvett, hogy tartsak vele Lajoshoz, Magyar és Csehország ama gyermekifjú királyához, a ki a nem rég történt török támadáskor elesett, édes örömet vállalkoztam reá; kiváló pártfogók jóindulata folytán nagyon is be voltam nála ajánlva. Vele tartottam, semmi másért, mint hogy megismerjem a még akkor el nem pusztított Magyarországot s hogy itt az irodalomnak dicsőséget szerezzek. Bécsből egyenesen Budára mentünk — az ország fővárosa s így választott s legelső helye ez a magyar királyoknak. Az országot még épen és sértetlenül láttuk. Eberstein lelkiismeretesen elintézte ügyes-bajos dolgát; nekem pedig, mivel szabad időmben épenséggel mi tenni valóm sem volt, a felséges, finom lelkű Mária királyné kegyessége folytán alkalom adódott, hogy átnézhessem az ottani könyvtárt. Röviden elmondom: Átnézegtettem valamennyi könyvét. De mit mondok? Könyvét? A hányat csak átböngésztém, mindmegannyi egy-egy kincs volt! Halhatatlan istenek! Mily kellemes látvány vala ez, elhiheti bárki. Úgy rémlett, mintha nem is a könyvtárban lettem volna, hanem legalább is Juppiter kebelében, a mint

¹ Wallaszky, Tentamen etc. Lipsiae 1769. 63. e) jegyzet és Severius Scultetus ez állításai tévesek. Sem Ádám Menyhért (i. m. editio tertia, III. Frankofurti ad Moenum 1706. 55.) sem Reusner Miklós (i. m. Icones etc. 1587. G., tergo) a Grineus életr.-ban nem tud róla.

² K. k. Hofbibliothek: D. Salviani Massyliensis episcopi De vero iudicio et providentia dei ad S. Salonium Episcopum Viennensem Libri VIII. cura Jo. Alexandri Brassicani Iureconsulti editi ac eruditius et cum primis utilibus Scholiis illustrati . . . Basileae in officina Frobeniana mense Augusto Anno MDXXX.

szokták mondogatni. Annyi, de annyi ókori kötet volt ott, görög és héber egyszersmind, — Mátyás, az a híres király vásárolta össze őket magából Görögországból, megbecsülhetetlen áron, Konstantinápoly eleste után, mikor Görögország sok más kincses városát feldúlták és mint szinte mindmegannyi rabokat váltotta meg őket a barbárok kalodáiból és bilincseiből. Annyi latin könyv volt itt, régi is, új is — egyáltalán nem számítva bele semmiféle sophistikus munkát — mint sehol másutt, már a mennyire részemről ítéletes véleményt mondhatok. Mert Mátyás király, a kiről jogosan mondható, hogy örökösen a könyvet bujta, négy jeles firenzei könyvkereskedőt pénzelt azzal az egyesegyedül való feladattal, hogy neki lemásoljanak minden jobb szövegű szerzőt, görögöt is latint is, a melyeket éppen akkor Görögországból nem tudott megszerezni. Maga a könyvnyomtatás mestersége ugyanis, — minthogy minden nagyjelentőségű dolog kicsiből sarjad — akkor még nem volt oly annyira tökéletesített, hogy neki, királyok királyának, az ő lelkes és valóban királyi óhajos követelményeinek megfelelt volna. Láttam ott, már amennyire jegyzetemből eléd tárhatom, nem esküszöm meg, láttam Hyperidesnek gazdagon magyarázott teljes példányát, igen értékeset. Továbbá az apostoli kánonok testes kötetét, párját ritkítót, úgy szintén a cyrenaei Theodoretus teljes zsoltármagyarázatát; megnéztük Chrisostomus, Athanasius Cyrillus, Nazianzenus, Bazilius Magnus, Gregorius Nissus, Theophanes, Dorotheus sok-sok művét. Előtünk volt munkája Márk szerzetesnek, a kit más névvel Anachoretának neveznek; nem szólók a költői, szónoki, bölcséleti és történeti munkákról, a melyeknek roppant tömegét lehetett itt szemlélni. Töméntelen görög írótt láttam és majdnem valamennyi költőhöz magyarázatokat, a melyeket a tudósok közül senki vagy ha igen, akkor nagyon kevés látott. De joggal mondhatjuk róluk azt, a mit Cicero mondott annak idején Catilina czinkostársairól: éltek, vele akarván jelezni, hogy már elpusztultak; hasonlóképp mi is: láttuk őket, mert nem hiába tartok tőle, soha sem lesz alkalmunk, hogy még egyszer láthassuk őket, vagy hozzájuk juthassunk.

Óh azok a szörnyűséges törökök, óh az a fékevesztett barbár örjöngés, óh az a fenekestől való felforgatása a széptudományoknak! Ez a valóban csillogó könyvtár nyomorúságosan elpusztult egész Magyarországgal egyetemben, a mely, míg nem volt tönkretéve, versenyre kelhetett annyi javaiban bármelyik jeles országgal — annyira elpusztult, hogy valahányszor visszaemlékezem reá — pedig beh' sokszor megtörténik —, mindannyiszor eszembe szöknek Vergilius e szavai:

Könnye kinek ne peregne, midőn ily szó kel az ajkán?

Inkább szeretném, isten uccse, hogy egyszer s mindenkorra mindez eltűnnék emlékezetemből, semhogy minduntalan visszahull. Olykor mégis megvigasztalódom úgy a hogy azzal, hogy annak a kegyes Lajos királynak bőkezű adománya folytán, bizonyos görög szerzőkhöz jutottam, még pedig olyanokhoz, a melyek sem nem kopottak, sem nem megvetendők. S róluk, mihelyt napvilágot láttak — a mint hamarosan ha Isten is úgy akarja, sajtóba kerülnek — tanuszkodni fog maga a dolog. Joannes Zonaras is, más néven Monachus, az az ismeretes komoly történetíró, felhossa, hogy Byzantiumban Zeno idejében 120,000 könyv esett áldozatul a rettenetes tűzvésznek; és mégis esküszavammal merem állítani, hogy ebben a mi szerencsétlen korszakunkban sokkal, de sokkal több kárt szenvedtünk, sem hogy azt bárki is fölfoghatná, vagy elmondhatná; mert én a budai könyvtárat, a mikor jelen helyzetbe jutott a dolog, nem egyszer átböngészttem s tüvé tettem, tudva tudom, hogy ez a könyvtár nem csekély kárára semmisült meg szerencsétlenül a keresztény világ számára. Találón írja Cicero: Növeli az ember fájalmát, hacsak hallhatja mindazt, a miben egykor szeme is kedvét lelte s hozzá kialudt világa ébren tartja e nyomorúság örökös tudatát . . .

Brassicanusnak szeme előtt lebegett a gazdag könyvtár. Eszébe juthatott, valahányszor könyvtára pompás Korvináira esett tekintete. Mert bizony szép számmal voltak: Xenophon, Κόρον παιδεία-ja; Papinius Statius: Silvarum libri V-je; Quintilianus: Institutionum Oratoriarum libri XII-je;

Vergilius: Georgicon libri IV-ja; Galeotto Martio: Libri tres de vulgo incognitis-e; továbbá Diodorus, Chrysostomus, Origines, Gregorius Nissenus, Basilius Magnus, Nazienus és mások munkái.¹ Tültett Cuspinianuson is. Tudott élni az alkalommal. A könyvtár ilyen gazdagításához hozzájárult Láng János is, a görög és latin tudós, az ifjúsági ének-
kar tanára; Georgius Silesius Logus közreműködésével a szép Nicephorus Callistus Xanthopulos görög codexét felejtette magánál.² Vincentius Obsopoeus ansbach-i iskolamesternek György brandenburgi gróf útján sikerült két becses darabot eltulajdonítani.³

Való igaz, hogy a korvina legbecsesebb codexeinek javarészt már 1526 előtt idegen kezek simogatták.

¹ Wallaszky, Tentamen . . . i. m. Lipsiae 1769. 85; Budik, Entstehung etc. (Anzeig. Blatt 1839.) 48, 54, 56; X. Schier, i. m. (Viennae 1799.) 46, 48; W. Weinberger, Die Bibliotheca Corvina (Beiträge zur Handschriftenkunde I. Sitzungsberichte der Wiener Akademie. phil. hist. klass. Bd. 159.) 63, 66, 70, 71; Hartfelder és Horawitz, Nachtrag zu Aschbach: Wiener Universität etc. 43. s. köv. l.

² Bécsi cs. kir. udvari könyvtár: 32 a 5; Budik i. m. (1839) 55; Weinberger, i. m. 58—60; A boroszlói könyvtár Horologium cod. szintén Mátyás könyvtárából került Lajoshoz 1524-ben.

³ T. Alexandrini Cortesii liber unus de virtutibus Bellicis Mathiae Corvini Hungariae Regis invictissimi Vincentii Obsopoei opera in lucem aeditus Hagonaae Joh. Secerium MDXXXI. (Akad. könyvt. Bpest.) Úgyisintén a müncheni könyvtár egyik Polybios — Herodotus — Heliodorus cod.-e (Weinberger, i. m. 40.); 1532-iki bászeli kiadású Heliodorusnak szép példánya van a Ráth könyvtárban. (Akadémia könyvt. Bpest.)

Diplomácia.

Élénkitették az udvar életét részint állandó jelenlétükkel, részint gyakori megfordulásukkal a külső hatalmak követei, ügyvivői, gyorspóstásai.

Pár évtizeddel előbb nemzetközi számításokra építették még külpolitikánkat. Eszköznek tekintettük Csehországot, a Szentszéket, Velenczét, Brandenburgot, Franciaországot, sőt Spanyolországot is. Igyekezünk egész Európát belevonni terveink hálójába. Ulászló huszonhatéves mozdulatlan politikájával külügyeink vezetése olyan férfiak kezébe került, a kik az állam érdekét mellőzve a lovagesászár dinasztikus politikáját és saját önző céljukat szolgálták. Megszűnt a magyar állam nemzetközi politikája. Odajutott az ország, hogy szövetséges volta mit sem ért többé, fenyegetésétől senki sem félt. Ügyvivőjévé lett a Habsburgoknak. Méltán illetet diplomáciájukra: *c'est la science de ceux qui n'en ont pas et qui sont profonds comme le vide.*

És mégis bármikor lépünk be az udvarba, találkozunk idegen követekkel. Idehozta őket elsősorban a török veszély. Földrajzi fekvésünk olyan, hogy Magyarországból gyökeröző vállalatban látták annak legalkalmasabb elhárító eszközét.

Már Ulászló idejében is állandóan képviseltette maga a *velencei köztársaság*. Valamennyi európai állam között neki volt legelőször szervezett diplomáciája.¹ Antonio Surriannak távozása után (1516. júl.)² Aluise Bon dr. jött

¹ Tentori, Alberi, Reumont, Baschet idevágó műveitl. Főgeli. m. 110.

² Diarii XX. 282, 402, XXII. 131, 554; XXIII. 348.

Budára Giacomo Vedo titkárával. 1519 nyaráig vezette a köztársaság ügyeit. Sokat szenvedett a hidegek miatt és betegeskedett. Alig várta, hogy megszabaduljon. 1518-ban Krakóba ment; üdvözölte a signoria nevében Zsigmond királyt Bona Sforzával való egybekelése alkalmából. A következő év tavaszán megkapta visszatérhetési engedélyét. Búcsúkihallgatásán lovaggá akarta ütni Lajos, ő azonban kitért e megtiszteltetés elől. Két aranyozott ezüst billikommal megajándékozva távozott.¹ Utóda dr. Lorenzo Orio lovag lett. 1519 június elején érkezett a magyar fővárosba, Francesco Massaro titkára kíséretében nyolcz emberrel és nyolcz lóval. Havi 80, utóbb 100 ducát követi pénzt kapott a signoriától. Elkíserte az udvart Prágába is. Jelen volt Mária koronázásán. 55 hónapig viselte magyarországi tisztségét. Távozásakor elődjéhez hasonló megtiszteltetésben részesült.² 1523 augusztusában a signoria úgy döntött, hogy Magyarországra ezentúl csak követségi titkárt küld.³ Tette ezt egyrészt azért, mert a titkárok feleannyi fizetéssel és szamályeztetéssel jártak, mint a követek, másrészt pedig azért, mert Belgrád eleste óta (1521 aug. 29) a törökkel barátkozott és Magyarországot holttemnek tekintette. Láta továbbá azt is, hogy Máriának Budára való érkezéssel Magyarországon valamit elérni, csak Bécsen keresztül lehet. Elégségesnek tartotta tehát a titkár rangban levő képviselőket is. Bántotta is ez Lajost, mert benne országa nemzetközi méltóságának megkisebbitését kellett látnia.⁴ Nem kis mértékben járult ez a körülmény is ahhoz, hogy a hangos rákosi országgyűlés kémnek minősítette a velenczéseket s kiutasította a szigetváros követeit az udvarból. Guidoto

¹ Diarii XXII. 273, 458, 555; XXVII. 80, 501. s köv.; Másolatok a velencei ill.-ból 1516—18 (A M. Tud. Akadémia Tört. Bizotts. okl. másolatai között). Acta Tomiciana IV. 327. — Wenzel G., Bon Alajos jelentése Magyarországról. Magy. Akad. Értesítő 1856. 118.

² Diarii XXV. 513; XXVII. 419; XXXI. 426; XXXIII. 157; XXXV. 295 . . .

³ Diarii XXXIV. 376—380.

⁴ Diarii XXXV. 297.

1525 júliusában végkép elhagyta hazánkat. A távozó titkárkövetet szíves figyelmébe és jóindulatába ajánlotta Lajos Gritti András doge Ő kegyelmének.¹

Élénk összeköttetésben volt az udvar a *császárvárossal*. 1515 óta, ahogy Miksa és Ulászló kettős házassági szerződéssel összekötötték családjukat, állandóan jöttek-mentek követeik.² Családi ügyeken kívül a török ellen való védelmezés alkotta tárgyalásuk anyagát. Még mindig Cuspinianus vitte a vezető szerepet.³ Mellette működött a magyar nyelvet is folyékonyan beszélő Johann Mrakes von Noskow (Joh. Marexi, Maraxy), a ki 20 év alatt negyvenszer tette meg az utat Bécs és Buda között.⁴ Sűrű látogatásuk csak akkor kezd alábbhagyni, mikor Mária Budára érkezett. Vele ugyanis a bécsi udvar Andrea da Burgo⁵ castiglionei grófot, a magyar viszonyokat ismerő és kipróbált diplomatát küldte hazánkba. Burgo állandóan a királyné környezetében tartózkodott. Ott volt a prágai koronázáson is. Nagy hatással volt az ifjú királynéra. Büszke, gőgös volt és nagy cselszövő. A magyar urak éppen nem szivlelték. Neki sem izlett a budai világ s mint fiatal házasság alig várta, hogy szabaduljon a Duna mellől. 1523 őszén, a németújhelyi tanácskozások után sikerült szabadságot kapnia. Helyébe

¹ Diarii XXXV. 279, 297, 282, 320; XXXIX. 105—116; Firnhaber, i. m. 73, 131, 133; K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1525 fasc. 1; Másolatok a velencei llt.-ból 1525 (A. M. Tud. Akadémia Tört. Bizotts. okl. másolatai között).

² Szabó Dezső, Küzdelmeink a nemzeti királyságért i. m. 110 . . .

³ 1516—1519-ig évenként kétszer fordult meg követségben Budán. 1525-ben utoljára. (Karajan, Tagebuch Joh. Cuspinian's 1502—1527. L. a Fontes Rer. Austr. Scriptores I. Bd. 408. s. köv. l. — H. Ankiewicz, Das Tagebuch Cuspinians. Nach dem Original etc. L. Mitteilungen des Instituts f. Österr. Geschichtsforschung Bd. 30. (1909) 280 s. köv. l.)

⁴ K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1526 fasc. 2.

⁵ K. Stoeckmann, Über die Briefe des Andrea da Burgo etc. (Sitzungsberichte d. Kais. Akad. der Wiss. Phil.-Hist. Klass. 24. Bd.) Wien 1857. 159 . . . Dr. Const. Höfler, Das dipl. Journal des Andrea del Burgo etc. (Sitzungsberichte i. m. 108. Bd.) Wien 1855. 411 . . . Diarii XXXV. 107. K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Cless-féle iratok etc.

Schneidpeck János,¹ schönkircheni báró került. Ezt a kapzsi „lutheranust“ tartotta az udvar megrontójának a köznemesség. Hűségesen örködött a kétfejű sas érdekében. Oka volt ő maga is, hogy a rákosi országgyűlés felbuzdult nemzeti önérzete kitessekelte a velenczésekkel együtt Budáról. Kisebbség nagyobb megbiztatásokkal megfordult még a magyar fővárosban többször Herberstein Zsigmond báró is, az oroszok idősb Plinius-sza, a ki előre megjósolta az ország pusztulását.²

Állandóan jó viszonyban volt az udvar a *Szent-Székkal*. 1516-ban familiaris-át, Orsini Róbert reggioi érseket szemelte ki X. Leo, hogy tanácsadónál állandóan Lajos mellett legyen.³ Két év múlva Schönberg Miklós ágostonos jött, általános támadó hadjárat tervezetét hozva a törökség ellen. Kevésre reá X. Leo utódának, VI. Adorjának oldalkövetét, Tommaseo de Vio gaetai bibornokot találjuk Budán (1523 közepén).⁴ Segélyt hozott az ottoman hatalom ellen való vállalat támogatására. Igyekezett egyszersmind a reformatio okozta egyházi bajokat is orvosolni.⁵ Vele állandó ügyvivő is jött: Burgio Antal János, szicíliai báró. Burgiot a magyarság megszerette s úgy tekintette, mintha nem is az olaszországi Szicília, hanem a magyarországi Siculia (Székelyország) szülte volna. Soha idegen diplomata azon ország iránt, mely működésének színhelyül szolgált, bensőbb érdeklődést és nagyobb buzgalmat nem tanusított, mondja Fraknói, mint a milyennel Burgio Magyarország érdekeit és megmentése ügyét felka-

¹ Szerémi, i. m. 76; Acta Tomiciana VI. 171; Firnhaber, i. m. 106; Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 224; K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1523–25. fasc. 1. — I: 66.

² Budán járt 1518-, 1520-, 1522-, 1524-, 1525-, 1526-ban. Életét l. Gratae posteritati Sigismundus liber baro . . . actiones suas brevi commentariolo reliquit. Viennae Austriae 1558.

³ Fraknói V., Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-Székkal Bpest 1902 II. 325 s. köv. 1; Pray, i. m. V. 18–19.

⁴ Pray, i. m. V. 26; Katona, i. m. XXIX. 41.

⁵ Katona, i. m. XXIX. 410; Eug. Alberi, Relazioni degli Ambasciatori Veneti al senato etc. Serie II. vol. III. Firenze 1846. pag. 69; Dl. 25312; Diarii XXXVI. 256, 461.

rolta.¹ A mohácsi vészt megelőzően megfordult még Budán Lorenzo da Campeggio bibornok-legátus, a paduai egyetem egykori jogtanára. 1524 deczemberében érkezett az udvarba. Az volt a feladata, hogy egyrészt előkészíti a félhold ellen való támadást, másrészt csillapítja a belpolitikai — és a reformatio okozta zavarokat. 50,000 aranyat is hozott magával ez a 38 év körül járó, humanista műveltségű főpap. A király nagy kitüntetéssel fogadta, egy mérföldre ment eléje, szállásáig elkísérte. A primás latin beszéddel üdvözölte. Kitüntették azzal is, hogy ellátásáról az udvar maga gondoskodott. Valóban sokat fáradozott Burgio báróval együtt romlásnak indult hazánk megmentésén. Campeggio 1525 júniusában távozott el; 1207 frt. 23 dénár értékű 40 öl fekete bársonyszövetet és 8 aranyozott ezüst kupát kapott ajándéku.² Burgio továbbra is visszamaradt. A nehéz időkből egyetlen igaz barátja s támogatója lett az országnak. A végzetes 1526 aug. 29 után Mária királynéval együtt Pozsonyba menekült.

A *lengyel* királynak,³ Lajos nagybátyjának nem voltak állandó követei az udvarban. De mint egyik főgyámnak, a kinek szemmel kellett tartania az udvar ügyeit, sűrűn küldöztette Budára embereit. 1516-ban Laski János⁴ gneseni érsekprimás és Szydłowieczki Kristóf⁵ kancellár jelentek meg képviselőként. Igyekeztek az ország jólétét célzó tanácskozásokban uruk akaratát érvényesíteni. Nem sokat érték el.⁶ Eredménytelenül fáradozott (1518) Drzewicki

¹ Theiner, Vet. Mon. II. 639; Fraknoi, i. m. II. 336—37; Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. XCII. s. köv.

² Alberi, i. m. Ser. II. vol. III. Firenze 1846. pag. 107; Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. XCV. és 101; Pray, Epistolae procerum I. 166; Diarii XXXV. 114—15, 290; CXXXVII. 468; Istvánfi, i. m. 132; I.: 263—204.

³ E. Zivier, Neuere Geschichte Polens. (Die zwei letzten Jagellonen 1506—1517.) Gotha 1915. I. Bd. 11 s. köv.

⁴ H. Zeissberg, Joh. Laski, Erzbischof von Gnesen (Sitzungsber. i. m. 77. Bd.) Wien 1874. 519; Zivier, i. m. I. 374—75.

⁵ Jerzy Kieszkowski, Kanzler K. Szydłowiecki Poznan 1912.

⁶ Acta Tomiciana IV. 10, 22, 23; Pray, i. m. V. 16.

Mátyás is. Nem tudta elismertetni a rendekkel a lengyel király főgyámi hatalmát. Neheztelt is miatta Zsigmond.¹ Az 1518-iki Szent György-napi dietára a már Ulászló idejében is itt járt Karnkowski János kir. titkár és Tanczin András érkeztek Krakóból.² Ez az utóbbi éleleszü, kistermetű férfiú képviselte Zsigmondot Mária prágai koronázásán is.³ Mindannyiuk között legkiválóbbnak látszott Szydłowiczki. Ő jött 1522-ben ismét Budára, hogy a sülyedő magyar udvaron segítsen és megvesse alapját az ottomán hatalom ellen való egységes német-magyar-lengyel támadásnak. Részt vett a németűjhelyi tárgyalásokban is. Minden ügyessége ellenére eredmény nélkül tért haza.⁴ Távozta után egymást váltották a lengyel követek és küldöttek kisebb-nagyobb megbízatásokkal.⁵

A *portával* való viszonyunkra gyér világot vetnek emlékeink. Az ottomán hatalom terjeszkedése arra bírta X. Leót, hogy 1517-ben ötévi fegyverszünetet rendeljen a keresztény uralkodók között s felszólította őket a török ellen való közös támadásra.⁶ Ugyanezen évben Szelim szultán elfoglalta Egyiptomot és vele elnyerte a kalifa méltóságot. Keleti politikája arra kényszerítette, hogy Magyarországgal

¹ Acta Tomiciana IV. 107, 109, 236. — Egyéniségére nézve I. Cas. Morawski, Histoire de l'Université de Cracovie etc. (Trad. de P. Rougier) Paris et Cracovie 1900 III. 19.

² Acta Tomiciana IV. 9, 259.

³ Acta Tomiciana V. 237, 296.

⁴ Acta Tomiciana VI. 158. — A németűjhelyi tárgyalásokról szóló naplójának Géresi Kálmán készítette másolata a M. Tud. Akad. Tört. Bizottságának okl. másolatai között van.

⁵ 1524-ben Krzyezky András (A. Cricius) a jeles humanista költő és író, Rotterdami Erasmus barátja járt Budán. (Acta Tomiciana VII. 83.) — 1525-ben a hatvani országgyűlés alkalmával Karnkowski János titkár és a német barát Lypehyeh (Nyepczicz) Miklós kir. kamarás jöttek Budára. Ez utóbbi napi 12 frt.-t kapott ellátásul a magyar kincstártól. (Acta Tomiciana VII. 306., Dl. 24180., II: 187.)

⁶ L. Joseph von Hammer, Geschichte des osmanischen Reichs II. és III. kötetét Pest 1828; Joh. Wilh. Zinkeisen: Geschichte des osmanischen Reichs etc. Gotha 1854. II. 593 s. köv. I.; N. Jorga, Geschichte des osmanischen Reiches I—V. Bd. Gotha 1908—1913. II. kötet 385 s. köv. I.

békében legyen. Sikerült is neki (1519) három évre meg-
egyeznie.¹ Ezalatt pedig hozzáfogott Rhodus elfoglalásához;
de a pestis elragadta.² Arménia, Syria, Palestina, Arábia,
Egyptom meghódítójának utóda: a 25 éves Szulejman,³ a
nagy, a hatalmas, a törvényhozó folytatta a küzdelmet s
oly ragyogóvá tette a félholdat, mint soha azóta. A syriai
láزدás elnyomása után Berham csaus-án esett sérelmet
ürügyül használva föl,⁴ elfoglalta Nándorfehérvárt. 1524 tava-
szán, mivel Egyptomban volt elfoglalva, békét kért. Az
udvar elutasította, a helyett hogy kapott volna az alkalmon.
Igen, mert már Ferdinánd utasította budai követét, hogy
a béke ellen dolgozzék.⁵ Így újult meg a küzdelem a Habs-
burgok és a Valois-k között és I. Ferencz szövetségese eltiporta
Mohácsnál az ellenállni akaró magyarságot.

Fölkeresték még a budai udvart a nevezett európai
államok követein kívül a francia,⁶ a moldvai,⁷ és a havas-
alföldi vajda⁸ küldöttei is.

¹ A béke Károly és Ferdinánd érdekeinek szemmeltartása mel-
lett kötöttet: quatenus scilicet Sae Mtis Chatolice dominiorumque
suorum intersit — írja Lajos Ferdinándnak. (K. u. k. Haus-, Hof- u.
Staats-Archiv. Hungarica 1519—22 fasc. 1.)

² 46 éves korában. Jellemzését l. Hammer, i. m. II. 534; Zinke-
isen, i. m. II. 610.

³ 1520—1566 uralkodott. A török írók Ssahib-al-aaschiret el
Kamilet-nek, azaz a teljes tizes szám betöltőjének, vagy Ssahibi Kiran
Sultan Suleiman Khan-nak, azaz törvényhozónak nevezik. (Hammer,
i. m. III. 3; Zinkeisen, i. m. II. 611.)

⁴ Istvánfi szerint a tatai tóba fojtották (i. m. 90.). Nem igaz.
(Hammer, i. m. III. 13, 20; Zinkeisen, i. m. II. 615; Jorga, i. m. II.
385; Diarii XXIX. 621.)

⁵ K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1524. fasc. 1.

⁶ 1519-ben Poncet de la Tour, I. Ferencz francia király követe
jár Budán, hogy Lajos szavazatát megnyerje ura számára a frankfurti
császárválasztó birodalmi gyűlésre vonatkozóan. Annyira nem fogad-
ták szívesen, hogy még szállást se kapott. (Diarii XXVII. 287., 290.,
299.) — 1524-ben pedig Rincon Antal francia ügyvivő jött Budára,
kérve Lajost, hogy ne nyújtson katonai segítséget V. Károlynak.
(Fraknoi V., Magyarország a mohácsi vész előtt i. m. 1884. 44.)

⁷ I: 124., 140., 230.

⁸ I: 17.

Amint a külföldi fejedelmek képviselőit főképen a török veszedelem hozta Budára, akként a mi küldöttségeink is elsősorban ennek elhárítása végett keresték föl a szomszédos és külföldi udvarokat.

Diplomáciai testületünk még nincs. Szolgálatot tevő követeink nagyrészt a kir. kancellária titkárai közül kerülnek ki. Mellettük és utánuk kiveszik részüket a diplomáciai megbízatásokból egyes főpapjaink és főuraink, sőt a mi a diplomácia történetében új dolog, köznemeseink is. Mivel a diplomácia nyelve latin volt, elsősorban a kancellária jelesebb humanistáit vették számításba. Főpapi és főúri megbízottainkat kiváltképen vagyonuk tette alkalmassá a feladatokra, a kancellária tagjait pedig retorikai jártasságuk ajánlotta. Azok vagyonukkal pompáztak és diszelegtek, ezek tudásukkal érdemlegest cselekedtek.

Diplomatáink sorát Balbi Jeromos dr. nyitja meg. Ez a volt párisi, bécsi egyet. tanár, majd kir. nevelő, a ki életét a velencei szegények kórházában fejezte be, egyike volt legjelesebbjeinknek. Mondhatni állandóan útban volt. 55 év körül járt, midőn 1518-ban Krakóba ment Zsigmond király és Bona Sforza esküvőjére. Ugyanezen év őszén már Augsburgban találjuk. Segítséget kért a török ellen és buzdította a birodalmi gyűlést egységes vállalatra. Igyekezett a császárt is megnyerni a magyarországi pártharczok lecsillapítására. Miksa császár halála után (1519 január 12) Lengyelországba küldte Lajos, hogy Zsigmond király magatartását megtudakolja a legközelebb összehívandó császár-választó birodalmi gyűlést illetően. Lajos ugyanis, mint Csehország királya, a választófejedelmek sorába tartozott, s maga is pályázott a császárságra. De midőn a frankfurti birodalmi gyűlésre küldött megbízottja: Brandenburgi György gróf a vállasztás alkalmával észrevette, hogy a szerencse Károly spanyol királynak kedvez, csatlakozott Miksa unokájának pártjához és elősegítette a spanyol király egyhangú megválasztását. A választást követő aacheni koronázó ünnepségen (1519 okt. 23) Balbi Jeromos és Ákosházi Sárkány Ambrus zalai főispán képviselték Lajost. A hazafelé tartó

követek Innsbruckban decz. 11-én per procura házasságot kötöttek az új császár nővére: Mária és Lajos között. A következő évben ismét úton van Balbi. Ápr. 3-án Wormsban nagy beszédet mondott s élénk színekkel rajzolta a fenyegető török veszedelmet. Szavai nem találtak meghallgatásra. Átengedték hazánkat sorsának, a mely hamar be is teljesedett. Utolsó megbízatása az volt Balbinak, a melylyel 1522 őszén látta el őt Lajos Prágában, tudniillik Hardeck János gróffal a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldte, hogy ismételten segítséget kérjen a törökök ellen.¹

Balbihoz hasonlóan folyton követeskedett Brodaries István dr., a végzetes mohácsi csatát átélt történetíró. 1522-ben Rómába küldte az udvar az 52 év körüli prépost-titkárt, hogy az új pápát VI. Adorjánt üdvözlje és segítséget kérjen a félhold ellen. Szent Péter trónjának új örököse teljes erővel felkarolta a magyar érdekeket. Boldogan írhatta (1522 szept. 1) Lajos királynak: Isten kegyelméből olyan pápánk van, a kinél jobbat és Felséged érdekeinek előmozdítására hajlandóbbat nem kérhetett volna az Istentől. A következő évet Rómában töltötte Brodaries, állandóan dolgozva hazánk érdekében. Csak 1524 tavaszán jött haza. Alig pihent meg, újra megbízatással indul Prágába, hogy a csehországi alattvalóknak a katolikus hitben való egyetértésén fáradozzék. 1525 elején ismét a pápához ment. Jelentést tett a szentatyának a csehországi állapotokról és segítségét kérte a szultán ellen. Útjára 267 forintot kapott a kincstárból. Együttal 360 forintot vitt magával Marsupinus Ferencznek, néhai Bakócz Tamás familiaris-ának, a ki 1514 óta állandó diplomáciai ügyvivője volt Rómában az udvarnak. Útközben megbízatásának megfelelően meglátogatta a Pavianál fogságba esett Ferencz francia királyt is. Rómába érkezve Marsupinus-szal együtt dolgozott az év nyaráig. Ekkor búcsút mondott az örök városnak s nehéz

¹ 1518: Acta Tomiciana IV. 328; 1519: U. o. V. 49; 1520: Diarii XXVIII. 538; XXIX. 130., 621; 1521: Dl. 38070; 1522: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Cless-féle iratok: Istvánfi, i. m. 101. — L. továbbá Retzer, Knauz és Ábel idevágó munkáit.

szívvel, sok adóssággal útra kelt. Fényes ajánlólevelekkel érkezett haza. Az öreg prépost fáradozásait azzal jutalmazták, hogy (1526 tavaszán) szeremi püspökké, majd kancellárrá lett (márcz. 11). Új méltóságainak nem sokáig örülhetett, mert a Pál fővétele napján (1526) ráncszakadt nemzeti szerencsétlenség az ő reménységét is sirba vitte.¹

Velenczével való tárgyalásainkat főképen Csulai Móre Fülöp prépost-titkár vezetgette. Ha valamely követünkre gondolhatunk Sir Henry Wotton szavainál: hogy a követ az az ügyes ember, a kit külföldre küldenek azért, hogy hazudjék hazájáért, akkor Fülöp prépostra gondolhatunk leginkább. Gyakran járta a szigetvárost már Ulászló idejében. Akkor több szerencséivel, mint most, a mennyiben 100 ducatot kapott ellátására a signoriától annak viszonzásául, hogy a Budán tartózkodó velencei követ is 80 ducatot kapott hópénzül a magyar kincstártól. Az 1516-iki országgyűlés azonban megszüntette a velenczéseknek járó ez ellátását. Így történt aztán, hogy a midőn Móre úr 1517-ben 12 személylyel Velenczébe érkezett, mi mást sem kapott, mint szállást a Dandalo-palotában, meg bárka-pénzt. Feladatának megoldásában sem volt szerencsés. A velencei tanács ugyanis neheztelt, hogy Bóth András oly sok kárt okozott a dalmát partokon s épp ezért csak pár száz ducattal s némi hadfelszerelési czikkekkel bocsájtotta haza Fülöp urat. 1520-ban ismét lent járt, a reá következő évben is. Ekkor már megdőrdültek Belgrád alatt a török ágyúk.

¹ Életrajzára nézve l. Sörös P., Székely S. és Kujáni G. idevágó munkáit. Továbbá 1522: DL. 25633; 1523: Acta Tomiciana VI. 219., 287., 326., 346.; 1524: U. o. VI. 20; Theiner, Vet. Mon. II. 631 639., 647; K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1523/25. fasc. 1; Isthvánfi, i. m. 114; Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. CVII; Vaticaní llt. másolatok (A M. Tud. Akad. Tört. Bizotts. okl. másolatai között) és I: 85. — Marsupinusra nézve l. 1516: Katona, i. m. XIX. 28.; 1518: Pray, i. m. V. 31; Iványi czikke a Tört. Tár. 1906. 161; 1522: DL. 25313; 1525: I. 85; Theiner, Vet. Mon. II. 659; Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. 302., 316; 1527: esztergomi és egri főesperes lett (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica fasc. 1.; Esztergomi kápt. Magánlitr.).

Ügyes beszédben fejtegette a signoria előtt: hogy hazánk egyik védőbástyája a kereszténységnek a török fegyverek furiája ellen. Kérte őket, hogy igyekezzenek megmenteni e védőfalat, mert ha ledől, akkor a tenger királynéja czédájává lesz a félholdnak. A kalmár nép azonban húzta-halasztotta a dolgot s csak akkor szavazott meg 30,000 aranyat, mikor már másik, még pedig rendkívüli követet küldtek Statilio János személyében. Késő volt, Belgrád elesett.¹

Visszatérvén velencei követtségéből Statilio, Zsigmond lengyel királyhoz kellett mennie (1524 és 25). Mindkét ízben azért, hogy a német lovagrend és Lengyelország között való ellentéteket simítsa el. Második útjának költségeire 367 forintot vett föl a kincstárból.²

A kir. titkárok közül kivették még részüket a küldetésekből Piso Jakab dr, Maczedoniai László, Gerendi Miklós, Sapka György. Mindannyian Lengyelországban jártak (1523) kisebb-nagyobb megbizatással.³

Főpapjaink közül Gosztonyi János nevével találkozunk ismételten. 1517-ben Bazini és Szentgyörgyi Péter gróffal járt Csehországban a belpolitikai zavarok lecsendesítése végett. 1520 tavaszán Krakóban tartózkodott, hogy Lajos királynak csehországi útjáról és terveiről értesítse a lengyel királyt. Négy évvel utóbb az öreg Ákosházi Sárkány Ambrus főispán társaságában a nürnbergi birodalmi gyűlésen kér segítséget a készülődő szultán ellen.⁴

Köznemeseink közül Werbőczy Istvánt illeti meg az

¹ 1517: Velencei lltr. másolatok. (A M. Tud. Akadémia Tört. Bizotts. okl. másolatai között); Diarii XXV. 28., 33., 36; 1520: DI. 38061. — Másolatok a velencei llt.-ból (U. o.); 1521: Diarii XXIX. 515; XXXI. 179; XXXV. 110; Másolatok a velencei llt.-ból (U. o.); Paolo Paruta; Istorie Veniziane etc. in Venezia 1718. 309., 312

² 1521: Másolatok a velencei llt.-ból (A M. Tud. Akadémia okl. másolatai között), Diarii XXXI. 311; 1524—25; Fraknoi V., Magyarország a mohácsi vész előtt i. m. 1884. 79. — I: 85—86.

³ 1523: Acta Tomiciiana VI. 238., 278., 303., 311., 337.

⁴ 1517: Diarii XXV. 473; 1520: Acta Tomiciiana V. 213., 296; 1524: Diarii XXXV. 444; K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1523—25 fasc. 1.

elsőség a diplomácia terén. 70 emberből álló csapattal vonult a bácsi országgyűlés határozata folytán Velenczébe és Rómába (1519). Kíséretében diszelegtek: Gyurkóczi Csalovics Horváth Pál a későbbi óvári várnagy, Fancsi Imre, Tornallyai János, Szobi Mihály. Velenczében szokásosan a Dandolo-palotába szálltak. Kihallgatásukon tájékoztatták a signoriát a magyar kormányválságról s tudatták, hogy a kir. tanácsban hatalomra jutott köznemesség a köztársasággal szemben a régi külügyi politikát fogja követni. Együttal kérték a doget: hasson oda, hogy a császárválasztó frankfurti birodalmi gyűlésen a választófejedelmek Lajos mellé álljanak. Felbuzdult köznemesi önérzetükre vall, hogy Werbőczy a diplomáciai szokástól eltérően, magyarul beszélt. Így is hangsúlyozni óhajtotta, hogy ő a magyar nemzet zömét, köznemességét képviseli, a mely ellensége mindennek, a mi idegen. Ugyanezt a követséget az év nyarán Rómában találjuk, hasonló megbizatással.¹

Werbőczy példájára járhatott el a bácsi országgyűlés másik két köznemesi kiküldöttje: Ártándi Pál és Kenderesi Mihály, a kik ugyanekkor és ugyanazzal a megbizatással Zsigmond lengyel királyhoz mentek.²

A diplomaták között találkozunk még a Prágát és Ólmüczöt járó Nagylucsei Dóczi Ferenczczel,³ a portánál időző Bélai Barnabással, a későbbi szörényi bánnal,⁴ a szláv nyelveket beszélő s a Krakót látogató Trepka András főudvarmesterrel,⁵ az európai udvaroknál meg-megforduló Niger Tamás scardonai püspökkel⁶ és Ciprusi Hannibállal. Ez utób-

¹ E követség részletes leírását l. Wenzel G. idevágó cikkében *Magy. Akad. Értesítő*, kis gyűlés decz. 21. 1850; Fraknói V., Werbőczy István életrajza (*Magy. Tört. Életrajz.*) i. m. 132 s köv. l.; *Diarii XXVII.* 86. s köv. l.

² *Tört. Tár* 1882 (Fraknói cikke).

³ 1522—23: *DI.* 23706., 23707., 26293., 23712., 23966 és I: 73.

⁴ 1517: *DI.* 24391.; Theiner, *Vet. Mon. Hung.* II. 626; 1519: *DI.* 24393; *Diarii XXVII.* 544; *Istvánfi*, i. m. 87; 1521: *DI.* 29984.

⁵ 1526: *Acta Tomiciana VIII.* 25.

⁶ 1523: *Diarii XXXV.* 137—8; *Acta Tomiciana VI.* 348; 1524: *Katona*, i. m. XIX. 477.

bit 1523-ban a perzsa sah-hoz szemelte ki az udvar, hogy a török ellen támadásra bírja a keleti fejedelmet.¹ -

Fényes volt az a magyar követség, a melyet 1519 nyarán Brandenburgi György gróf és Sternberg László cseh főúr vezettek a frankfurti birodalmi gyűlésre. Csak György úrnak magának 4490 forintjába került a pompakifejtés. S midőn Károly spanyol királyt egyhangúlag császárrá választották, hálából az immár V. Károly 3000 rajnai forintot rendelt György grófnak élete fogytáig a gyűlésben való jeles szolgálataiért.²

Hasonlóan pompázott az 1522-ki nürnbergi birodalmi-gyűlésre küldött követség. Ott diszelgett soraiban az udvar színe-java. Köztük lehetett látni az ősnemes családból való Gosztonyi János győri püspököt, a királyné kövére kan-czellárját, továbbá a széptermetű Maczedoniai László szerémi püspököt, Bélteki Drágfi János főtárnokmestert, Werbőczy István kir. személynököt, Gethei János alnádort, Csébi Pogány Zsigmond főispánt, Kenderessi Mihály kir. tanácsost, Zsivkovich Ferencz zengi püspököt és másokat. Szónokuk Maczedoniai László volt. Hiába tárta föl a török veszélyt, komoly segítséget nem kaptak.³

Beszéltetett magáról az a küldöttség is, a mely Zsigmond lengyel király és Bona Sforza esküvőjén képviselte az udvart. A vendégeskedő magyarság ugyancsak kitett magáért. Hogyne, a mikor Zsigmond esküvőjéről volt szó, a ki Ulászló korában hosszabb ideig időzött Budán és a ki a magyar urak közül nem egygyel benső barátságot kötött. 1177 volt csak a paripák száma! Elgondolhatni azt az evést-ivást, pompakifejtést, a melyben a két testvérnemzet egymást fölülmulni igyekezett. Lajos királyt Kázmér tescheni herczeg és Ákosházi Sárkány Ambrus képviselte 273 lovassal. Képviseltették ott még magukat: Szapolyai

¹ K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungaria 1523—25 fasc. 1.

² 1519: Istvánfi, i. m. 86; DL. 38044., 38046; Diarii XXVII. 288.

³ 1522: DL. 23618., 23762., 23763., 23766., 23618., 24399;

Iványi B. cikke T. Tár 1906. 344 s. köv. l.: Apponyi, Hungarica i. m. I. 129.

János 50, Perényi Imre nádor 26, Bakócz Tamás prímás, Frangepán Gergely kalocsai érsek, Szalkai László váci püspök 24—24, Buzlai Mózes főudvarmester 13 lovassal. Ippolito d'Este bibornok, egri püspök személyesen jelent meg; 367 lovas kísérte.¹ A pompálkodás ezer nemével szemben csak az időtöltés ezer faja vehette föl a versenyt.

Lássuk, milyen szórakozásokban lelték leginkább kedvüket!

¹ Acta Tomiciana IV. 309.

Ünnepségek, időtöltés, konyha.

A koronás gyermek György grófban kapta meg leg-hívebb czimboráját a gyászok torán és örömök reggelén. Pisónak humanista világát nem szivta magába. E mentorának finomultabb időtöltéseivel szemben, György úr szilajabb tréfáiban telt ingere. Ízlésesebb társaság, színielőadás, hangverseny helyett harczias szórakozásban lelte örömét. Tetszett neki a szellemességnek az a faja, mely élcznek tartja még a durvaságot. Élő egeret étetett udvari emberével, szájába vétette a levágott macskafarkot; megízleltette a rothadó kutyatetetemet. Forratlan vérével asztalához ültette vadászkutyáit és kedvelt majmát.¹ Udvara tetszésével találkozott a kakasviadal.² Mámoros feledtséggel élvezte a lakomák kiragyogó óráit. Arany-könnyelműséggel járta a tánczot s töltötte idejét vadászatokban. Kedvelte a fürdőkádban való étkezést s ha lehetett, tornajátékokat űzött.

Zsigmond, a lengyel király intve intette, s nagybátyai módon figyelmeztette: javuljon meg, éljen uralkodóhoz illően.³ Úgy rémlett, hogy házaseletével végét szakítja illem, olykor szeméremsertő tréfáinak. De Máriában, az innsbrucki kolostor neveltjében nem találta meg új útra vezetőjét. Nem nyert benne támogatót hivatása betöltésében. Nem lelte föl azt, a ki munkára szoktatva erélyessé tette volna s önállóvá. Karját karjába öltve futott vele arra, a hol

¹ Isthvánfi, i. m. 131.; I: 116.

² M. Denis, Die Merkwürdigkeiten der k. k. garellischen öffentl. Bibliothek am Theresiano Wien 1780. 251.

³ Acta Tomicianiana VI. 270.

csók és kaczaj szaladt eléje. Együtt szivta vele minden érzékével fiatal élete tavaszi szépségét. Könnyű volt Lajost tánczra vinni. Anyjától örökölte a francia könnyűvérűséget.

Az emberek mindig szerették a fényt, a pompát, s ha még örökletes volt: hitellel is módját ejtették pompa-kifejtésüknek. E kor levelei, melyek az újságokat pótolták, szeretettel rajzolgatták, mint fogadtak egyes uralkodókat, milyen ünnepséggel vártak egyik-másik egyházi méltóságot. Apróra megőrizték, hogy vendégelték meg befolyásos szomszédaikat, hogyan folytak le a bálók, vadászatok és más szórakozások. Mintha e század uralkodó osztályai egész élettartalmukat csupán ezekben találták volna. Zálogba vetették klenodiumaikat, uzsorásoktól kölcsönözgettek csak-hogy kitünjenek, föllépésük fényes legyen, felébreszszék a figyelmet és elvakítsanak.¹

Lajos sem lett kivétel. Peregve teltek az évek. Hatodik esztendeje fordult, hogy kijelentette Bakócz előtt a bécsi Szent István-templomban: házastársul veszi Máriát. Mint kilenczéves gyermek gyűrűt váltott a 10 éves főhercegnővel és főpapi áldásban részesült. Ez államjogi és házassági játék egyik részét végrehajtották Linzben, a mikor Ferdinánd és Anna megesküdtek. (1521. máj. 26.). Sürgette Lajos is házassága végrehajtását. Nővére egybekelése után maga küldte szét meghívó leveleit. Fölkérte Perényi Imre özvegyét is, a női nem örök ékességét: jöjjön a királyné fogadására. *Főtisztelendő esztergomi legatus urunk — írja az özv. nádornénak — a minap fölkérte nemzetességedet (generositatem), hogy készüljön fel a királynő fogadására. De mint értesülüink, e kívánságunk reménytelenné lett nemzetes asszonyomnál, még pedig a nádor úr miatt. (T. i. Báthori miatt.) Ugyanis, még mielőtt értesült volna óhajunkról, megígérte magának a nádor úrnak óhajtására, hogy az ő (t. i. Báthori) leendő asszonya elé fog menni. Értesülüink pedig erről abban a kérvényben, a melyet ugyancsak*

¹ Casimir v. Chłędowszki, Der Hof von Ferrara Berlin 1910 (aus dem Polnischen von Rosa Schapire) 409.

a nádor intézett hozzánk. És mi meg is engedtük, hogy nemzetességed teljesítse a nádor úrnak adott szavát, hogy fogadni fogja az ő jegyesét. De most tudja meg Te kegyelmed, hogy a nádor úrnak lakodalmát elhalasztották Mária Magdalena ünnepére. A nővéremnek Linzben tartandó lakodalma pedig a fenséges Ferdinánddal, Ausztria főherczegével Szent-Háromság ünnepe körül föltétlen meglesz. A menyegző 15-dik napján pedig jegyesemet, a királynőt Hainburgig hozzák. Mivel tehát a királynő elhozatalának ideje már-már közeledik és szinte itt is van, a nádor lakodalmának ideje ellenben messze van, a szokottól eltérőbb módon kérve-kérjük Te kegyelmed, kegyeskedjék tekintettel fenségünkre és magára a királynőre, a lehető fényes és illő kísérettel azonnal Pozsony alá menni. Összejönnek oda mihamarább más urak és úrnők is, hogy azután Hainburgig a királyné elé menjenek. Mi pedig úgy határoztuk, hogy nemzetességed nyissa meg az úrnők sorát — a minthogy meg is illeti ez a kitüntetés. Meggyőződésünk, hogy ez az egész dolog néhány nap alatt lezajlik és a királynőnek Pozsonyban való elszállásolása után, végre Te kegyelmed is eleget tehet a nádor úr ömagyságának. Ha pedig úgy esnék, hogy a királynő hosszasabban időznék Germánia egy-másik helyén (a mi nem valószínű) és itt lenne a nádor úr lakodalmának az ideje, nem fogjuk Te kegyelmed megakadályozni, hogy akkor a nádor úr jegyesének fogadására elmenjen. Te kegyelmednek a miattunk fölmerülő költségeiről pedig annak idején készségesen felelünk és eleget teszünk. Ismételve kérjük, ne cselekedjék másként, mint a mire kértük.¹

A meghívott urak és nők versenyezve tettek ki magukért,² tőkép a kik az udvar körül ragyogtak. Hainburgban fogadták az ifjú főherczegnőt. Az útkjba eső helyeket hagyományosan feldíszítették lombokkal, diadalívекkel.

¹ Bartal, Comment. ad historiam status iurisque publ. regni Hungariae aevi medii libri III. Mantissa XVI.

² A magyar urak szerették a nagy kíséretet. Szapolyai 600 lovassal jelenik meg az 1517-iki dietán. Bár ennek politikai íze van, de jellemző (Dubravius, i. m. 203a).

Hainburgtól Budáig zengett a zeneszerszám és köszöngettek a királyi zászlók. Az özönnép arczán kellemesen játszott a júniusi verőfény. Bámulta a tömeg, hogy pompáztak az urak, a deli szűzek és asszonyok. Csillogó gyöngyös pártája lebegő fátyola alól fölismerte ezt is, azt is. S a míg elszemlélte a paripák cifra nyeregvilágát s megcsodálta a vetekedő öltözetek ragyogó ékeit, röpködő tekintetével a mennyasszonyt üdvözölte.

A budai udvar öröme csak pillanat volt, mint harmat, melyet felszáraszt a kelő nap. Hallatszott már Belgrád alatt a törökök fanatikus éneke :

Lâ 'illâh-illâ-l-llah

Wa-Muhammed raszûln-l-llah !¹

Lajosnak el kellett mennie. A hulló ős régen megszínesedett és apró pelyhekben hullt már a hó, a mikor betegen visszatérhetett; Szabács is, Zimony is, Belgrád is elesett.

Összehúzódt lélekkel kellett gondolnia a koronázás és menyegző ünnepségeire.² Nem maradt fenn a leírása sem koronázásuknak, sem menyegzőjüknek, bizonyosak vagyunk mégis, hogy ők, a Miksa neveltjei, nem hagytak követelnivalót az ünnepség szertartásaival szemben. Megzavarta benne őket, egyszerűsítette méreteit a török veszedelem, illő fényéből azonban nem vetköztette ki, amint-hogy a Ferdinándét sem.³

Útra övezték magukat. Bebujva téli prémjeikbe, Székesfehérvárra⁴ vonultak. Hűs deczemberi szellő verte a lovak sörényét. Ezer napfény rezdült aranyos hintóik csillogó takaróin. Szemük hamvas fátylak alól csillogott ki.

¹ Nincs más Isten mint Allah és Muhammed az ő prófétája.

² Mária koronázása 1521 decz. 11-én ment végbe Székesfehérvárra; az esküvő pedig a következő év január 13-án Budavarában.

³ Istvánfi, i. m. 91. — Ferdinánd linzi esküvője egyszerű volt. Három napig tartott, mert a török már fenyegetett, de nem hiányzott: nec spectaculorum varietas, nec equestres ludí, nec alia letitiae signa.

⁴ Ankvicz, i. m. 321; Dr. Tóth-Szabó Pál, i. m. 250; Nemz. Múzeum törzs. 1521: Perényi cs. llt. 1522; Katona, i. m. XIX. 210.

Csakúgy csörömpöltek málhásszekereik a zuzmarás fehérvári úton. Messze kihallották a zugó harangok szavát. A fény és pompa emelésére fordították a szászok 12,000 frt. értékű ajándékát is.¹ Hangulatukban megzavarta őket a köznemesség mennydörgése. A serdült királytól esküjét követelték, mert, mint gyermek, koronáztatásakor nem tehette le az ország szabadságára. Lajos teljesítette. Így koronázták nejét ünnepi módon Magyarország királynéjává.

Visszatérve Budára, hangos lett tőlük az udvar. Készültek az esküvőre, a mely jan. 13-án megtörtént. Folyt előttük a bor egész nap, volt lakoma meg ének. Mikor a szürkület homálylyá sötétült, elkezdtek a tánczot: járták vegyest, megforgatták a karcsú német kisasszonyokat, aprózták a csárdást s járták a fáklyást a hajnalba haló órákig.² Tetézték az ünnepséget a másnapi ajándék-osztogatással. A következő napokat főképen lovagi tornákkal töltötték be. A király is résztvett bennük. György gróffal mérte össze fegyvereit s a tanítvány legyőzte a mestert.³

Jóformán végét sem szakították jókedvüknek, az ifjú asszony sürgette a prágai koronázás készülékeit. Ismét lóháton volt az udvar. Lajos levele megőrizte prágai fogadtatásukat. Egy kilométerrel a város előtt igen sok fegyveres lovas várta őket. Eléjük sietett az egész polgárság. Jó eléjük vonult a város zsidósága, felöltve fehér imaköpenyeiket. Beborítva vele fejüket, eléjük vitték a tizparancsolatot, zsidó himnuszokat énekeltek, istent dicsérő és örömdalokkal vegyest. Kérve kérte a zsidóság a királyt, hogy érintse meg a tizparancsolatot. Lajos nem kezével érintette, hanem azzal a vesszővel, a melylyel lovát irányította. Az ilyen vesszőket azután a babonás nép oly nagyra

¹ G. D. Teutsch: Die Schässburger Gemeinderechnung etc. i. m. (Archiv d. Vereines für Siebenb.) 1853. 147—148.

² Az ünnepségek, szertartások menetét I. Joh. Voigt, Fürstenleben und Fürstensitte im XVI-ten Jahrhundert (Raumer-féle Hist. Taschenbuch) Leipzig 1835. 201 s köv. l.

³ Orio Lőrincz jelentése 1521. jan. 15. Fraknoi V., II. Lajos és udvara i. m. 50.

becsülte, hogy akár 100 aranyat is adott érte. A kaputól a hidig kettős sorfalban állott a fegyveresek hosszú sora, sehol sem volt megszakítva. Itt is, ott is lobogtak a czéhek zászlói és jelvényei, a tömeg ellepte a tereket. Felvonultak az országtartó nagy urak, fel a papság, fel a káptalan. Ünnepele az egész város.¹ Szólt a zene, ismét borba fult a nap. Volt öröm, hejje-hujja, táncz, muzsika, ének. Jókedvük azonban csak aranyfüst volt, egyre átfeketéllett rajta az országos nyomor. És az ájtatos Mária nem sürgette hazatérésüket. Másfélévig oda voltak.

Visszatérve épen hogy fölmelegedtek, vágyaiknak ismét színes szárnya lendült. Újra ünnepi készülődés zaja üti meg fülünket.

Németújhelyt jöttek össze Ferdinánd és Anna, Lajos és Mária. Kiséretükben voltak a brandenburgi grófok: György és Vilmos.² Egy esztendeje még nagyon komoly dolgok játszódtak itt le. Németújhelyt büntette meg Ferdinánd a lázadó bécsiek vezetőit. Itt üttette le a fejét a bécsi egyetem jogtanárának, az erdélyi származású Capiniusnak is.³ Ekkor a Ferdinánd trónját kellett biztosítani, most meg a Lajos udvarát megmenteni.⁴ Olyan fénynyel jöttek össze, hogy semmi sem hiányzott, a mi jellemezni szokott fenséges gondolkozású és nagylelkű uralkodókat.⁵ A lengyel királyt Szydłowiecki képviselte.⁶ Szép őszi napon (1523. okt. 12.) találkoztak a soproni mezőkön. Büszkén lovagoltak be nemes lovascsapataik élén Sopronba. Három napig ettek, ittak, tánczoltak. Érezték, mint hevíti erüket fiatal vérük. Majd Németújhelybe vonultak. És míg tanácsosaikkal

¹ Pray, *Epistolae procerum* I. 154.

² *Acta Tomiciana*, VI. 331. — Ez összejövetelt megörökítette Szydłowieczki naplója.

³ Aschbach, i. m. II. 187—188.

⁴ . . . de re Turcica, de ordinatione regis et curie et de aliis folyt a tárgyalás — mondja Szydłowieczki.

⁵ . . . in hoc conventu nihil defuisse, quae ad magnanimos et potentissimos principes . . . etc. Salamanca K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Grosse Corr. 12).

⁶ Naplójában leírta az ünnepségeket is.

szedették apróra a terveket, folytatták a dáridót napokon keresztül. Ferdinánd kincstartója Salamanca egyik barátjához írt levelében hosszadalmasnak tartotta felsorolni és leírni azt a tobzódó örömet, lakmározást, tánczot, vitézi tornát, a melyeket éjjel-nappal folytattak nyilvánosan is és az egyes meghívottak-adta vendégségeken is. Összehasonlíthatatlannak találta. Az ünnepség koronájává tették azt a vadászatot, a melyet Ferdinánd tartott ebersdorfi kastélyába áthívott vendégeivel. Növelték az ünnepség fényét a kölcsönös ajándékosztogatások.¹

Szokás volt, hogy lovaggá ütöttek egyeseket az ünnepségeken;² továbbá bizonyos kitüntetésekét osztottak szét. Lajos, mint az aranygyapjasrend lovagja,³ méltó elismeréssel szívesen adózott vitézeinek. Egy alkalommal Bárdi Istvánt tüntette ki Ferhát basa feletti győzelméért: arany-sarkantyús vitézzé tette. Európaszerte megtisztelő volt ekkor e rendjel viselése.⁴

Leginkább mosolygott azonban az ifjú király lelke a *harcsi játékok* alkalmával. Mint jeles bajvivónak örömszötn emelte fejedelmi keblét, ha vitézi tornáról beszélhetett. Mikor az egyre hangosabb köznemesség a németek kikergetését követelte, nem bánta, csupán azt kérte, hogy két-két németet hagyjanak mellette, a kikkel tornajátékban pihenhet.⁵ A németújhelyi összejövétel egyik októberi napján 16 személy czimere mosolygott egymásra egyik játéktérben.⁶ A nov. 17—18-iki játékokban pedig maga öltött ruhát, pattant nyeregbe és tört lándzsát Ungnad (Und Gnoth) báróval, a Ferdinánd étékfogójával. Hetykén moz-

¹ L. Salamanca levelét, a Cless-féle iratokat a K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archivban; — valamint a Szydłowiczki-féle naplót.

² Az 1515-iki kettős esküvőn templom után 300 jelölt feje felett csillogtatták meg a fényes kardot s hangoztatták el a felavató: *Esto miles-t.* (Diarii XX. 484.)

³ Ankwicz, i. m. 316.

⁴ Isthvánfi, i. m. 105; Cziráky Antal: *De ordine equitum aurotorum exercitatio* Pest 1792. 9.

⁵ Mon. Vat. Ser. III. Tom. I. pag. 195.

⁶ Apponyi, i. m. I. 38.

dult neki ellent, majd erősebben roppant össze. Egyszerre csak megrendült ellenfele is és Lajos maga is. Már-már kétségbe húzódott a diadal, a mikor megeresztette fékét, nekivágatott és leteremtette. Diadalkiáltás tört ki. Csak a híradó harsogta túl a zagyva kiáltást, hirdetve Lajost, mint győztest nagy erős fennszóval.¹

Ursinus Velius megörökitette költeményei egyikében Lajosnak azt a párviadalát, a melyet Szalkai László primás esztergomi udvarában vívott.²

Ha fellépésével nem tette vagy tehette elevenebbé a harcizjátékokat, örömmel nézegette, mint tüzelték egymás bosszúját apródjai, mint képezte ki bennök őket György nevű mestere, a ki gyakorlatban is, elméletben is jeles ismerője volt a tornabajvívásnak. A róla írott könyvéért 6 frt. jutalommal tüntette ki.³ A lovagkönyvek jeles alakjaihoz méltón tört lándzsát (1525. márcz. 3-án) Raybnicz Sebestyén udvari ember és Haynal János kamarás, a mikor 8 frt. értékű új pánczélköntösükben⁴ a király nagy gyönyörűségére összementek.⁵ A személyes vitézség ez iskolájának költségeit, mint számadáskönyvei tanuskodnak, étekfogója Kozmóczki Jakab vagy Majláth István sáfárja kapta kezéhez és fordította rendeltetésére.⁶

Kedvvel üzte Lajos a *karikajátékot*. A harcizjátékok egyik iskolája volt ez is. Meg lehetett szerezni bennök is a lovagi készségnek elismerő oklevelét. Póznára erősített vaskarikákat kellett vágtató lóról lándzsával fölkapni e játékban. Vívási ügyesség kellett hozzá. Nélküle könnyen balesettel zavarta meg e szórakozás hangulatát a játékos. Az V. Károly megválasztására (1519) és a lengyel király apai öröme (fia született 1520) rendezett ünnepeken

¹ Szydlowieczki naplója.

² Abel, *Analecta Nova* i. m. 465.

³ I. 114., 145.

⁴ G. Hirt, *Kulturgeschichtliches Bilderbuch aus drei Jahrhunderten* Leipzig u. München 1882. I. 109.

⁵ I: 94.

⁶ I: 89; II: 220.

a nagy közönség előtt mutatta be Lajos ebbeli ügyességét.¹

A torna egyik neme volt a *lófuttatás*. Jockey-iket külföldről szerették hozatni. Első díjul karmanzsínvörös selymet tűztek ki.² Lajos udvara is kedvelte e familiaris szokást. Főkép a tavaszi versenyeken népesítették be a stadionok bársonykönyöklős páholyait.³ Örvendezve szemlélték a jelentkező apródok nyihogó paripáit, kapáló versenylovait. Megmosolyogták őket, a mikor a rázendülő czigányzenére felkapták meg leeresztették hegyes dárdafülüket.⁴ A májusi versenyeken az egri püspök zenészeinek s a nádor trombitásainak⁵ készséges játékait is élvezték. A kaczagó apró dobokra és jajduló trombitákra meginduló kis hadat figyelemmel kísérték és nagy örömeikre volt, a mint elevenkedő képpé vált a selymes apródok tarka világa.⁶ Messzire elkísérte szemével Lajos is a magaverte porba tűnő kis csapatot. Ott futottak istállója lovai és hullott apródjaira az első dicsőség. A beérkező győztest harcizajjal fogadták. Recsegő rézkürtökkel adták tudtul a jutalomdíjasok neveit.

Leginkább kielégíthették szórakozási szenvedélyüket a *farsangokon*. Megtalálta ilyenkor kiki a stilust, a melyben kitombolhatta magát. Járták a dárídónak szinte minden fajtát. Élvezték a lakomát meg tánczot, álarczos meneteket és lovagi tornát.

A király udvara — írta György brandenburgi gróf, az 1519-iki farsangon — *szörnyűséges szegénny. De én mégis ugyancsak farsangoltam. Hadd lássák az urak, hogy talpon tudnak még állani az udvar emberei: Stibitz és Zettricz vívtak először. Hatszor csaptak össze. Majd én és Krabat vívtunk meg egymással lóháton. Krabat ördögnek volt öltözve, én meg vadembernek. Az ördög lefordult lová-*

¹ Orio Lőrincz i. jelentése.

² Chłędowszki, i. m. 456.

³ I: 163., 169.

⁴ U. ott.

⁵ U. ott.

⁶ I: 156.

*ról és arczára zuhant. A király is szépen lovagolt. Jelen volt a város minden asszonya és tömérdek nép. Majd tánczra került a sor. Én 18 álarczossal lépkedtem elő, kurta köpenyben, éles-orrú, hegyes cipő volt a lábamon, a melyet a régiek hordtak. Egy vén atyus járt aztán két különös tánczot fából készült saruban úgy, hogy mindkét kezében botot tartott.*¹

Az álarczos maskarák német befolyást mutatnak. Arra vall a heraldikai motívumok feltűnő alakítása is. Máriával jöttek át hozzánk ez ördögi jelmezek és fenevad öltözetek.² Ma szokatlan, ha olvassuk, hogy Lajos felöltözve Lucifernek, ökörszarvakat és lábakat öltve, gölyacsőrrel és kigyófarkkal ülte a húshagyót.³ Akkor divat volt és oly megszokott, mint a tornajáték. Érdekesen mutatja Burgkmair Weisskunigja is, a mint Miksa császár maskaratánczot vezet.⁴ Érthető, hogy II. Alfonz udvaribolondnak öltözve nem restelte bejárni Ferrara utcáit.⁵ Ippolito d'Este egri karneváljain meg a lovagok vánkossal fedték hasukat; sisak és pajzs helyett vasabroncsokkal borították be magukat. A rúd végére konyhakést kötöttek s úgy üzték a vitézi tornát. Így tették nevetségessé a becsület gyakorlóiskoláját.⁶

Mikor Prágában időzött Lajos (1522), főlovászmestere már ősszel kérdeztette tőle, hol fogja tölteni a jövő évi farsangot. Batthyáni Ferencz küldöttjének erre a kérdésére, valamint arra, vajjon felkészülve jelenjen-e meg a harczy játékokon, sietve felelte: egyelőre még nem tudja, de bárhol lesz is, még ha úton lenne is, vigan akar lenni és jókedvben akarja eltölteni a farsangi napokat. Meghagyta tehát, hogy fegyvereivel és lovával együtt jöjjön a farsangi harczyjátékokra.⁷

¹ F. Spiess, Aufklärungen in der Geschichte etc. 60—64.

² A legszebb mascharák a ferrarai piacon készültek. Hozzánk is hozatott innét Egerbe Ippolito. A leghíresebb karneválok is az egykori ferraraiak voltak.

³ Szerémi, i. m. 101.

⁴ G. Hirt, i. m. I. 56; Voigt, i. m. 229.

⁵ Chłędowski, i. m. 442.

⁶ Századok 1889 401 (Óváry cikke).

⁷ 1522: Körmendi llt.: Lajos levele Batthyányi Ferenczhez (Fraknói V., II. Lajos és udvara i. m. 47—48.).

Olykor már január végén beszerezték a farsangi jelmezekhez szükséges szöveteket, tafotát, selymet. Megvásárolták a hozzávaló sok apró-cseprő dolgot.¹ Farsang utolsó napján erősebben felhangzott harcjátékaik zaja. S mikor hideg éjjeli fénynyel felragyogott a hold, ropták a tánczot, míg megnappalodott.² Húshagyó kedden (1525) diplomáciai ebéden és vacsorán³ látta főpapjait és főurait: Campeggiot, a Budán tartózkodó pápai legatust, vendégelte meg. A két lakoma közt levő időt álarczosmenettel tették rövidebbé. Egyik legnagyobb érdekességét tette ennek egy elefántjelmez.⁴

Más európai udvarnál előkerültek ilyenkor ott a műbirkózók, felléptek a szemfényvesztők, versenyfutók s ha friss hó esett, nem maradt el a hólabdacsata.⁵ Szép és költséges volt az 1519-iki milanói farsang.⁶ Egerben olykor már szeptemberben készültek reá.⁷ Igazán ünnepelni mégis csak a Mediciek tudtak!

E napokon váltak be az *udvaribolondok*. Épp úgy hozzátartoztak ők az udvartartáshoz, mint a lovak, kutyák, sólymok és vadállatok.⁸ E korban előkelőbbek lettek már. Bizonyos költői fényt kaptak. Nyers, durva élczek helyett irodalmi és művészeti megjegyzéseket, csipkedéseket vártak tőlük. S mivel szellemes alakká lettek, jobb és előkelőbb sorsra érdemes írók is vállalkoztak reá.⁹ Senki sem botránkozott meg rajtuk, ha szerzetes is akadt köztiük.¹⁰ S mikor a bor köde megülte a mulatozók elméjét, átadták szerepüket

¹ I: 68.

² I: 89., 90.

³ I: 92.

⁴ I: 90.

⁵ Chłędowszki, i. m. 442.

⁶ Diarii XX. 87.

⁷ Magy. Tud. Akad. Tört. Bizotts. okl. másol. 1518.

⁸ Chłędowszki, i. m. 459.

⁹ Ilyen lehetett Mátyás udvarában Galeotto.

¹⁰ X. Leo udvari bolondja és rögtönző poétája Camillo Quarnero havonként 9 dukát fizetést kapott. Később a római studio tanára lett. Chłędowszki, Rom, die Menschen der Renaissance (aus dem Polnischen von Rosa Schapire), München 1912 I. 289.

a törpéknek. Viszont nem egyszer ők maguk is átvették a törpék feladatát. Alakoskodtak. A törpéknek itt-ott külön lakosztályuk volt, külön gondozták őket.

Lajos udvarából nem maradt fenn sem a csörgősapkások neve, sem a törpéké, de valószínű, hogy ismerték a velük való időtöltés örömeit. Ulászló idejében sokszor kaczajra derítette őket a sete-sutaképű Barkó, s a fontoskodó Miklóska.¹

A testedző sportok közül mindketten kedvelték a vadászatot. Alkalom bőven kínálkozott. 1504-ben behozták a jobbágyokra a vadászati és madarászati tilalmat. Nagyszerű vadaskertjei voltak a királynak Csepelen. Gyakran kijárt a szigetre.² Néha nem is vadra, hanem erdei mulatságra, a György úr vezetése mellett.³ A csepeli vadászat rendes programjába tartozott.⁴ A cserkészés mellett szívesen vadászott szarvasra és vaddisznóra. Mikor Pozsonyban időzött, éjjélkor került haza nejével együtt, úgy karajokba szeldeltette a Dunaszigeteket, annyira fölverte az ausztriai erdőségeket. Kiséretül nem vitt nagyobb személyzetet. A lengyel királynak követe meg is ütközött ezen.⁵ Gyakran fölverte pusztító fegyvereik zaja a budai hegyek vadjait is.⁶ Rendesen néhai való Mátyás király nyaralójáig és vadaskertjéig mentek ki (a mai Széchenyihegyig) és igen sokszor fáklafénynél tértek vissza.⁷ Az egykori pezsgő visegrádi életet e helylyel cserélték fel. Szívesen látott Lajos vadászterületén vendégeket is. 1525 április 19-én a nádort látta vendégül Trepka Andrással együtt. Akadt munkájuk ilyenkor fegyvertisztítóinak,⁸ kik közül Timót lehetett a leg-

¹ Ulászló-féle számadáskönyvek Engelnél 55., 71., 75., 122. — Fögel, i. m. 135.

² I: 70. — 1525 febr. 3-án egy frt. borralalót kaptak a szigetre átszállítató hajósok.

³ Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. 159.

⁴ I: 70. — Valamint a nyéki is (I: 75., 94., 95., 102., 114., 146; I: 164—165. etc.).

⁵ Szydlowieczki naplója.

⁶ 9 helyt fordul elő az 1525-iki számadáskönyvekben.

⁷ I: 125.

⁸ I: 136.

ügyesebb, mert vele szereztette be Bécsben különféle fegyvereit is.¹ Az Ányos-testvéreket főképp a vadászat körül kifejtett fáradozásukért nemesítette.² Máskor maga is vendég volt. Bizonyára a primás vendégeként vadászott Esztergom környékén.³ Föltehetjük. Bár a kánoni szabályokkal ellenkezett a vadászat, de X. Leo is résztvett a vadászatokban. Épen így kardinálisai is. Nálunk Ippolito d'Este.⁴

A vadászatokban hűséges társaik voltak a kutyák. Nem is vették ők le okos, nagy szemüket az erdők halottjairól s dárdás nézésükkel örködve örködtek a leterítetteken. Legjobban szerették a franciaországiakat, onnan kapták a legjobb mestereket és a legerősebb kötésű hálókat is. A kitanított kutyákat nagy néven vették.⁵ Lajos is szívesen fogadta az ajándék-kopókat.⁶ Hetenként kétszer megfürösztötték őket.⁷ Az apródok egyike ügyelt fel reájuk. Csepelen tanyáztak.⁸ A mint a vadásztokban a kutyákat, úgy a madarászatokban a sólymokat vették igénybe. Bizonyos mértékig büszkélkedtek a velük való madarászással. Asszonyaik nemcsak szeretettel üzték a sólymászatot,⁹ hanem szenvedélylyel is.¹⁰ A legnemesebb ajándék, a mit imádottjaiktól kaphattak,

¹ I: 110., 193; II: 211.

² Hazai okmt. i. m. 423.

³ Mon. Vatic. Ser. II. Tom. pag. CXXXII.

⁴ Chłędowszki i. m. (Rom) I. 299.

⁵ Jellemző Ippolito egyik levele Miksához. Úgy ír róla, mint igen fontos diplomáciai ügyről (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Maximiliana).

⁶ Wakthel, Steczko, Pythepeczky cseh urak kedveskedtek kopókkal. (I: 87., 77., 170.)

⁷ Szerémi, i. m. 118.

⁸ I: 164—65.

⁹ Perger, Zur Geschichte der Falkenjagd (nach bisher unbenützten Quellen) Sitzungsberichte d. kais. Akad. Wiss. Phil. — Hist. Class. XXXI. Bd. 1859, 352. — Falken u. Falkneri des Mittelalters (Hormayr-féle Taschenbuch) Berlin 1849. 151—161.

¹⁰ Dubravius írja Lajosról, hogy 40000 arany adósságát engedte volna el néhai Ippolito jószágkezelőjének egy betanított keselyű madárért (i. m. 204/a).

a sólyom.¹ Képeiken, felvonulásaikon, pecsétjeiken, sírköveiken, pénzeiken ott ült a sólyom karjukon.² Megbecsülésnek örvendett szemükben az izlandi vagy norvég fehérsólyom, mert bátran és jól repült. Megadták az árát a magyar és a brandenburgi sólymoknak is.³ Mint drága portékáikra nem cseléddel, hanem a kamarásokkal ügyeltettek fel.⁴ Sólymáron (Buda mellett) tartották őket.⁵ A madarászgatást nemcsak sólymokkal, hanem ölyvekkel és másfajta madarakkal is üzték.⁶ Kellő időben elbocsájtott sólymaikkal keresték a hölgyek kegyét s lélekzetfojtva nézték, mint indul meg a küzdelem a levegőben, mint győzi le betanított sólymuk szárnyas ellenfelét.⁷ A sólyommestereknek és a madarászoknak szívesen adták meg jutalmukat fárasztó betanításukért,⁸ valamint a madárgondozó szolgának is.⁹

Az ifjú udvartartás hamar levetette gondját. Szerette a jól terített asztalt. Kiadásai között szokatlanul gyakori tétel esett evő-ivószerszámaira és a dús lakomák lelkére, a borra. Erősen növelte vele az udvar adósságát s nyitott meg miattuk újabb és újabb hitelsorozatot. Egymást érték a rövidálmú napok. Alig hogy szunnyadtak, máris ébren talpaltak. A velenczei követek kiemelték, hogy Magyarországon nem szégyen a részegség. Az udvarban naponta négyszer-ötször ettek, s késő éjszakán át is nyelték az édes méregitalt.¹⁰ S mivel sokszor elfogta kincstárukat az üresség,

¹ Lacroix, Moers, usages et costumes au moyen âge etc. Paris 1878. 214.

² U. ott. 271.

³ Ippolito 10 drb.-ot küld egyik rokonának Itáliába. Vizi, légi madarakra, sőt nyulakra is be voltak tanítva (Óváry L., Egri vadászatok etc. Századok 1889. 398.). — Voigt, i. m. 282.

⁴ II: 195., 253.

⁵ Kath. Szemle 1909. 602.

⁶ II: 195.

⁷ U. ott.

⁸ I: 94., 105., 108., 217.

⁹ I: 183.

¹⁰ Bon A. 1519-iki és Massaro 1523-iki jelentései. (Diarii XXVII. 495 s köv. I. és XXXV. 99 s köv. II.)

megrítkultak a vendégeskedések is. 1525 első felében mind-össze hatszor volt vendéglátás. Ellátják ilyenkor magukat fáklyával és borral. A mint halaványabb lett fáklyájuk fénye, szaporább a füstje, el-elfogyott a boruk is.¹ A szükséges bormennyiséget elvitte az udvar oda is, a hol éppen vendégül megfordult. Egyizben az ó-budai apáczazárdához, máskor meg Hatvanba.²

A hol sok az apród, gyakran esett ott menyegző. Mindmegannyi egy-egy ünnepsége lett az udvariaknak. Ha helyben ment végbe, a király rendezte. Ő gondoskodott az inyre való drága készületekről, a termek kivilágításáról. A tüzes bortól jókedvre gyúlva nem egyszer lángban ragyogtak a budai ablakok, a mikor rózsaszínű lehellet szállt már széjjel az égen s égő rózsaszínt kapott a Duna is.³ Nem maradt el az ajándék sem, még pedig nem dib-dáb bolondság, hanem értékes ezüstkupák, bársony- és selyemkelmék. Ha másutt esett meg, külön küldött vitte a királyi ajándékot.⁴ Mikor Schneidpeck János császári követ gyermekét keresztvizre tartották, Lajos viselte a keresztapai tisztséget. A lakoma kiadásai közt szerepel két font czukrossütemény. Bizonyára a bort csak csipegető női nem számára.⁵

Szeretettel járogatott Lajos a felhévizi⁶ fürdőbe. Tartott künn egy borbélyt is,⁷ hogy mindig kéznél legyen, valahányszor kedve jött elfürdőznie a természetes meleg forrásokban. Télvíz idején felhordatta⁸ vizét a királyi palotába. Természetes melegségét szekfűszerrel fokozták.⁹

Nem nyitottak új fejezetet ünnepségeik között az egyház ünnepnapjai. Nagyobb ünnepeken a király is jelen

¹ I: 63., 72., 92., 160 . . .

² I: 232., 152.

³ II: 219.

⁴ I: 54., 72.; II: 219. etc.

⁵ I: 166.

⁶ I: 71., 88, 92., 116., 133., 144., 232.

⁷ I: 144. (Gergelyt); ismerjük még Jánost és Menyhértet (I: 229. 141.)

⁸ I: 88.

⁹ I: 71., 144.

volt mind a misén, mind a vecsernyén. Tiszteletére fáklyás apródok álltak az oltár előtt. Gyertyaszentelő¹ napján körmenet lehetett, mert majdnem 50 gyertya lobogó fényette ünnepesebbé az udvar jelenlétét. A nagyobb gyertyákat bizonyára fáklyák pótolták, mesterséges virággal fonták körül.²

Miután túl voltak a mosolygós karneválokon, elült a sürgés, a nyüzsgés. Elsötétítették a táncztermeket, elnémították a zeneszerszámokat. Érezték a levegőben reszkető bőjti hangulatot. Egyikük megszokásból, másik bensőséges érzésből felvette hamvazószerdán a vezeklés symbolumát s csak a feltámadás napján törölte le homlokáról. A szomorúság, a magábaszállás napjait kissé megszínesítették Gy. o. Boldogasszony-napján.³ Feldíszítették a kápolnát, bevonták szőnyegekkel és kárpitokkal. Élvezték, a mint aranyszőnyeggel vonta be a kitisztuló márcziusi ég is jó Budavár tornyait. Kividámultak egy napra és átszínesült az arcuk is.

És jött a nagyhét szertartásos komolyságával. Hangosabb lépteik eltapogtak. Felhangzott a passio⁴ megtört éneke. Faágakat, virágokat szentelt a pap. Virágvasárnapja volt. Kifakasztották e héten sok-sok rejtett szomorúságukat, különösen a mikor ellobbantották a gyertyákat és lepecsételték⁵ a kápolna szent sírját. Szívükre a nagypénteki passio áhitata feküdt.⁶

A megváltás beteljesedését ülték. Ruhájuk sötét volt, mint az őrtálló cyprusok, de szemük könnycseppje mögött ott csillogtatták a piros husvét⁷ közelségét. Szorongtak a sír körül zsongó imádságukkal, áthevülve a megújhodás ígéretétől.

A legnagyobb pompát mégis Úrnapján, az oltáriszent-

¹ I: 68.

² I: 69.

³ I: 119., 125.

⁴ I: 136.

⁵ I: 142; 25 dénárért vettek vörös pecsétet reá.

⁶ I: 138. (János káplántól.).

⁷ I: 145—6.

ség megalapításának ünnepén¹ fejtették ki. A vár egyik terén sátrat vertek. A benne rögtönzött trónon foglalt helyet a király a körmenet alatt. Ünnepi diszbe öltöztek a klerussal együtt. Pompázott az egész udvar. Tizenkét apród fáklyafénye kísérte a legméltóságosabb oltáriszentséget. A többiek vitték utána a kápolna ereklyéit, magasra tartották feszületeit, ragyogtatták aranyozott képeit ünnepi faállványokon. Minden neszt elfogtak a virággal hintett utak. Az áhitatos szemű hívők magasra szálló éneke meg vitte-vitte lassan, kigyózva, fénylő sorukat.²

Az ilyen ünnepi hangulatok kitünő isőláai voltak az irgalmasság cselekedeteinek: az alamiznaosztogatásnak. A jótékonysági kiadások jelentékeny összegre rugtak különben is. Az 1525-iki év első felében majdnem ezer forintot tettek ki.³

Ennek a sokféle hangulatnak igazi fokmérője a *konyha*. Kisebb sürgése-forgása vagy lármás hűhója mindig megmondta, miért hangosabb az udvar vagy csendesedtek el a termek. Valóságos kiskirályság az, a hol a sáfár az úr. Neki kellett nyitott szemmel őrködnie, hogy gazdasága meg ne rövidüljön. Ő ügyelt föl, hogy művészete megsokasodó feladatait zavartalanul lássák el a szakácmesterek, meg segítédek, elvégezzék munkájukat a kukták és a szolgák is.

Lajos konyhája egyszerű volt. Külön asztalterítői, csemegései, aranyozói⁴ nem voltak. Kézen-közön mégis elveszett a jövedelme.⁵ Nem egyszer kölcsönből kellett élnie. Hiábavaló volt a bácsi országgyűlés gondoskodása, hiába kötötte annak gondját a kincstartó és tisztartó lelkére.⁶

¹ I: 178., 200., 202; II: 192., 193.

² Megülték nemcsak a Pünkösödöt (I: 188—89.), hanem Mátyás apostolt (I: 87.), Szent Sebestyént (I: 61.), Szent Györgyöt (I: 153.), Szent Jánost (II: 229.), Péter Pált (I: 221.) etc.

³ L. 76. l. 7. jegyzetét.

⁴ Divatozott, hogy diszebédeken egyes húsételeket, halakat, de főképp a pávát fölvezifrázva, aranyozva helyezték fel. (Chłędowszki, i. m. (Ferrara) 448.

⁵ Diarii XXXV. 295.

⁶ Kovachich, Vestigia, i. m. 485.

1522-ben Nagybessenyei István mester, csanádi kano-
nok és főesperes sáfárkodott benne.¹ Kötelességét nem
végezte csak tél-túl. Ő is, Máté és Imre testvérei is czimert
kaptak.² 1525-ben a 23 éves Majláth István³ kamarás lett
a sáfár, az ő idejéből maradtak fenn a sokat forgatott
számadáskönyvek. Személyzete megbízhatóbb eleme még
Ulászló idejéből való volt; Kisszakácsi Tolvay István fősza-
kácsnak is azért vette ki Lajos a somogymegyei szőlőjét
mindenféle behajtás alól, mert hűségesen szolgálta már
atyját is.⁴ Hű szakácsokra szükség volt, mert egyesek
merényletet terveztek Lajos ellen.⁵ Majláth idejében tíz
magyar mester szakácskodott, ugyanannyi segéddel⁶ és
nyolcz gyerekekkel.⁷ Jelesek voltak közülök Bereki Mihály,
a ki később János király szolgálatába lépett s paraszti
sorsából feleségével együtt nemesi rangra emelkedett.⁸
Továbbá Gondos Illés, a ki ott veszett el Lajossal együtt
Mohács alatt.⁹ Nem hagyott hátra jó emléket Bosnyák Mátyás.
Ulászlót is szolgálta már, még pedig mint a szakácsok feje,
de igen nagy érzéke volt a gastronomia i örömhöz
is, meg a nőkhöz is.¹⁰

Mind a konyha, mind az asztalok felszerelése a tár-
nokmester gondját tették. Ő ügyelt fel a palota bútoraira
is. Segítették e felügyeletében és ellenőrzésében az ajtón-
álló deákok.¹¹ Figyelmeztetgették Harami Jánost, a konyha-

¹ DL. 25018.

² Oláh Formulare-könyve Jászón 72a).

³ DL. 29388. Az ő idejéből valók a sokat idézett (röviden I:) Fraknoi-kiadta 1525-iki számadáskönyvek. — Turul (Majláth Béla ezikke) 1885. 5. — 1526: Másolatok orsz. llt. — Acta Tomiciana VIII. 247. — 1527: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica fasc. 2.

⁴ DL. 23767.

⁵ 1523: Szydlowieczki naplója.

⁶ I: 117., 134., 209., 225.

⁷ I: 90.

⁸ Isthvánfi-féle Formulare-könyv az egri lyceum könyvtárában.

⁹ Isthvánfi, i. m. 129; Katona, i. m. XIX. 717; Budai, Polgári Lexicon II. 84.

¹⁰ Szerémi, i. m. 85.

¹¹ János, Gergely. (I: 142., 171., 202., 216.)

edények érdemes mosogatóját¹ ne csörömpölgjön, ne törje az edényeket és óvatosabban bánjon a felszereléssel.

Takarékoskodniok kellett, mert szűkös volt a pénzük és mert a közelgő háborúk miatt mindennek felszokott az ára. Maximált áron² kellett — ha ugyan lehetett — vásárolniok. Örültek, ha a jófajta bors és gyömbér fontját 8 garas maximált áron megkaphatták, a szerémi $\frac{1}{4}$ literjéért szívesen fizették a maximált másfél garast. Kérdés, milyen áron juthattak hozzá, mert kéthetenként 50—60 frt. ment fűszerre.³ 4 font czukorért és egy font fahéjért 6 frt.-ot adtak.⁴ Később egy font czukorért 4 forintot.⁵ Ha nem volt vendégjárás, heti konyhapénzül 25 forint jutott a Majláth úr kezéhez.⁶ Ünnepnapokon ennek ötszöröse-nyolczszorososa.⁷ Külön összeget kapott egyes alkalmakkor: így a Pók kamrára menyegzőjére.⁸ Többet utalványoztak ki a császári követ fia keresztelőjére is, mert Lajos keresztapáskodott.⁹ A konyha e kiadásaiba nincs beleszámítva a bor- és kenyérszükséglet, valamint a világításra járó heti kiadás sem.¹⁰

A személyzet különfélekép kapta illetményét borjárulékaival együtt. Olykor csak egy harmadrészét kapta meg.¹¹ Ruházkodni az udvar pénzén ruházkodott.¹²

¹ I: 95., 142., 164., 171., 172., 208.

² Acta Tomiciana VII. 5.

³ I: 74., 79., 93., 101., 149., 154. — II: 189., 229., 235. — Egyet. könyvtár, Litt. origin. i. okl. 254.

⁴ I: 220 — míg 1522-ben 4 font 1 frtba került. (Buda város árszabás a II. Lajos korában 1522. Kemény L. czikke Tört. Tár 1889. 376.)

⁵ II: 195.

⁶ II: 187., 188., 189., 190., 191.

⁷ Husvétkor 190 frt. (I: 139); Pünkösdkor 214 (I: 182) és 164 frt. (I: 188.) — I: 162.

⁸ II: 229.

⁹ I: 166.

¹⁰ Hetenként 2 fáklya 32 dénár árban (I: 50., 59., 65.) — Nyolcz darab elsőrendű gyertya 2 dénárba került (Kemény i. czikke 382.) — Egy font gyertya 2 dénár ($\frac{1}{2}$ font = 8 drb. gyertya).

¹¹ I: 157., 166.

¹² I: 90. — A 10 kis szakács és 8 gyerek egy-egy subát kapott; amazoknak 1 frt volt darabja, emezeknek 60 dénár.

Ha étsorozatban való válogatással nem is csiklandozhatták étvágyukat, megterült azért az asztal, megterítette a budai kereskedők hitelezése.¹ Kedvesebb ételüket nem ismerjük. Nem tudjuk, mit szolgáltak fel leggyakrabban hosszú magas étekgöi.² A szakácsok neve azonban (Orros, Gondos, Ifjú, Hüti, Imrefi stb.) magyar konyhára vall. Ételeik fűszeres volta húsfogyasztásukat jellemezte.³ Változatossá tették ezt a baromfiak mellett a gyakori vadászatok zsákmányai: a szarvasok, vadkecskék, gerliczék stb. Cuspinianus maga látta azt a 120 szarvast, a melyet György gróf ejtett egy ízben. Valószínű, hogy a mint borral ellátta,⁴ úgy vaddal is elláthatta a gróf úr hússzükségletüket.

A borok között a borok bora járta: a szerémi.⁵ A tokaji csak a század 2. felében vette fel vele a versenyt.⁶ György kulcsár szerezte be. Ő szállította oda is, ahol esetleg az udvar időzött.⁷ A háború szele ennek is felcsapta az árát. Egy edény (vas) ára 30 frt.-ra rugott. A szerémi mellett kedvelték a pecsenye baranyait és a csemege malvasiait. Az előbbi félolyan áru volt, mint a szerémi, az utóbbi már többbe került és egy hónap alatt 50%-kal emelkedett az ára.⁸ Szeretettel fogyasztotta nagyrészt német személyzete a sört. Ez is 30%-kal szökkent.⁹ Az udvar borfogyasztását növelte az, hogy — mint Ariosto is feljegyezte —

¹ Diarii XXXV. 295.

² 20-an voltak. Főképp idegenek.

³ Egy kövér göböl 3 frt. Ugyanolyan tulok 2 frt. Ürü 25 dénár; bárány 6—8—10 d. A kövér malacz 1 frt.; közepes 75 dénár; húrosmadar 1 dénár (Kemény. i. ezikke Tört. Tár 1889. 374.)

⁴ Acta Tomic. V. 24.

⁵ Diarii XXXV. 106. — Cuspinianus, Oratio proreptica-ja. Bmri tergo. (a Ráth-könyvtárban) — Herberstein, Rer. Mosc. comm. i. m. 1557. 157.

⁶ Az Ulászló-féle számadáskönyvek Engelnél. Bevezetés 7.

⁷ I: 231. Hatvanba vitet két hordóval.

⁸ I: 103., 176.

⁹ I: 54., 77., 91., 31., 152., 167., 106., 122., 189., 203., 217., 226; II: 196.

szentségtörés volt ekkor Magyarországon tisztán nem inni a bort.¹

A király számára naponként egy pint bort szolgáltak fel pohárnokai.² Esetről esetre szerezte be a kulcsár és nem állt hordószámra a pinczében. Nem gyűlhetett meg a kulcsárok³ baja sem a pintérekkel, sem a korcsolyásokkal, a kik lecsúsztathatták volna az udvar borait⁴ az üres királyi pinczékbe.

Ily körülmények között nem érezzük hiányát a renaissance asztalok tipusos nagy evőjének, Kórogi Péternek.⁵ Bizonyára abból az időből való volt ő, a mikor még vigabban forgott a budai melegforrásoknál a király malma és serénykedtek az ottlakó királyi zsemlyesütők. Emléke lett Kórogi a szabad gazdálkodású Lajoska-napoknak, a mikor meg-megjelent a konyhaművészet egy-egy remeke az asztalon és nem kellett országgyűlés útján gondoskodni a jobb háztartást jellemző hal-⁶ és borszükségletéről. Egyre erősebben igénybe vették a hitelt. Több mint 25 budai kereskedőtől⁷ vásároltak pénz nélkül. A gazdag olasz, német czégeknel csinált adósságait 2—3000 frt.-os tételekkel türlesztgette az udvar. A hitelezők között van az élelmes Dávid zsidó is,⁸ a ki kisebb, de szaporább (21—50 frt.) összegekben

¹ Deák Farkas cikke Századok 1873. 598.

² Fábian, Tamás, Balázs (I: 99., 111., 220, 96., 110., 59.)

³ I: 166; II: 228.

⁴ Egyet. könyvtár Litt. origin. i. okl. 254. — Tört. Tár 1889. 384.

⁵ X. Leo udvari falója Fra Mariano egyízben madzagot evett angolna helyett és egy ócska mellényt pástétom gyanánt. A holló-vagy majomsültet, mint valami pompás dolgot falta fel. (Chłędowski, i. m. (Rom) I. 292.)

⁶ A Tisza bőves volt a halakban. Cuspinianus 200 drb. magyarországi visát látott a bécsi piacon (Oratio propr. i. m. Bini tergo és C. lapon, Ráth-könyvtárban). — A tengeri halak közül kedvelték a tentahalat, habarnicát, zobaticát. Ilyeneket küldenek Kanizsai Lászlónak (Dl. 25695.) Továbbá a mennyhalat Dl. 35012), melynek darabja 1519-ben 6 dénár volt; a harcsát, kecsegét (Dl. 26204). Szívesen fogyasztották az osztrigát (Dl. 32665), a vizaikrákat (Dl. 35017).

⁷ L. I: passim.

⁸ I: 236., 150., 125.

jut pénzéhez. Van köztük fűszeres, csemegés, fehérneműs, szűrszabó, kannacsínáló és más üzletágas és iparos. A sok adósság felgyűlt úgy hogy az 1525-iki év első felében csak törlesztésül 23,656 frt.-ot kellett kiadniok. Mennyi lehetett akkor maga az adósság! És valóban a hitelképességre jellemző, hogy már zálogbavetett ezüstputtonokat, ívőedényeket váltogat vissza az udvar¹ becsülete fenntartása kedvéért. Legerősebben a Krachner,² Kokon,³ Prunner⁴ czegek voltak érdekelve. A hitelben való vásárlás miatt történt, hogy csak itt-ott adtak ki egy-egy összeget késekért,⁵ abrosz-, késtörő-, zsebkendőért,⁶ kristályüvegért és üvegedényért,⁷ kanalakért.⁸ A felszerelés javítása, főképp utóbb, hitelbe ment. Csekély az az összeg, melyet értük az asztalosoknak,⁹ aranyműveseknek,¹⁰ vargáknak,¹¹ bodnároknak, pintéreknek készpénzben kifizettek.

¹ I: 223.

² I: 213., 179.

³ I: 213., 179. — Tőle Szapolyai is kölcsönzött (Nemz. Múz. törzsanyag 1524 V. 3).

⁴ I: 213.

⁵ I: 1., 92., 209; II., 204. — A villát, bár divatossa tette már Beatrix, fölösleges és kényelmes eszköznek találták; férfi kezében elpuhultság jelének. Az étel elfogyasztásához így ujjaikat hívták segítségül. Étkezés után vették igénybe aztán a törőkendőket.

⁶ I: 146., 208. — 1 drb abroszért 20 dénárt, késtörőért 10-et, zsebkendőért 2-öt fizettek. — Mosso Ferencz tisztogatta őket. (I: 94., 108., 123., 131.)

⁷ I: 92., 146., 166., 209.

⁸ I: 181., 124.

⁹ I: 183.

¹⁰ II: 192.

¹¹ I: 169.

Ruházat.

Mindíg visszatükrözte a megváltozott szellemi, társadalmi és gazdasági viszonyokat: a ruházkodás. Keleti vértünk fényűzését növelte e kor pompaszeretete.

Főuraink, főpapjaink vetekedve múlták egymást fölül a pompakifejtésben.¹ Valóságos diadalmeneti fényvel vonultak föl a budai várba.² Mögöttük semmiben sem akart és maradt el az udvar. Fékeveszett fényűzésében találóan mondotta egyik embere, hogy sohasem látott vagy hallott még valamelyes királyságról, a mely nagyobb heje-huja közepette pusztul el, mint a magyar.³ Nagyban hozzájárult ehhez a zajosabb német világ. Hat évvel ezelőtt még a molyok és férgek dárídóztak Lajos selyem és szövött holmijai között;⁴ 1525 elsőfelében meg már csak készpénzben 500 frt.-ot adott ki kelmékre.⁵ Mivel adóssága egyre nagyobb lett, a hitele kisebb. Hanns Schweimpech, nemes német lovag oly nyomorúságban találta, hogy nem volt mit ennie, nem akadt tisztességes kabátja. A királynénak kellett ruháznia.⁶

Esztelen gazdálkodás folyt ebben is. Mig mód adódott, nagy fényűzést fejtett ki öltözeteiben. Ujjas mellényeit damasztból vagy atlaszból készíttette. Bélésül a divatos

¹ Herberstein, *Rer. Mosc. comm.*, i. m. 153—154.

² Pray, i. m. V. 72.

³ Pray, u. ott.

⁴ 1517: *Acta Tomiciana* IV. 115.

⁵ A Fraknoi kiadta számadáskönyvek alapján.

⁶ Karl Stoegmann, *Über die Briefe des Andrea da Burgo*, i. m. 224.

bőszabással eléggé sok velencei tafotát és gyapotgyöcsöt (sindon)¹ használtatott föl a selyemszálakon és anyagon kívül.² Nadrágjait istamét finom posztóból rendelte, bőrrészekkel bevontan.³ Nyakbavaló kis mentéjét (subica) skárlátból varratta.⁴ Fővegjei közül egyszer a feketebársonyból való fehértollas, máskor a divatos tafotából való oroszlán-szinű aranyzsinóros diszelgett fején. Kalapja, az aranytollas szürkészinű.⁵ Aranyfonalas krináléjára és zaphiros gyöngyös nyakbavetőjére is sor került, aranygombos tafota-övét is kiváltotta a zálogból⁶ a közelgő husvéti ünnepek alkalmával. Új ruhát készíttetett magának ezüsttel átvont bársonyból. Csak rőfje 2450 frt.-ba került.⁷ Fiatal volt, új házas. Szerette a pompát; öröme volt, ha csínosan öltözködhetett. VIII. Henrik 16 ezer frt.-ot költött ruháira.⁸ Lajos nem tehette ezt. Jakab szabójának is, László mesterének is⁹ és olykor a budai szabóknak is¹⁰ egyszerűbb tételekkel kellett megelégedniök.

A bársonyok és szövetek között a meleg sötét színek a legelsők. Pompás volt a karmazsin vörösbársony¹¹ és biborvörös meg zöld atlasz.¹² Vontaranyprémmel főlányva, ezek tették a legünneplőbb ruhákat. Ideális volt a puha tapadó biborsárga¹³ és a világoskék is.¹⁴ Egyszerűbb, de sokkal többet használták a szederjes gránátot.¹⁵ A dāmaszt

¹ V. ö. DL. 36999 — a hol különbséget tesz élesen sindon és sericum között.

² I: 193., 194., 199., 205.

³ I: 193., 194., 205.

⁴ I 199.

⁵ Tört. Tár 1890. 367 (II. Lajos kincseinek összeírása).

⁶ I: 197.

⁷ I: 139.

⁸ A. Bachet: La diplomatie Venitienne etc. Paris 1862. 111.

⁹ I: 139., 142., 147., 199.

¹⁰ I: 151.

¹¹ Diarii XX. 99.

¹² DL. 24090.

¹³ DL. 23166.

¹⁴ DL. 36999.

¹⁵ DL. 26367.

(kamuka), atlasz, istamet mellett kedvelték a tábitot,¹ a hosszú nürnbergi,² a purpiánt, velencei posztót.³ a fekete sáját.⁴

A női szoknyák egyik leggyakoribb anyaga a szederjes gránát kamuka.

A bársony és szövet természetes szépsége nemcsak egy-egy fodorral, hajtással, redőzéssel, kigyózással nyert más képet, hanem nemesfémmel és drágakövekkel meggyöngyökkal ékesítették. Ezen a téren keringett, villódzott ezután az újabb és újabb divat ördögszekerének kereke. Tarkázta ezt a színpompát egy-egy újszerű szőrmedisz szegélyezés-, kézelő-, hajtóka alakjában. Ez a sok-sok apró semmiség, mely kútfőink szavaiban ma már általánosságban elmosódott, tette egy ruha jellegét egyénivé. Ez volt az a kis titkos nyelv, mely a selymek színe mellett suttozott a zöld zaphirokkal és keleti illatokkal. Ez volt egy-egy szép asszony egyéni izlésének igazi iskolája.

A király téli ruháit János szücsmester bélelgette hölgymenyéttel, hermelinnel.⁵ Gyönyörű színhatású prém-holmikát láttatnak okleveleink, mind férfi, mind női subákon. Hölgyek részére divatos volt: a fehératlaszból való czoboly-prémes,⁶ aranyos damasztból való hermelines,⁷ arannyal átszőtt vörös bársonyból való tarka prémes,⁸ zöld aranyos nyestes,⁹ arannyal átvont sárga bíbor nyestes.¹⁰ Kedvelték a kapcsos dolmányokat¹¹ és a haczókát. Mindmegannyiba változást hozott egy-egy majczos gomb,¹² avagy az ezüst-

¹ Dl. 26367.

² II: 200.

³ Dl. 35027 és a Károlyi cs. oklt. III. 227.

⁴ Tört. Tár 1890. 538; 1524: Kállay cs. llt. Nemz. Múzeum.

⁵ II: 221.

⁶ Dl. 24090.

⁷ U. ott.

⁸ U. ott.

⁹ Dl. 26367.

¹⁰ 1516: Nemz. Múz. Törzs. X. 6.

¹¹ Dl. 35027.

¹² Dl. 26355.

kapcsok több-kevesebb száma.¹ A mint színben legtöbbször használt volt a gránát, a szederjes, úgy a prémekben a petyvet járta, hol vörösatlaszszal, hol mással.²

A cipők között divatját multa már a hegyesorru.³ Felváltották a saruk. Kedvelték a szártekerítőt, a salavárit divatos gombjaival.⁴ György brandenburgi gróf is kurta köpenyben, hegyesorru cipővel tette nevetségessé a régi divatot az 1519-i farsangon.⁵

Ékszerei és egyéb értékes holmijai⁶ elpusztultak a maguk Mohácsában: Lajos jópéldául maga áldozta föl, a miye maradt, a közszükség oltárára. Főurai, főpapjai vagyontérő kincseivel szemben fölvette a versenyt az a rubintos 4 gyémántú, 3 gyöngyös keresztcske, a melyet néhai vagyonösszeírása 2000 frt.-ra becsült.⁷ És volt mivel összemérnie csillogását, mert egy Szatmári 1000 frt.-os gyűrűvel pompázott,⁸ egy Buzlai Mózes 1500 frt.-os lánczot ragyogtatott.⁹

Az udvariak közül a kincstár pénzén ruházkodtak az apródok,¹⁰ lovászok, kocsisok, szakácsok¹¹ és ezek segédei.¹² A számukra nagy mennyiségben vett posztót a budai posztósok nyírták meg.¹³ Öltözetükhöz perkametet, félpatyolatot

¹ Dl. 35027.

² Dl. 26367.

³ E Rodocanachi, *La femme italienne à l'époque de la renaissance* Paris 1907. 152. — P. Lacroix: *Mouers, usages et costumes au moyen âge et à l'époque de la renaiss.* Paris 1878. 147.

⁴ Tört. Tár 1889. 378 (Buda város árszabása Keménytől).

⁵ Spiess, *Aufklärungen in d. Geschichte u. d. Diplomatie*, Beyreuth 1791. 64.

⁶ Köztük gobelinjei (Pray, i. m. V. 30.) — kárpitja (Kállay es. llt. Nemz. Múzeum 1524.) kupái stb. . . .

⁷ Tört. Tár, 1890. 367.

⁸ 1524: Dl. 23948.

⁹ Dl. 22994.

¹⁰ I: 147.

¹¹ I: 151., 152.

¹² I: 90.

¹³ I: 151., 170.

használtak. Lóversenyekre, ünnepségekre selyemből való ruhákat kapott az udvar fiatalsága.¹

Ruhajutalomban részesült más udvari is. Dóczi Ferencz a barsi főispán, egykori főkamarási állásához illő aranyos selyem nyári és téli ruhákat kapott szolgálatai elismerése jutalmául.² Nagy néven fogadta Lajostól Báthori István is³ és Pook János⁴ kamarás is szövetadományait. Amaz a brokát és hosszú nürnbergi, emez a bíbort és gallos gyölesot.

Ruhaszükségletük anyagát⁵ több helyről szereztették be. Erősen jártá ebben is a hitel.⁶

¹ I: 147.

² Dl. 23816.

³ II: 200.

⁴ II: 219.

⁵ Közöljük a gyakoribb anyagárakat: 1 rőf velencei tafota 80 denár (I: 199.) — 1 rőf fehér damaszt 4 frt. (I: 205) — 1 rőf selyem 4 frt. (I: 156.) — 1 rőf bélésnek való selyem (gyapot-gyöles) 1 frt. (I: 205.) — 1 rőf istamet (nadrágposztó) 2—3½ frt. (I: 199., 205.) — 1 rőf skárlát 9—12 frt. (I: 199., 230.) — 1 rőf ezüsttel átvont bársonyszövet 24½ frt. (I: 139.) — 1 vég itáliai szövet 250 frt. (I: 230.) — 1 vég atlasz 325 frt. (I: 199.) — 1 drb. brokát himszövet 20 frt. (II: 200.) — 1 drb. bissus (bíbor) 6 frt. (II: 192.) 1 drb. ezinadof (ingnek való) 3 frt. (II: 192.) — 1 drb. rövid nürnbergi 6½ frt. (II: 192.) — 1 drb. hosszú nürnbergi 12 frt. (II: 192.) — 1 drb. gallos gyöles 4 frt. (II: 219.) — 1524-ben egy ló 4 frt. (Dl. 26325.) — És egy pár esizma 120 frt. — 2 könyv, a mely a reformatióról szólt, 28 denár. (Dl. 26326.).

⁶ L. a 25 hitelező budai kereskedő között passim.

Istálló.

A lovagló lovakkal, lovas diszmenetekkel, divatossá lett kocsikkal, pompás istállóikkal hirdették a középkori fejedelmek udvaruk gazdagságát.¹ Lóállományuk és méneseik kiválóságaival főúri szenvedélyeiket szolgálták akár csak az állatkertekkel. Megforduló vendégeiket, idegen követeiket szeretettel vezették el istállóikba és eldicsekedtek pompás paripáikkal.

E század a lovagló lovak és lovagi csapatok felvonulásának kora is.

Lajos istállóiban nagyszámú háta-, kocsi- és ígáslovat tartott. Mutatja ezt az igényelt takarmánykészlet, a körülöttük forgoló szolgaszemélyzet nagy száma.

Az istállók élén a zászlósurak közé tartozó főlovászmester állott. Ketten viselték e méltóságot: Ecsedi Báthori György,² István nádor öccse és Batthyáni Ferencz.³ Nekik azonban csak cím volt a főlovászmesterség; a valódi felügyeletet és joghatóságot a lovászmester és segédje az allovászmester gyakorolta. Az előbbi tisztséget Szerdahelyi Imrefi vagy Fekete Mihály⁴ viselte. Helyettese pedig 1519 körül Rippacsi Péter deák⁵ volt. 1525-től Dubraviczki

¹ A kocsikra nézve l. Belnay, i. m. 67—72.

² L. a kir. tanácsosok között.

³ Fraknói V., II. Lajos és udvara i. m. 47.

⁴ 1516-tól 1524-ig. (1501: Br. Balassa cs. lt.; 1514: Szimneyi Merse cs. lt.; 1518: Dl. 23052; 1519: Dl. 23205; 1520: Dl. 23359; 1521: Dl. 23590; 1522: Dl. 23696; 1524: Dl. 23753; 1524: Dl. 38081.

⁵ 1519: Nemz. Múz. törzs. V. 6.

Márk¹ vállaira nehezedett a lovászokkal, kocsisokkal s az istálló egyéb személyzetével való bajlódás.

Nagyobb ünnepek szerepkiosztásakor természetesen a főlovázmesterek intézkedtek.

Az istálló személyzete 60 és egynéhány embert tett ki, olykor 74-et. Ulászló idejében legfeljebb 60 volt a számuk. Sorukban a kocsisokkal, a kovácsokkal, zablakésztőkkel, kengyelfutókkal, fuvarosokkal, szolgálkkal szemben a lovászok foglalták el az első helyet. A német lovászok száma több, mint a magyar lovászoké. Maguk között a lovászok között is osztályt alkottak a versenylovak lovásza,² a kik valószínűen közvetlenül a lóidomítómester parancsait hajtották végre. A mester utasításaira vették figyelembe az egyes lovak alkatát, korát és erejét a magas iskola feladatai szempontjából.³ Önálló helyet foglalt el az istálló személyzete között a király kocsisa.

A személyzet illetménye a kincstár állapotához mérten egyszer több volt, máskor kevesebb. Körülbelül 38 frt. járt nekik hetenkint. Legtöbb fizetést a király kocsisa húzott. Hetenként másfél forintot. A német lovászygyerekek több fizetést élveztek, mint a magyar fiúk. A kengyelfutók anynyit kaptak, mint a magyar lovászok. 50 dénárt hetenként.⁴

Mint kapták pénzbeli illetményeiket kezükhöz, jellemző, hogy 1526 jún. 15-én nem fogadták el a rézpénz két darabját egy jóért, hanem hármat kértek és kaptak is.⁵ Viszont míg olykor csak 33 forintban részesültek s így 5 forinttal rövidültek meg, más alkalommal félforint híján 50 frt.-ot utaltak ki nekik.⁶

¹ I: 129.

² I: 52.

³ Baptista János lóidomítómestert ajánlja Mária (1526 decz. 21.) Ferdinándnak, mint a ki hűségesen szolgálta néhai Lajos királyt. Szeretne most Baptista a Ferdinánd szolgálatába szegődni. (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1526 fasc. 2.)

⁴ I: 52., 66., 73., 77.; II: 188., 195., 203.

⁵ II: 214.

⁶ II: 188., 224.

A királyi kincstár gondoskodott ruházatukról is.¹

A loállomány túlnyomórészt magyar és székely lovak tették. Volt ott hidegvérűeken kívül török, helyesebben arabbal vérokon szíriai, melegvérű is. A szivós, kisebb igényű magyar lovakkal, a zömök székelyekkel szemben értékes tenyészalanyok voltak ezek a török (arab) lovak. A Dunántúl bizonyára ménesbeli lótenyésztés folyt, talán Kelenföldön. A ménes Prisca úr főnnhatósága alá tartozott.² Az innen felhozott versenylovak ellátására külön összegeket utalványoztak.³ Külön kamarás ügyelt fel rájuk.⁴ Leginkább Lengyelországból hozták őket. Lajos a lengyel követ útján kéret Zsigmondtól ilyeneket. Nagybátyja azonban ériesíti, hogy neki nem telik öröme versenylovak tartásában, épen azért nem is küldhet neki, de utána néz és majd küld egy-kettőt.⁵ A mit nem tett nagybátyja, szívesen kereste vele a Lajos kedvét a lengyel követ Szydłowiecki. Ő ittléte alatt meggyőződött, mennyire örül az ifjú uralkodó a szép lovaknak. És valóban, visszatérve három versenylovat küldött Lajosnak. Egy hónapra reá újra küldött, mégpedig ötöt.⁶

Tarkították az istállók loállományát ajándéklovak és fajlovak is. Így Thamát Lukács németországi ajándéklova, avagy az Erdődi Simon zágrábi püspöktől való.⁷ Szép lehetett az a koromfekete phrisius is, amelylyel utolsó útjára indult Lajos, Mohács alá.⁸

Igen megbecsültek voltak a török (arabs) lovak. Ezek akkor, mint keresve-keresett portékák, nagy névnek örvendtek. Ippolito d'Este sem Egerben, sem Budán nem bírt

¹ I: 151.

² I: 83.

³ I: u. o.; II: 202.

⁴ I: 136., 150., 155.; Rothkyrger Menyhért kamarás (II: 200).

⁵ Acta Tomiciana VI. 86.

⁶ I: 154., 169.

⁷ I: 56., 116; Mások is küldtek pl. Kavelkuczer lengyel úr (I: 112.) — Mathusnai János egri provisor (I: 109.) etc.

⁸ Dubravius, i. m. 207a; Istvánfi, i. m. 118.

török lóra szert tenni. Akadt ugyan egyre, ígért is érte 150 aranyat, de a gazdája 300-ért sem adta el, pedig 80-at sem ért.¹

Lajos istállóiban több török ló pompázott.² Ott nyugtalankodott szépfürtű nyakával, tajtékos szájával az a két hófehér török ló, a melyet Sárkány Ambrus hagyott a király és királyné számára 1522-ben.³ Meg-megállottak és el-elnézettek a királyi istálló vendégei azoknak a török lovaknak is szépséges hosszú nyakát és vékony inait, a melyek a szerémi betöréskor jutottak magyar fogságba és kerültek föl ajándékkép az udvarba.⁴

A király nemcsak elfogadta a kedveskedés e módját, de ő maga is meglepett és lekötelezett vele másokat.⁵ Egy-egy lépő-ló vagy ügető igen kedves ajándék volt, mert a nők is keményen megülték a lovat s a jól idomított paripa csalta a nőket arra, hogy örömmel vettek részt vadászatokban és felvonulásokban.

Az istállók takarmányszükségletéről való gondoskodás az istállómester vállát nyomta. A lovak a legjobb abrakot, a zabot kapták és csak ritkán adtak nekik szénát.⁶ A zabot⁷ és szénát, valamint a szalmát⁸ is a lóállományhoz mérten naponként készpénzért szerezték, a helyett hogy gazdaságosan a királyi jószágokról szállították volna be. Olykor 32 mérő (quartale) zabot vettek, máskor meg 469-et. Egy mérő ára 14 és 50 dénár között váltakozott.

A lovak szerszámai, főkép a nyeregszerszámok, diszesek voltak. Vas- és aczélrészeiket ott, a hol ragyogni lehe-

¹ 1517 decz. 13; 1518 máj. 30; 1518: dec. 28; 1519: ápril. 6. Eger. Másolatok a velencei és egyéb olasz llt.-ból (A M. Tud. Akad. Tört. Bizotts. okl. másolatai közt).

² II: 195.

³ Tört. Tár. 1901. 142.

⁴ Diarii XXXV. 106.

⁵ II: 206.

⁶ I: 231. — 1522-ben 2600 frt.-ot vettek föl a zabkiadásokra az előirányzatban (Egyet. könyvtár idézett 254. sz. okl.)

⁷ I: 49, 54., 55., 56., 84., 91., 103., 112., 119., 144., 166.

⁸ I: 174., 187., 210., 216.; II: 108.

tett velők, szinaranyból¹ készítették. Számadáskönyveink tételei kevesebb új beszerzésről, mint inkább nyeregmegújításokról, farmatring- és szügyelő-javítgatásokról bizonykodnak. A viszonyok nem igen kedveztek nagyobb és újabb rendeléseknek. Mindössze egyszer olvasunk 8 új nyeregbe való kiadásról.² A farmatringok és szügyelők többrendbeli javítgatása a szügyelős hám rendszeres használatára vall, valamint a kocsilovak rendes megpatkolása is.³ A kocsilovak szerszámszüksége azért jellemző, mert a kocsik ekkor még ritkák voltak Európaszerte, kivéve hazánkat, a honnan nevét is kapta.⁴ Helyettök lovakat használtak vagy gyaloghintókat.⁵ Lajos udvarának a kocsikkal való fényűzését mutatja nemcsak a gyakori kocsisvasaltatás, hanem az udvari kocsisok száma⁶ és a kengyelfutókra fordított heti kiadások összegei is. Ezek a gémlábú sihederek futottak a kocsik élén.⁷

A felszerelések, azok kijavításainak javarésze a budai mesterek keze műve. A nyergek, szügyelők, farmatringok;⁸ zabolák, kötőfékek⁹ a budai szijgyártók¹⁰ és nyergesek gyártmányai. Dolgoztak a pestiek is. A kocsikat, valamint a társzekereket is¹¹ bizonyára nemcsak javíttatta Miklós, a budai kocsigyártó, hanem az ő műhelyéből is kerültek ki. A kovácsmunkákat a szerződéses Máté mester látta el.¹²

¹ I: 70.

² I: 151.

³ I: 225; II: 206.

⁴ Belnay, i. m. 67—72.

⁵ Chłędowski, i. m. (Ferrara) 453.

⁶ I: 52. Számuk rendszeren 12 és hozzá az Őfelsége kocsisa.

⁷ 3 kengyelfutót tartottak. (I: 58., 61., 67., 73.)

⁸ I: 151.

⁹ I: 177, 199.

¹⁰ I: 99. (Mátyás budai szijgyártó).

¹¹ I: 110.

¹² I: 123., 161., 173.

Befejezés.

Ilyen volt Lajos udvara. Egyszer fényben úszott, másszor nyomorgott.

Négyszázezer arany örökölt-adósságával nem talált olyan emberre, a ki pénzügyeit rendezni tudta volna. Tíz év alatt kilenczszer változott pénzügyeinek vezetője. Mind-megannyija csak a főnemeseket tette még félelmetesebbé.

Környezete megmértelyezte pártoskodásával a királyt. Minél erőtlenebb lett az udvar feje, annál féktelenebbé vált személyzete. Szalkai — a kit a rákosi országgyűlés azzal vádolt, hogy háremet tart s elsikkasztja az ország pénzét — primás lett s még csak pappá sem szenteltette föl magát. Igazi mintaképe a XVI. sz. elején Európaszerte kormánykodó anyagi kancellár-főpapoknak. Báthoriban a sánta nádorban — a kinek, mint Verancsics mondja, sokkal nagyobb gondja vóna az ő torkára és hasa töltésére, hogy sem tisztére s az ország gondjára és szükségére — megtestesült az udvar világi vezetősége. Olyanok diszelegnek az ifjú király körül, mint Podmanini Podmaniczki Mihály, a ki akkor, midőn a véres kardot hordozzák körül az országban és kiki Mohács alá siet, igyekszik lefoglaltatni magának a nyitrai székesegyház Szt. Zoerard ezüst koporsóját, mert az udvar tízezer forinttal tartozott neki. Joggal írhatta Burgio a pápai követ Rómába: *ha három forint árán meg lehetne ezt az országot menteni, nem akadna három ember, a ki ezt az áldozatot meghozná.*

Tudományos életének vezetőit a renaissance hatja át, de jelszavuk: a művészet, tudomány . . . nem elégítette

már ki lelküket. A felszabadult és korlát nélkül tombolni kezdő egyéniségek előtt szétomlott lassanként minden, a mi szent.

Diplomáciája Mátyás-kori jóhírnevéből elégedt. Földrajzi helyzete miatt föl-fölkeresték még az európai udvarok követei, de azzal távoztak, hogy itt nincs már mit keresni többé, ez az ország előbb-utóbb holttetem. Diplomatai folyton a külföldet járták, segítséget kéregettek, sehol sem kaptak. Oda jutott, hogy a bécsi udvar uszályhordozójának tekintették. ~

Szórakozásaiban, mulatságaiban mértéket nem ismert. És időnek előtte meg is viselődött koronás gyermeke. Jóakarói hiába kérték térdenállva, hogy javuljon meg, hiába írtak össze udvara számára új meg új rendtartásokat. Mindent ígért, semmit sem tartott meg. Hasonlókép hiábavalónak bizonyult a lengyel udvar jóakarata is.

Az ország hatalma szállton szállt s végre, mint Heltai mondja: az nagy köntösnek csak alig maradt gallérja.

Függelék.

Pisó két levele Erasmushoz.¹

(L. a 72. oldal 2. jegyzetét.)

I.

Köszönetem és barátságom után,

a mint könnyen tisztában vagyok azzal, jeles Erasmus, milyen hálával tartozom Veliusunknak, a ki köztünk irodalmi levelezést teremtett, azonképen nem tudok reájönni a hálának semmi olyas fajára, mely méltó volna veled szemben, a ki kegyeskedtél Ten-soraiddal kitüntetni, s nem talállok a hála nevei közt olyanra, a mely viszonzozhatná velem szemben való kitüntetésedet Lesz talán Veliusnak olyas valamije, a mivel visszafizetheti s a mivel Pisónak is tartozik: ha más nem, legalább a kölcsönös szeretet és méltó barátság. Aztán a velem szemben való érdemeid egy-részt régiebbek, másrészt nagyobbak, semhogy valamelyes barát-ságos szolgálattal leróhatók volnának, még kevésbbé valamelyes visszafizetéssel. Részemről eléggé szerencsésnek és eléggé boldog-nak fogom tartani magam e tekintetben, ha megtartasz régi barátságodban, a mit én mindig úgy megőriztem és a jövőben is meg fogok és meg akarok őrizni, hogy sohse lássanak olyannak, mint a ki azt cserbenhagyta, még holtom után se, ha lesz ugyan valamelyes hite az irodalomnak; már nem az én kevésbbé deákos soraimnak, hanem azokénak kívánnám, a kik önzetlenül tanus-kodtak irányodban való törhetetlen ragaszkodásomról; köztük akadt nem egy, a kinek ugyancsak tetszett Erasmusról való

¹ Briefe an Desiderius Erasmus v. Rotterdam herausgegeben von Josef Förstemann und Otto Günther, XXVII. Beiheft zum Zentral-blatt für Bibliothekwesen Leipzig 1904. 7—9. — Inkább megértetni akartam, semmint szószerint fordítani.

ítéletem. Társult ezekhez a mi Veliusunk is, a kinek szavaiból, mint írod, meggyőződte, hogy én mindig következetes vagyok és hű, Erasmusnak leglelkesebb védője. Nem tudom ugyan, mit segíthetek e tekintetben rajtad, a kit magasztalt férfiak úgy dicsőítenek, hogy semmi kikiáltóra nem szorulsz, még kevésbé valami dicsérő Pisóra. Egyébként miért ne dicsérjem én Erasmust, miért ne tiszteljem és lelkesedjek érte egyformán, a kit magamra nézve tökéletesen megismertem. Hogy másnak mi a véleménye róla, az nekem nem irányadó. Mert én egyesegyedül neki tulajdonítom azt, nem pedig azoknak, a kiket olvastam. Azokról az újkori írókról szólok, a kik a keresztény valászon igazán akartak segíteni; azoktól a bizonyos zene-bonát szerző egyénektől meg skolasztikusoktól mindig irtóztam. És vajha kiskoromtól fogva mindmáig mimást sem olvastam volna azokra a dolgokra nézve, mint Erasmustól valókat. Pedig lesz, és miért ne, a ki azt mondja, hogy mást nem is olvastam. Keveset olvastam, az igaz, ha olvasmányaim gyümölcsét nézem, ha a reájuk pazarolt munkát és időt tekintem, akkor igen sokat. Szellemem ugyanis mindig azt súgta nekem, hogy az evangélium magyarázóí, ne mondjam jövendőmondói és jósai a krisztusi tanok magyarázatába több fitogtatást öltek bele, mint a mennyit maga a színigazság megkövetel. Hogy magam mennyire vagyok benne otthon, nem tudom, azt az egyet azonban világosan látom, hogy reám e tekintetben nagyobb fűszerszám vala számomra nézve Erasmus egyik-másik lapja, mint olykor annyi meg annyi mesternek igazán tartalmas kötete. A magam ízléséről szólok, arról, a mely vagy eltér mint két vendégtől a harmadik, vagy homlokegyenest ellenkezik. S e tekintetben annyira következetes voltam, hogy sohasem fújtam egy szájjal egyszerre hideget is, meleget is, lett legyen az közhasznú vagy magánérdekű. Úgy hogy mindenütt, a hol csak megfordulhattam, elismerték, hogy e tekintetben, ha valamelyes okból óhajtanám is, akkor sem tudnék mást cselekedni, hacsak történetesen azt nem akarnám, hogy enmagam megtagadjam, pedig sohasem idegenkedtem jobban semmitől, mint épen ettől. A saját számból hallották ezeket királyok, főpapok, fejedelmek, különösen pedig jeles barátaim, a kiknek épp úgy dicsértem Erasmus tanítását, mint magát Erasmust, a kik nem annyira szavaim,

mint inkább a dolog igaza miatt csatlakoztak hozzá. Még ha mindjárt akadtak is, a kik egyébként mindent helyesnek tartanak, csak azt fájlalják, hogy (engedelmeddel legyen mondva) a világ szája téged tart a lutheri tanok szerzőjének, a mi aztán annyi mende-mondára adott alkalmat a nagyvilágnak. S hogy ezt sokan a te rovásodra írják, nem tagadod. Továbbá, hogy a régi és már nem egyszer hallottakat ne ismétljem, ideszegezem legalább ezt az egyet, mint újat.

A minap épen együtt ebédeltek a királylyal és királynéval Burgo a császári követ, ritka jeleseszü férfiú, a két fenséges brandenburgi örgróf-testvér: Albert, a német lovagrend nagymestere, meg György úr és két előkelő cseh főúr. Közben ráfordult valahogy Lutherre a beszéd, a mely az én Felségeimnek nem volt valami kedves. A mint észrevette ezt az egyik örgróf, rögtön hozzátette: Luther kezdetben mindent Erasmusból merített és egymásközt becsületesen meg is egyeztek — így akarván enyhíteni Felségeimnek hangulatát, a mely Erasmus iránt fejedelmi módon nyilatkozott meg. Azt feleltem reá: nyilván hallottam ezt már másoktól is; a dolog azonban egészen másképp van — mutattam reá nem jelentéktelen bizonyítékokkal, a leg-hathatósabban azzal, a mit frissen írott leveledből hoztam fel. Egyesek mégis megmaradtak az előbbi vélemény mellett. Erre odahozattam leveledet. A mint odahozták, mohó kíváncsisággal kapott utána a királyné, majd reá maga a király; ő a dolgot ismerte már azokból a soraidból, a melyeket Sienából küldtél egykor hozzám Rómába. Repült aztán a levél kézről kézre valamennyiünk között; elcsendesedtünk, olvastunk és elhalkult az avatatlanok véleménye. A vizsgálgatás után csatlakoztak véleményemhez mindannyian; a kik állottak, azaz az udvar összegyűlt népe, dobbantással; viszont azok, a kik ültek, tapssal; kétségtelenül ha a triumphusit nem is, de a polgári koszorút nagyon is megérdemeltem, mert a mikor megmentettem a legjobb és legjelesebb hazáit, ugyanakkor a csatában helyemről el nem mozdulva, nem egy keménynyakú ellenségével végeztem.

Hanem talán már bővebben is szólok ezekről, mintsem kellett volna; főképp e dologban, a mely szerfölött komoly, belátom ugyanis, mennyire nem lehet egyáltalán tréfálni vele, mert

már-már nagyon súlyos kimenetellel fenyeget. És valóban erősen tartok tőle, hogy bárminemű segélynyújtás szerfelett későn való lesz, még akkor is, ha Luther már hozzáfogna szavai visszavonásához.

Tévednek, nagyon is tévednek, véleményem szerint, mindazok, a kik úgy képzelik végét e bajnak, hogy miután az emberek közönségesen kidühöngték magukat a papsággal és mindazokkal szemben, a mi szent, tartózkodni fognak mindattól, a mi nem szent. Egész másképp fog a koczka fordulni, még pedig úgy, hogy mi magunk fogjuk látni vagy hallani, hogy az ilyen ürügyel fegyvert ragadott kezek minden méltóság és tisztesség, sőt ha az istenek úgy akarják, még a fejedelmek és királyok nyakát és torkát szorongatják és fojtogatják. Lehet-e valami szent, lehet-e valami sérthetetlen, elvégre lehet-e valami biztos az olyan nép előtt, a mely egyszer a vallással és törvénnyel szakított? . . .

Prága, 1522. máj. 7. (?)

II.

Barátságom és köszönetem után,

ime ismét itt Ursinus, a ki nem kevésbé szigorú, mint igazságos korholója halogatásomnak. Ő ugyanis a minap buzditásomra . . .-ből Magyarországra jött, remélem nem kilátástalanul. Legeslegelőször rólad kezdtünk beszélni, rólad, a kiről szó van a reggelinél úgy, mint ebédnél, a ki akár állunk, akár ülünk, avagy kilovagolunk vagy sétálunk, mindig velünk vagy. Szóval köztünk élsz és viszont mi is veled vagyunk testestől-lelkestől, csupán csak a helyi távolság tép el bennünket egymástól. S mivel e szerencsétlenségen mi másképen nem segíthetünk kényelmesebben, mint levelezéssel, könnyen reávelt Ursinus, hogy végre is válaszoljak s hogy önként magamra vállaljam mindennemű előrebocsátott kifogás nélkül, hogy én vagyok az oka a már oly régi hallgatásnak. Épen ezért a mint az irántad való szeretet hevesen sarkal arra, azonképen a szégyen sem tart vissza attól, hogy nyíltan elismerjem az ilyen gondatlanságnak vádját. Mert hiszen, ha akármelyik barátommal szemben ilyen hálátlansággal vádolnának valaha, igazán csak irányodban illethetnek, mint a

kivel szemben éveken át megátalkodva hallgattam, nem pedig a többiek irányában. S hogy a büntetés alól épen magam mentsem föl magam bíróként, annyira távol van tőlem, mint az, hogy önként elítéljem enmagam nagyobb áldozatra, a melyről remélhetném, hogy könnyen kiengesztelhetné e vétkemet. S mialatt Tenmagad felmentesz engem teljesen ettől a vétségtől, ismerve a te jóságod, mégis a valóságban nem mentenek föl mindazok, — ha vannak, s vannak sokan és nagy számban, — a kik ismerik úgy az irántam való lelkivilágodat, a mint viszont nagyon is ismerik az enyémet irányodban. Ismerik pedig főkép azok, a kik színe előtt neved — ne mondjam istenséged — e világra szállt, nem szüntem meg mindmáig rólad minden fenségest hirdetni, fenségeseket, de a melyek a te erényedhez és a keresztény ügy iránt kifejtett tanulmányaidhoz viszonyítva mégis jóval jelentéktelenek.

Súlyosbitja még — ugyan miért is tagadjam — előbbi hanyagságomat az is, hogy még arra a leveledre sem válaszoltam, melyet ezelőtt négy esztendővel kaptam tőled Szaniszló olműezi püspök útján Prágában; kész volt már reá válaszom, de nem küldtem el, mert ép akkor Ferdinánd öfelségéhez követségbe kellett mennem Nürnbergbe, a honnan inkább módomban lett volna, hogy hozzád írjak, de a fejedelem hirtelen való elutazása miatt, akkor nem tudtam útnak indítani. Azután meg egy más követi megbízatást sóztak a nyakamba: a felséges lengyel királyhoz valót, s így esett meg, hogy leveledre írott illő válaszom sebtiben összeszedett útipodgyászom közé kerülve a többi irataim között rejtőzött s máig is ott lappangana s talán még tovább is ott lappangott volna, haesak a mi Ursinusunk nem kezdett volna sarkalni, hogy kikeressem s mint kamatot és nyereséget mellékeljem. Szívesen teljesítettem mindkét kívánságát, nem kedvetlenül s annál szívesebben, a mennyiben épen ezt sürgette egyre tőlem Főtisztelendő Thurzó Szaniszló olműezi püspökúr is, a ki ép oly kiváló az irodalmi műveltségével, mint életszentiségével s a kivel, a mint más alkalommal igen gyakran, úgy most is, hogy itt Budán több napot töltött a királynál, sokat, de sokat beszélgettem rólad. S hogy Ő valamit is lecsipjen mindabból a régi dicséretből, a mit én Erasmusról zengedeztem, annyira távol van tőle, hogy hozzá egyre halmoz hasonló és

új és nagy dicséretet, a melynek reám nehezedő súlyát épen-
séggel nem érzem, sőt nagyon is gyönyörködtet, hogy rólad
való véleményem mindegyre szélesebb körben terjed, együtt
annak a nagy férfiúnak ítéletével, amely épp annyira felettem
áll, mint a mennyire felülmúlja Thurzó püspök, méltóságával,
nevének ragyogásával, hozzáteszem még tudományos műveltsé-
gével Pisót, a prépostot. Mégis én, a ki legelőször teremtettem
egyidőben a két püspök-testvér: a megboldogult boroszlói és
olmüezi főpap meg Közötted irodalmi összeköttetést — távol az
irigységtől — joggal veregethetem érte a vállamat. Midőn ugyanis
ők valami nyolcz évvel ezelőtt, a mikor én a királyi palotában
laktam, egyszer hozzám barátságosan betértek, s bizonyos épen az
asztalomon levő műveid forgatva és olvasgatva hirtelen, szinte
mindketten egyszerre Erasmusról való véleményemet kérdezzették
— s annál kitartóbban, minél inkább látták, hogy engem hozzád
régí barátság fűz, a mit ők részint az én előadásomból merítettek,
részint abból a leveledből, a melyet egykor Sienából írtál hozzám
Rómába, a mit én úgy őriztem, mint az aranyat — ezt a levelet mind-
két főpap mohón kapta a kezébe és örömmel olvasta át meg át. Ezek
után aztán már nem volt nehéz ráhírní őket, hogy önként írja-
nak. S nem sokkal utóbb önként tanúskodtak ők erről, írva
gyakrabban, semmint módomban lett volna erre őket figyelmez-
tetni; sőt nemcsak leveleikkel, hanem ajándékaikkal és újesz-
tendei megemlékezésekkel is méltóztattak Téged ékesíteni, a mely
szokást boldogemlékü atyjuk nevelte beléjük, az a feddhetetlen
férfiú, a ki úgy él a közvéleményben, hogy bennük nem annyira
valami nagy vagyont, mint inkább bizonyos jeles bőkezűség örö-
köseit hagyta hátra. Ezeket csak úgy futtában róttam ide, mivel
a Thurzó püspököknek sokkal tartozom, igen-igen sokkal pedig
az atyjuknak, annak a férfiúnak, a ki tudomásom szerint egész
életében vallásossága, okossága, nyájassága miatt szinte páratlan
volt, a ki ritka szerencsés vala hivatalában, egészségében, gyer-
mekeiben és vagyonában, kinek midőn Rómában halála hírért
vette Főtisztelendő Péter úr, a néhai rheginoi bíboros — Thur-
zóval ugyanis egykoron magyarországi követeskedése idejében
meghitt baráti viszonyba került — felém fordulva és megfogva
a kezem, mintha valamire nézve kötelező ígéretet akarna venni,

igy szólt: Tudom, Piso, hogy mindig igen nagyra becsülted Thurzót, most tudd meg már, akarom, hogy én is mindig hasonló lélekkel voltam vele szemben s hogy egész Európában sohasem sikerült találkoznom olyan kiváló férfúval, a ki az erény minden nemében Thurzóhoz hasonló lett volna. S erről az oly jeles és kiváló férfúról mindketten odanyilatkoztunk: Még ha Róma maga a bíró, Thurzónál nem látott jelesebbet Európa, az erények tüköre vala Ő. De erre a túlságos dicséretre engem, a ki más- és másra térek, nem kevésbbé hajtott a szent öreg emlékezete, mint az a roppant lelkesedés, a mely veled szemben hevítette ezt a kiváló főpapot, a minőt e rendben aligha találsz valahol. S ha azt a jóindulatú pártfogást, a mellyel Ő az írók iránt viseltetik, más főpap is, kiki javaihoz mérten, követné, valóban jobb sorsa lenne a litteraturának.

Íme Erasmusom, fogadd leveletem, a melynek vegyes tartalmát egyrészt a püspöknek, másrészt Veliusnak tulajdoníthatod. Magam megelégszem azzal, ha valahogy lemosom oly nagy késedelmezésemnek bűnét, ha annyi évnek avatag restsége néhány óra álmatlanságával eléggé lemosható vagy kiengesztelhető, s ha némi tekintetben annak a restségnek ásitását esetleg az is menti, hogy hallgatva is, írva is, lelkemben mindig, de mindig a Tied voltam; a kit a mint nem türtem, hogy mindenkivel egy sorba tegyenek, úgy sohasem is engedtem, hogy valakit fölébed helyezzenek, még azoknak sem, a kik, mint állásuk és jótéteményeik folytán a legnagyobb barátságra méltónak jogosan érdemelték ki, hogy ők kedvesebbek előtted nálamnál. S e tekintetben annyira távol áll tőlem, hogy valakire a legkisebb mértékben is irigykedjem, hogy nagyon is hálás vagyok mindenkinek, a ki a rólad való véleményemet nemcsak ecseteli, hanem mindenféle ajándékokkal meg önként felülmúlni is kegyeskedett.

Hogy pedig ne menjen ajándék nélkül ez új évben levelem, küldök vele egy Gratianus császár nevével ékeskedő aranyérmet, meg egy másik ezüstöt, Herkulesnek szenteltet. Rajtad fog múlni, hogy ne belső értékük szerint becsüld őket. Tartson meg sokáig jó egészségben Krisztus az Ő nagyobb dicsőségére.

Buda, 1526. febr. 1.

A te Pisód.

Név- és tárgymutató.

- A**cademia Maierhoviana 19.
 Aczél Balázs 59.
 — Ferencz 42.
 — István (Erdöskereki) 39. 59.
 — Márton (Szászi) 58.
 Adorján, VI., pápa 102.
 Adorjáni Mihály (Felsőörsi) 58.
 Adó 14.
 Adósságok 16.
 Aelianus 89.
 Afth Kristóf 59.
 Agricola Rudolf, ifjabb 70. 71. 75.
 Ajtónállók 64.
 Alapi Boldizsár 47.
 Albert mester 65.
 Albert, brandenburgi gróf 83. 144.
 Albertinelli, Mariotto 84.
 Albisi Bernát 25. 43.
 Alchymia 81.
 Alfonz, II. ferrarai király 117.
 Altdorfer, festő 85.
 Amade István (Várkonyi) 24. 26. 39.
 — Lénárd (Várkonyi) 26.
 Ambrus, provisor 48.
 Anna, II. Lajos néneje 85. 109. 113.
 Apolló 76.
 Appafi Ferencz 52.
 Apponyi Péter 58.
 Apródok 62.
 Ariosto 127.
 Armbrust Jakab 86.
 Asszonyfalvi Demeter 62.
 Astronomia 81.
Abrahámfi István (Gerlai) 58.
 Álarczos menetek 117.
 Ányos-család 120.
 Ártándi Balázs (Kereki) 37.
 — Pál (Kereki) 24. 37. 38. 105.
Badi Mihály 59.
 Bagódi Ferencz 58.
 Bagosi Ferencz 45.
 Bajori Márton 45.
 Bakai Mihály 58.
 Baki István (Bassarági) 45.
 — Mihály 45.
 — Boldizsár (Baki) 45.
 Bakó István (Szádori) 59.
 Bakócz Tamás (Erdődi) 2. 6. 10. 16.
 19. 27. 28. 29. 40. 41. 53. 72.
 82. 83. 102. 107. 109.
 — Magdolna 25. 35.
 Balassa Ferencz (Gyarmati) 7. 17.
 52. 60.
 Balázs, pohárnok 128.
 Balbi Jeromos dr. 41. 67. 70. 73.
 89. 101. 102.
 Balogh Balázs (Szentdemeteri) 45.
 Baptista János 136.
 Barácsi Mátyás 48.
 Barcsaházai András 59.
 Baresai András 58.
 Barkanecz János 52.
 Barkó, törpe 119.
 Bartha, étékfogó 54.
 Bartholomaeus Pannoniuss 73.
 Baso Gergely (Szentjakabi) 58.

- Bassáni Lázár 58.
 Bassanyi Pál (Szentlőrinczkátai) 45.
 Batthyáni Benedek 16. 44. 54.
 46. 47.
 — Boldizsár 52. 55.
 — Ferencz 55. 117. 135.
 — János 48. 54.
 — Orbán 44. 48. 52.
 Bayol Fülöp 26.
 Bazini és Szentgyörgyi Erzsébet 26.
 — Farkas 52.
 — Imre 26.
 — Péter 23. 26. 35. 52. 104.
 — Simon 52.
 Bácsi Miklós 25. 42.
 Bácsiai Ferencz 58.
 Bán Albert 54.
 Bánffi Boldizsár 52.
 — Dorottya (Lindvai) 34.
 — János (Lindvai) 17. 51. 55. 56.
 — Lőrincz (Lindvai) 39.
 — Miklós (Lindvai) 53.
 — Sára (Lindvai) 53.
 — Zsigmond (Lindvai) 5. 56.
 Bányák 11.
 Bárány Bernát 52.
 Bárdi Zsigmond 59.
 Bársony Boldizsár (Berényi) 45.
 — Boldizsár (Ikladi) 58.
 Báthai János 45.
 Bátori Borbála 32.
 — András 32. 33. 46.
 — György 33. 48. 135.
 — István 13. 16. 24. 28. 31. 33.
 39. 109. 134. 135. 140.
 — Orsolya 57.
 Bebek Imre (Pelsőcezi) 43.
 Becsvölgyi Pál 62.
 Behem (Böheim, Böhaimb) Bernát
 23. 25. 85.
 Bei Zsigmond 62.
 Bekényi Benedek 45. 75.
 Bembo, Pietro 71. 76.
 Bencze Stanislav 62.
 Benei Péter 61.
 Bereki Mihály 125.
 Berger Kristóf 52.
 Berham, csaus 100.
 Beriszló Péter 30.
 Bessenyei István 61. 62.
 — Mihály (Szentdemeteri) 45.
 Bélai Barnabás 105.
 Biró Bertalan 62.
 Boch v. Goch Boldizsár 59.
 Bodó Ferencz (Görgői) 37.
 Bohitai Ferencz 58.
 Bohosnieza János 61.
 Boltha Albert 61.
 Bolond, udvari 118.
 Bon Alajos 94.
 Bona, Sforza 74. 95. 101. 106.
 Borbély 122.
 Bordadiczki Stanisláv 62.
 Borok 127.
 Bornemissza Ferencz 62.
 — János (Tolnai és Berzenczei)
 8. 10. 19. 20. 25. 28. 47.
 — Mihály (Bodi) 58.
 — Péter (Kápolnai) 23. 25. 39.
 Borsai Balázs 61.
 Borsoló Tamás (Erdőteleki) 54.
 Bosnyák Antal 62.
 — Mátyás 125.
 — Tamás 61.
 Bóth András 103.
 — István 61.
 — János 52.
 Bradács György 56.
 — Imre 62.
 — Lőrincz 56.
 Brassicanus Sándor-János 88. 90.
 92.
 Bressoweczki János 52.
 Brodaries István 31. 40. 61. 73.
 76. 102.
 — Mátyás 61.
 Bruck, zenész 87.
 Bucsaí Illés 42.

- Budóczki Péter 62.
 Burgio Antal János 21. 39. 73.
 97. 98. 140.
 Burgkmair 117.
 da Burgo, Andrea 64. 96. 144.
 Buzlai Farkas 44. 52.
 — Katicza 33. 48.
 — Miklós 52.
 — Mózes (Gergelylaki) 7. 33. 44.
 48. 52. 107. 133.
Calcagninus, Coelius 30. 67. 74.
 81. 78. 89.
 Callistus, Nicephorus—Xanthopu-
 los, 93.
 Camers, János 75.
 Campanellis János (Burselli) 60.
 Campeggio, Lorenzo 21. 98. 118.
 Capinius Márton 113.
 de Carpi, Alberto 84.
 Castellánffi János 62.
 Celtis, Konrád 19. 69.
 Chaeregatus, Ferencz 68.
 Chlichtoveus, Jodocus 68.
 Chrysostomus 91. 93.
 Cicero 89. 91. 92.
 von Cless, Bernát 88.
 Clovio, Giulio 83. 84.
 Collimitius (Tannstetter György)
 69. 73. 80. 81.
 Colomann, Lorenz 86.
 Cordatus Konrád 66.
 Cortesius, Alexander 93.
 Coryciana 71. 75.
 Crosnai Pál 73.
 Cuspinianus János 69. 70. 80. 88.
 93. 96.
 — Sebestyén 88.
 Cyrillus, Athanasius 91.
 Cybeleius Bálint 31.
Csaholyi Ferencz 31.
 — György 31.
 — László 45.
 Csallovits (Horvát) Pál (Gyur-
 kőczy) 39. 105.
 Csáki Elek (Kőrösszegi) 59.
 — Ferencz 7.
 — László 7. 61.
 — Mihály 52.
 Csányi Balázs 38.
 — János 52.
 Cseke Dénes (Nemeskei) 59.
 Csepeni Ferencz 58.
 Csernelházi Ambrus 58.
 Cseszneki György (Enesei) 48.
 Csesztvei István 58.
 Csézi András 76.
 Csiagi Antal 48.
 Csiga Mátyás 45.
 Csongva György 58.
 Csorba János 45.
 Csóri Miklós 58.
 Csőregh János (Szentendrei) 17. 47.
Czibak Imre (Palotai) 61. 85.
 Czigányzene 116.
 Czimerfestés 85. 86.
 Cziriák Ferencz 62.
 Czédlecz Miklós 62.
 Czédlicz Otthmár 54.
 Czetricz Udalrik 52.
 Czobor Gáspár (Czoborszentmihályi)
 8. 52.
 — Imre (Czoborszentmihályi) 53.
Daedalus 79.
 Dancs Demeter (Kövecsesi) 54.
 Dávid, kereskedő 17, 128.
 Dedácsi Albert (Szentgyörgyi) 58.
 — Ferencz 45.
 Deli Péter 68.
 Derencsényi György 39.
 Dessewffi István (Cserneki) 61.
 — János 53.
 Dezső, festő 85.
 Désházi István (Menyői) 56.
 Dési Mátyás 55.
 Dévay János 45.
 Diodorus 93.
 Diplomácia 94.
 Dobokai János (Beszterczei) 63.

- Doktor Stanislav 62.
 — Tiborc 62.
 Dombói Ferencz 59.
 — Imre 59.
 — Mihály 59.
 Dorotheus 91.
 Dóczi Ferencz (Nagylucsei) 16.
 17. 50. 51. 105. 134.
 — János (Szegi) 47.
 Drágffi Anna (Bélteki) 34.
 — Bertalan (Bélteki) 35. 63.
 — János (Bélteki) 6. 35. 106.
 Drzewiczki Mátyás 98. 99.
 Dubravius János 19. 68.
 Dubrawiczki Márk 135. 136.
 Duhek György 59.
 Dulczki Albert 59.
 Dürer Albert 85.
Eberstein Vilmos 90.
 Eck Bálint 73. 75.
 Egyházi ünnepek 122. 123.
 Erasmus (Rotterdam) 71. 72. 142.
 143. 144.
 Erdődi Péter (Monyorókereki) 29.
 53.
 — Simon 29. 137.
 Erdődy-grófok 6.
 Erdőteleki Tamás 52.
 Ernuszth Ferencz (Csáktornyai)
 26. 53.
 — János 53.
 Essegvári Ferencz 46.
Épitészet 82.
 Étekefogók 54.
Faíd Vitus 62.
 Faiszi János 38.
 Familiaresek 55.
 Fancsi Imre 105.
 Farkas Ferencz (Bessei) 58.
 Farsangok 116.
 Fábián, pohárnok 128.
 Felhévizi fürdők 122.
 Felsőkovácsi Benedek 57.
 Felsőszécsényi István 45.
 Ferdinánd, főhg. 20. 24. 25. 29. 30.
 38. 39. 71. 80. 100. 110. 111.
 113. 136. 146.
 Ferencz I, francia király 82. 100.
 102.
 Ferencz, szolga 64.
 Ferencze János (Szádori) 59.
 Ferucci, Andrea (da Fiesole) 82.
 83.
 Félegyházi Bertalan 59.
 Firenzei János 83.
 Fischer Jakab 17.
 Florus 75.
 Fodor Sebestyén 62.
 Forgách Ferencz (Gimesi) 25.
 — Gergely (Gimesi) 53. 83.
 — Margit (Gimesi) 50.
 — Péter (Gimesi) 25.
 — Zsigmond (Gimesi) 25. 53.
 Fortunatus-Szerencsés Imre 7. 12.
 17. 47.
 Fouthoron (Fwthoron) Kristóf 53.
 Főétekefogók 55.
 Főpohárnokok 55.
 Főudvarmesterek 48.
 Frangepán Bernát 56.
 — Farkas 56.
 — Gergely 14. 29. 50. 72. 107.
 — Kristóf 56.
 Fugger Antal 15.
 — Jeromos 15.
 — Rajmund 15.
 Fugger cég 8. 11. 36. 46.
 Furkó Barnabás (Kajári) 48.
 Fülöp Ilona 55.
 Fülpesi Albert 53.
 Fűszerfélék és áraik 126.
Galeotto, Marzio 93.
 Galenus 80.
 Garázda Péter 78.
 Gáza Teodor 89.
 Gebesthorf Sebestyén 62.
 Gellyei Antal 55.
 Gerendi Miklós 43. 76. 104.

- Geréb László (Hájasfalvi) 58.
 Gergely dr. 7.
 Gergely, ajtónálló 125.
 Gethei János 106.
 Ghiberti 7.
 Ghiléfi Ferencz 61. 62.
 — György 61. 62.
 — Mihály 61. 62.
 Glésán Miklós 38.
 Gnobesthorf Boldizsár 59.
 — Sebestyén 55.
 Gnoieczki (Gnoienszki) László 55.
 Goch Gáspár 59.
 Gondos Illés 125. 127.
 Gosztonyi János (Szelestei és Kövesszarui) 24. 29. 68. 104. 106.
 Graccus Pierius (Krachenberger) 7. 77.
 Gratianus, császár 148.
 Grempér 88.
 Gritti András 96.
 Grussóczy Mihály 56.
 Grünewald 85.
 Grynaeus Simon 90.
 Guidotto, Vincenzo 15. 95.
 Guziz Kristóf 62.
Gyárfás, kolozsvári pap 66.
 Gyercsekai András 58.
 György, brandenburgi gróf 2. 7. 16. 19. 20. 21. 24. 73. 83. 87. 93. 101. 106. 108. 112. 113. 115. 116. 119. 127. 133. 144.
 György, kulesár 127.
 Gyudi György 59.
Hagymási Bálint 73.
 — János 59.
 — Katalin (Beregszói) 25.
 Hajnal János 53.
 Hal-félék 128.
 Haller János 47.
 Hanika János 26.
 Hannibal (kárthágói-ciprusi) 17. 51. 105.
 Harami János 125.
 Harczjátékok 114.
 Hardeck János grf. 56. 102.
 Harminczad 12.
 Hartha Imre 45.
 Haynal János 115.
 Hájasfalvi Ferencz 58.
 Heliodorus-codex 93.
 Henckel János dr. 66. 72.
 Henczelffi István (Petróczi) 7. 26.
 Henrik VIII., angol király 131.
 Herberstein Zsigmond 18. 97.
 Herczeg Miklós 54.
 — Mihály 53.
 Heresthieni Miklós 53.
 Herkowitz György 62.
 Herkules 148.
 Herre György (Herreházi) 45.
 Hethei János 45.
 Hédervári Ágota 42.
 — Dorottya 35.
 — Imre 35.
 Hindi György 59.
 Hippokrates 80.
 Hispanus Ágoston 26. 54.
 — Lajos 26.
 — Lőrincz 53.
 Hobordanecz János 62.
 Hofhaimer Pál 87.
 Horcsovai v. Horzowai Tompa mester 45.
 Horsovai Boldizsár 58.
 Horváth Gáspár (Vingárti) 17. 26. 55.
 — Gergely (Busini) 58.
 — György (Kajdácsi) 51.
 — György (Szerdahelyi) 59. 62.
 — János (Vingárti) 55.
 — János (Vajkovicsi) 60.
 — Kristóf 62.
 — Márton (Mlatkovith) 55.
 Hubrik N., apród 62.
 Huburk Kristóf 53.
 Huszad 12.

- Hutter (Pileus) Márton 25.
 Huti, szakács 127.
 Hyperides 91.
Ibrányi Péter 45.
 Ilmeri Imre 58.
 Illyevölgyi Albert 58.
 — János 7.
 Imreffy v. Fekete Mihály (Szerdahelyi) 30. 135.
 Imreffy, szakács 127.
 Iparosok 129.
 Ippolito d'Este. 14. 74. 76. 89. 81. 107. 117. 120. 137.
 Isaak Henrik, zenész 87.
 Isó Bálint (Bégesi) 45.
 Istálló 135.
 Istvánffi Anna 37.
 — István (Kisasszonyfalvi) 153.
 — János (Kisasszonyfalvi) 53.
 Iwáncsi Gergely 62.
 Iwándi Gergely 53.
 Iwáni Pál 59.
Jakab, festő 85.
 Jakab, szabó 131.
 Jakosith György 60.
 Jankó Benedek 62.
 Janoki Osváld 59.
 Janus Pannonius 72. 78. 79.
 Jaxyth (Jaksics) Márk (Nagylaki) 56.
 János, király 89.
 János, ajtónálló 125.
 János, dobos 88.
 János, csillagász 81.
 János, festő 85.
 János, szűcs 132.
 Jánosi Antal 58.
 Járαι Bertalan 58.
 — Mátyás 58.
 Jerant Miklós 53.
 Jereczki Péter 62.
 Jeroczki Gáspár 59.
 Jovius Pál 76.
 Jubileumi év 66.
 Junek Miklós 62.
 Juppiter 90.
 Justh Menyhért (Neezpáli) 59.
 Juwanczi István 58.
Kachor János 62.
 Kajdácsi György 53.
 Kalandosok 32.
 Kamarások 49.
 Kanczellária 40.
 Kanizsai Dorottya 109. 34.
 — György 34.
 — László 6. 16. 34. 46. 128.
 Karikajáték 115.
 Kaskóczki Boldizsár 59.
 Kavelkuczer, lengyel úr 137.
 Káldi János 58.
 Kálnai Imre 44. 76.
 — László 44.
 Kápolna 65.
 Kápolnai János 45.
 Kázmér herceg 106.
 Keglevics Péter 61.
 Kekrich György 60.
 — Lőrincz 60.
 Kelemen, VII., pápa 15. 80.
 Keller Máté 87.
 Kemen István 62.
 — János (Egerszegi) 59.
 Kemendi Balázs 58.
 — János 58.
 — Miklós 58.
 Kemesmal István 60.
 Kenderessi Ferencz 62.
 — Mihály (Gyáli) 38. 105.
 Kesserű István (Gibárti) 31. 32.
 — Mihály (Gibárti) 31. 41.
 Kerecsényi György 53.
 — Pál (Kányaföldi) 32.
 Kerek János (Bácskafalvai) 58.
 — István (Bácskafalvai) 58.
 Kezeliczki András (Szilvási) 54.
 Kécsi Mátyás 59.
 Képirás 83.
 Kétházi Lukács 54. 59.
 Kincstartók 45.

- Kis Imre (Soklyói) 58.
 — Mihály 63.
 Kislegi Simon 58.
 Kisémet Sebestyén 62. 63.
 Kismolch György 59. 60.
 Kisperczki János 54.
 Kisserjéni Ferencz 46.
 Klenóczki Benedek 54.
 — Mátyás 63.
 Kokon, budai kereskedő 129.
 Koczka Szaniszló 59.
 Koczordi Boldizsár (Fogácsi) 58.
 Kolob(v)rath Wanko 63.
 Koloczki N. apród 63.
 Kolthi Gergely 45.
 — György 45.
 Komjáthi Benedek 73.
 — Tamás 63.
 Komlósi Péter 45.
 Komoróczy András 60.
 — Márton 60.
 — Mihály 60.
 Konyha 18. 124.
 Konkolyi László (Fügedi) 58.
 Kóncsik Simon 58.
 Koppáni Gergely 58.
 Kopprowith Péter 62.
 Korlátkövi Antal 54.
 — Ozsvát 49.
 — Péter 10. 19. 54. 63.
 — Zsigmond 54.
 Korodi Albert (Sisári) 55.
 — N., apród 63.
 Korogi v. Koroghi Péter 55. 128.
 Koronajavak 10.
 Korom István (Koromházai) 59.
 Korotnai Katicza 25.
 Korosi János 58.
 Korvina 88.
 Korvin Erzsébet 50.
 — János 57.
 Kossaczki László 54.
 Kozmóczy Jakab (Kozmoleczy) 55. 115.
 Kőszegi János 59.
 Kövér János 55.
 — Pál (Csömöri) 48.
 Krabat 116.
 Krachner, kereskedő 129.
 Kubinyi-család 6.
 Kuczka v. Chuczka Miklós 54.
 Kucsár Gergely (Ivani) 59.
 Kulcsár Ferencz (Guttakaresai) 58.
 — Gergely (Thállyai) 45.
 Kutasi Lukács 39.
 Kutyák, vadász 120.
 Ladesith Bálint (Juvaronczy) 59.
 Ladonyi Miklós 48.
 Lajos jelleme 19.
 Laski János 98.
 Láng János 87. 93.
 Láng Máté (Wellenburgi) 71.
 Lászlai János 82.
 László, ötvös 86.
 László, szabó 131.
 Lengyel diplomácia 98.
 Lengyel János 23. 25.
 — Szaniszló 63.
 Leo, X., pápa 99. 120.
 Lessieczyki Márton 60.
 Lettomerczki Vitus 63.
 Lezecezy Felix 54.
 — János 55.
 Lezetha Barta 55.
 — Bálint 54.
 — János 54.
 — Márton 51.
 Léb Ágoston 60.
 Lénárd, körmőczy pap 66.
 Lévai Zsigmond 8.
 Likerka Lucretia Johanna 26. 55.
 Lipcsei Péter (Nagylucsei) 51.
 Logus, Silesius 20. 71. 75. 76. 93.
 Lovaggá-ütés 114.
 Von Loxan George, (von Karlsberg) 44. 75.
 Lófelszerelés 139.
 Lóverseny 116.

- Lőkös János (Kállói) 56.
 Lőrincz, szolga 64.
 Lucanus 77.
 Lucretia 84.
 Lukóczy János 54. 63.
 Lupinus, Petrus 69.
 Luther Márton 66. 68. 72. 87. 144.
 145.
 von Luxemburg, Goritz 71.
Macedoniai László 31. 37. 104. 106.
 — Miklós 32. 37.
 Macziejowski János 55.
 Macskási Gáspár 58.
 Majláth István 115. 125.
 Majlith (Mylith) Márk 60.
 Majthényi Bertalan 55.
 Maglódi János 45.
 Magnus, Basilius 91. 93.
 Magyi Demeter 79.
 — Pál 79.
 — Sebestyén 73. 79.
 Manardus János 79.
 — Timót 79.
 Maraczi Márton 45.
 Marbodeus 80.
 Fra Mariano 128.
 Marjai Lukács 60.
 Markos Péter 60.
 Marsupinus Ferencz 102.
 Massaro, Francesco 89. 95.
 Mattyoczki Bálint 63.
 — János 55.
 Mathusnai János 137.
 Mária királyné 11. 21. 23. 39. 43.
 44. 70. 71. 74. 75. 83. 95. 98.
 99. 102. 108. 136. 139.
 Márk, szerzetes 91.
 Márton, szobrász 83.
 Máté, főpát 16.
 Mátyás, I., magyar király 10. 4.
 64. 68. 91. 93. 119. 139.
 Mediciek 118.
 Mekcsei György 6. 41.
 Megyericsi János 78.
 Melanchton 81.
 Menyhért, astrologus 81.
 Menyhért Miklós, adeptus 82.
 Mersith Simon 55.
 Merzyni Péter 39.
 Mídas 79.
 Miklós, kanonok 87.
 Miklós, törpe 119.
 Miklós, szolga 64.
 Mikolai Gergely 26.
 Miksa, I., császár 39. 86. 101.
 111. 117.
 Miletniczi Barnabás 60.
 Minóczy Márk 54. 63.
 Miskó Zsigmond 63.
 Miske Miklós (Bagói) 45.
 Mosso Ferencz 129.
 — Mihály 63.
 Móre Fülöp (Csulai) 25. 30. 41.
 73. 78. 103.
 — György (Csulai) 54.
 — László (Csulai) 24. 25. 55.
 Móta Jakab 80.
 Mrakes, Johann (von Noskow) 96.
 Müötvösök 86.
Nadani László 58.
 Nagy Albert (Kereki) 58.
 — Antal 55.
 — Mihály (Csányi) 58.
 — Pál 60.
 Nagybessenyei Imre 125.
 — István 125.
 — Máté 125.
 Nagylövöldei Kelemen 45.
 Nagylucsei Benedek 50.
 — Damján 51.
 — Orbán 50.
 Nagyszombati Márton 74.
 Nardai János 58.
 Nazianzenus 91. 93.
 Nádasdi György 59.
 — Tamás 43. 75. 76.
 Némethi Gáspár 60.
 — Pál 66.

- Nicolaus de Mirabilibus 68.
 Nissenus, Gregorius 91.
 Niger Tamás 105.
 Nyári Lajos 63.
 Nyeckzi István 63.
Obsopaeus, Vincentius 93.
 Oláh Miklós (Szászvárosi) 25. 43.
 44. 72.
 Olmüczy Ágoston 70.
 Ománi András 45.
 Opimus, consul 77.
 Orbai László 62.
 Orlovchich Gergely 17.
 Origenes 93.
 Orio, Lorenzo 89. 95.
 Orros, szakács 127.
 Orsini Róbert 97.
 Ország Dorottya (Guti) 49.
 — Ferencz 31. 49. 51.
 — Imre 31. 49. 50.
 — János 31. 49. 50.
 — László 8. 31. 49. 50.
 — Mihály 49.
 Osztrosith János 62.
 Orvosok 79.
Ölvedi Barnabás 58.
 Ördög László 61.
Palaghi Vitalis 60.
 Palásthi Benedek 45.
 Palmai György 32.
 Pakosi Balázs 37. 42.
 — Ferencz 54.
 — Gáspár 61.
 — János 37. 42. 46.
 Mihály 54.
 Papság 64.
 Szt. Pál szerzetes ereklyéi 64.
 Pálóczi Antal 36. 50.
 — István 36.
 — Mihály 31. 36. 50.
 Pándi Antal 63.
 Páris, apród 63.
 Páris, királyfi 84.
 Pekri Lajos 56.
 Pempfflinger Katieza 26. 57.
 — Kristóf 54.
 — Sebestyén 26-
 Peregi Albert 63.
 Perényi Erzsébet 36.
 — Ferencz 30. 32. 42. 78.
 — Gábor 50. 55. 57. 73.
 — Imre 10. 13. 30. 32. 47. 51.
 60. 107. 109.
 — István 55.
 — János 50.
 — Margit 57.
 — Péter 32.
 Perneszi Imre 37.
 — Miklós 37.
 Peróczki Gáspár 59.
 Pethesi Péter 58.
 Pető Ferencz (Gersei) 48.
 — János 48.
 — László 63.
 Petreczi Pál 26.
 Petreius Aperbachus 70.
 Pestényi Gergely (Martonosi) 39.
 — László 58.
 — Péter, bíboros 147.
 — Péter, szolga 64.
 Pénthek László 63.
 Pileczki Márk 54.
 Piri Benedek 63.
 Piso Jakab dr. 19. 41. 67. 71. 72.
 74. 75. 77. 104. 108. 142. 143.
 Plinius 97. 89.
 Plohoczki Miklós 55.
 Podmaniczki István (Podmanini)
 16. 30.
 — Mihály 60. 140.
 — Zsigmond 11. 37. 49. 106.
 Pogrel Ferencz 54.
 Pohárnokok 54.
 Pollio, Asinius 72.
 Polyák Ferencz 63.
 — Lőrincz 88.
 Polybios 76.
 Pongrácz János (Dengelegi) 35.

- Pongrácz Katicza 35.
 — Miklós 54.
 Pook (Pók) János 18. 24. 25. 54.
 126. 134.
 Porosz Márton 83.
 Pozsgai Miklós 62.
 Pozsgai Lukács 58.
 Pozsonyi Márton 60.
 Priber Lázár 62.
 Prisca, kamarás 137.
 Preskowith Bálint 54.
 Proculeius 74.
 Proznoczki Mihály 54.
 — Miklós 54.
 Prunner, kereskedő 129.
 Pruskóczki Bálint 54.
 Puchheim Borbála 53.
 Puckner Farkas 60.
 Putnoki Imre 52.
 — János 60.
 — Zsigmond 46.
 Pythepeczky 120.
Quintilianus 92.
 Quarnero Camillo 118.
Radkomóczki János 60.
 Rafael 83.
 Raikomberk Boldizsár 63.
 — Miklós 60.
 Rannusio, Zuan-Battista 89.
 Ravaszdi János (Asszonylaki) 45.
 Raybnicz (Reibnicz) Sebestyén
 60. 115.
 Rákóczi (Rakolezki) Ferencz 60.
 — György 60.
 — Lajos 60.
 — Márton 60.
 Ráskai Balázs 52.
 — Lea 68.
 — Gáspár 43. 46. 52. 85.
 — Magdolna 36.
 Recordatiók 65.
 Redneki János 62.
 Regiomontanus János 81.
 Reichersdorfer György 25. 76.
 Ricius (Ritius) Jeromos 80.
 — Pál 80.
 Ricutius 70.
 Rincón Antal 100.
 Rippacsi Péter 135.
 Rothkyrger Menyhért 54.
 Rozgonyi István 35. 52.
 — János 34.
 — Klára 34.
 — Margit 35.
 Ruha-félék 134.
 Ruházat 130.
Sadoletto, Giacomo 71. 76.
 Salamanca, Ferdinánd kincstartója
 113. 114.
 Salgó Ferencz 59.
 Saffarith Péter 54.
 Sapka (Žiabka) György 44.
 del Sarto, Andrea 82.
 Sárfi Imre 59.
 Sárkány Ambrus (Ákosházi 6. 34.
 51. 101. 104. 106. 138.
 Sárpataki János 58.
 — Lőrincz 58.
 Schlick Albin 39.
 Schneidpeck János 97. 122.
 Schöenberg Miklós 97.
 Schwanczar István 63.
 — Illés 63.
 Schweinpeck, Hans 130.
 Schwarch Szaniszló 63.
 Seneca 44.
 Serédi Gáspár 44.
 Sforza Bona I. Bona.
 Sibahóczy Márton 54.
 Simai Balázs 59.
 Sitkei György 39.
 Slesak László 63.
 Slezenszki Szaniszló 63.
 Sóbányák 10.
 Sodalitas Collimitiana 67. 70.
 — Danubiana 67. 70.
 Solcher Jeromos 54.
 Soldos György 59.

- Solon 73.
 Solthi László 58.
 Sólymászat 120.
 Somi Gáspár 13. 32. 56. 57.
 — Józsa 57.
 Somlyai Mihály 62.
 Somogy Ferencz 62.
 — Miklós 63.
 Spigelius (Spiegel Jakab) 70.
 Staczkó Zsigmond 63.
 Stabius (Stöberer) János 69. 70.
 Statilio János 41. 104.
 Statius, Papinius 92.
 Sternberg László 106.
 Steczkó, cseh úr 120.
 Stibicz Zsigmond 54. 116.
 Stiborius (Stöberl) András 69. 70.
 Stolezer Tamás 87.
 Striegel Bernát 85.
 Sulejman, szultán 100.
 Sulyok Balázs 17.
 — István 17.
 Surrian, Antonio 94.
 Swihorecki Szaniszló 63.
 Swirch Szaniszló 63.
Szabari Benedek 45.
 Szaiczlich János 59.
 Szalaházi Tamás 42. 44. 76.
 Szalkai László 8. 17. 24. 28. 40.
 45. 46. 49. 56. 68. 73. 74. 89.
 S 77. 81. 107. 115. 140.
 zalóki 57.
 Szapolyai István 41.
 — János 6. 12. 30. 32. 33. 106.
 107. 110. 129.
 Szarvaskendi Tóbiás 59.
 Szatmári Anna 36.
 — György 7. 24. 28. 36. 40. 41.
 44. 72. 73. 79. 83. 133.
 Szatmárbányai János 45.
 Szállásmester 63.
 Szárkándi Miklós 59.
 Szász Péter (Szegi) 45.
 Szászok adója 18.
 Szegedi Antal 65.
 Szeghi János 45.
 — Kelemen 45.
 Szelim, szultán 99.
 Szemere Kelemen 48.
 — Péter 60. 63.
 Szempehei (Semsei) János 62.
 Szentgyörgyi Mátyás 59.
 Szentiváni Fülöp 45.
 — Gergely 63.
 — István 48.
 — János 45.
 — Kelemen 54.
 Szentkirályi Pál 54.
 Szentpéteri Tamás 45.
 Szent-Székkal való összeköttetés
 15. 96.
 Szenttamási János (Erdőskereki) 45.
 Szerecseny György (Mesztegnői)
 30.
 — János 37. 52.
 — Krisztina 52.
 — Lajos 52.
 Szerencsés Imre I. Fortunatus.
 Szerémi György 65.
 Szécsi (Széchi) Tamás 34. 16.
 Székely Magdolna (Ormosdi) 55.
 Szénás István (Felsőszécsényi) 59.
 Széni István 59.
 Szilvester, orvos 80. ●
 Szilvester János (Erdősi) 76.
 Szinthal Fülöp 45.
 Szirmai Pál 59.
 Szkarika György 62.
 Szobi Mihály 37. 105.
 Szobrászat 83.
 Szokoli János 62.
 Szokolóczki János 59.
 — Péter 59.
 Szopori András 59.
 Szőlősi János 59.
 Szydłowiczki Kristóf 98. 113. 137.
Tamás, pohárnok 128.
 — szolga 64.

- Tanácsosok 27.
 Tarczai Miklós 51. 55.
 Tarnóczy Boldizsár 60.
 — Gáspár 60.
 — György 60.
 — Lázár 60.
 Tatár Gergely (Bethlenfalvi) 59.
 Taurinus (Stieröxel) István 73. 77.
 Tárnokok 63.
 Telegdi Fruzsina 38.
 — István 38.
 Telekessi Ferencz (Ebergényi) 59.
 Teophanes 91.
 Testőrség 60.
 Thamát Lukács 137.
 Thapoleczai Gergely 63.
 Thatwar Wačtav 54.
 Thenkai Pál 59.
 Thenki László 45.
 Theodoretus (Cyrenai) 91.
 Therpe Mihály 63.
 Thibia Ferencz 45.
 Thomislanczky Miklós 60.
 Thručki Péter 54.
 Thuri Benedek 58.
 Thuróczy Miklós (Szentmihályi) 38.
 Thurzó Elek (Bethlenfalvi) 7. 17.
 18. 24. 36. 46. 51. 47. 56. 63.
 72. 73.
 — György 16. 36.
 — János 36. 71. 75. 76. 148.
 — Szaniszló 19. 36. 76. 146.
 — Zsigmond 44.
 Thurzo—Fugger czég 11. 24. 71.
 Timót, fegyvertisztító 119.
 Titkárok 41.
 Tolvay István 125.
 Tomori Pál 29. 48. 61.
 Tompisth János 60.
 Torda Zsigmond 73.
 Tornallyai János 105.
 de la Tour, Poncet 100.
 Török Bálint 17. 26. 57.
 — Imre (Enyingi és Szigetvári) 57.
 Török Mihály 57.
 Törpék 119.
 Trepka András (Obrazowiczai) 49.
 105. 119.
 Tribonianus 75.
Udvarnokok 57.
 Ujfalusi Miklós 59.
 Ujlaki Lőrincz 12. 25. 35. 36.
 — Miklós 35.
 Ungnád Erzsébet 26. 53.
 — Kristóf 114.
Ünnepségek 108.
Vadászatok 119.
 Vadianus (Watt) Joachim 70. 73. 75.
 Vajkó István 63.
 Valdstram Erasmus 25.
 Vámjövedelem 12.
 Várdai Ferencz (Kisvárdai) 7. 29.
 46. 54. 77.
 — Mihály 17. 54.
 — Pál 5. 11. 16. 18. 33. 46.
 Várnagy 47.
 Városok adója 12.
 Vásárhelyi András 68.
 Vedoia, Giacomo 95.
 Velencei diplomácia 94.
 Velius, Ursinus 4. 70. 71. 72. 74.
 75. 76. 115. 142. 143. 145. 146.
 148.
 Velocianus (Resch) Thomos 70.
 Vergilius 89. 93.
 Vethési András 45.
 Vilmos, brandenburgi gróf 21. 25.
 113.
 da Vinci, Leonardo 82.
 de Vio, Tommaseo 43. 44.
 Vinsheimius Vid 90.
 Virágosi László 59.
 Visino 84.
 Vitai Kelemen 58.
 Vitéz János (Kiskállói) 57. 61. 86.
 Vladissith Lukács 62.
Wachtel János 60. 120.
 Waihoczki Tiborcz 63.

- Wanko János 63.
 — László 63.
 Was Márton (Wasdinyei) 59.
 Was Péter 63.
 Warkocs Menyhért 55.
 Wathai István 52.
 Wági János 59.
 Wárdai Péter 54.
 Wári Ferencz 60.
 Ze Welhartič Waclav 45.
 Weinmann dr. 8.
 Werbőczy István 6. 37. 40. 46. 49.
 68. 73. 76. 105. 104. 106.
 Werner György 74.
 Wethési Mihály 63.
 Willaert Adrián 87.
 Wimberth Vilmos 55.
 Wirth György 80.
 Wiszokai Márk 51.
 Wojvodics Fülöp 55.
 Wolfhard Adorján 77.
 Wolsey, bibornok 28.
Zab és ára 138.
 Zabláthi Jeromos 51.
 Zabláthi Zsófia 34.
 Zailiz (Zailiz) András 63.
 Zalczer Lőrincz 86.
 Zalogbavetések 16.
 Zene 86.
 Zeno, császár 92.
 Zettricz 116.
 Zichi György 63.
 Ziegler Jakab 81. 89.
 Zkoblith György (Borovithi) 61.
 Szt. Zoerárd 140.
 Zolthai János (Thattorrői) 51.
 Zonaras, Iohannes 92.
 Zopka Tamás 63.
 Zopchyth Gergely 55.
 Zrinyi Mátyás 57.
 Zwinth N., apród 63.
Zsidók adója 13.
 Zsidók szerepe a felvonulásnál 112.
 Zsigmond lengyel király 21. 31.
 38. 39. 43. 44. 49. 86. 95. 99.
 101. 104. 105. 106. 108. 137.
 Zsivkovich Ferencz 106.
Xenophon 92.

TARTALOM.

	Oldal
Az örökség	2
Az udvartartás színhelye	4
Pénzügyi állapot	9
Személyzet	19
Tudományos élet	67
Diplomácia	94
Ünnepségek, időtöltés, konyha	108
Ruházat	130
Istálló	135
Befejezés	140
Függelék	142
Név- és tárgymutató	149

LEGGYAKRABBAN ELŐFORDULÓ RÖVIDÍTÉSEK.

- DL.: Diplomatikai része az Orsz. Levéltárnak 1526. évig.
- I.: Fraknói Vilmos, II. Lajos király számadási könyve 1525. jan. 12—júl. 16. (Magyar Tört. Tár XXII. vagy második folyam tizedik kötete Budapest 1877.)
- II.: Joh. Christ. Engel, Fragmentum libri rationarii super erogationibus aulae Regis Hungariae Ludovici II. (Monumenta Ungrica Viennae 1809.)

